

VÄSTNYLÄNSK ÅRSBOK 2023

Fyrtiosjätte årgången

Västnyländska kultursamfundet r.f.

Artikelredaktör & årskrönikör

Christoffer Holm

Denna årsbok har utgivits med bidrag av
Svenska kulturfonden, Konstsamfundet, Sophie von Julins stiftelse,
Sparbankstiftelsen i Karis-Pojo och Raseborgs stad.

Layout och ombrytning, bildredaktör: Annette Ström

Omslagsbild: Drönarbild över Fagervik gård, Ingå. Foto: Johan Ljungqvist/
Multifoto.

Bilder bakpärmen: Chris Senn, Oscar Gräsbeck, Christoffer Holm, Niclas Erlin,
Margareta Hägg

Västnyländska kultursamfundets skriftserie

ISSN 2736-8483

Finnprinters 2023

© Västnyländska kultursamfundet r.f.

www.vastnylandskakultursamfundet.fi

INNEHÅLL

Förord	4
Kansjerf Kulturgård - en unik gård, en ort och ett större kollektiv av Oscar Gräsbeck & Ida Söderström	6
Eriksgård - Norra Kyrksläotts krona av Maaret Eloranta	15
Fagervik gård – historiska bruksanor och natursköna vyer av Margareta Hägg	24
Rilax gård – En historisk pärla av Kim Björklund	33
Prästkulla gård – adlig sätesgård med långa anor av Eva Taube.....	42
Wohls gård – från herrgård och frihem till skola och festplats av Margareta Hägg.....	54
Gårdskulla – Herrgård, jordbruk och traktormuseum av Berndt Gottberg	61
Horsbäck gård – Rusthåll, jordbruk och långa anor av Torolf Grün	68
Kofverhag – Från krig, eldsvåda och stiftelsetrassel till ny glans av Tarja Kvarnström	80
Västnyland år 2022 av Christoffer Holm	86
1. Från kommunerna.....	88
2. Samhälle.....	98
3. Arbete, ekonomi och näringsliv	118
4. Västnyland och omvärlden	127
5. Kultur	134
6. Sport och idrott	148
7. Väder och klimat.....	157

Föreningens medlemmar får årsboken gratis hemskickad årligen samt 10–20 % rabatt på föreningens övriga egna böcker. Böckerna finns att köpa i Luckan Raseborg, Karis, bokhandlar eller i Luckans webbshop (<https://holvi.com/shop/LuckanRaseborg>).

Äldre årgångar finns också till försäljning i Luckan (om inte slutsålda) och de kan även läsas elektroniskt på föreningens webbplats (vastnylandskakultursamfundet.fi).

Nästa års tema för årsboken planeras bli Krigshistoria.

FÖRORD

Som arvtagare av både lokal och nationell historia, men ofta något bortglömda, ligger en mängd anrika herr- och kulturgårdar utspridda över vårt land. Västnyland är inget undantag. Vår region är fylld av gamla gårdar som verkat under hundratals år, förfallit och renoverats, köpts, ärvts och sålts, blivit sevärdheter eller fallit i glömska.

I Västnyländsk årsbok 2023 uppmärksammas en del av dessa, några mer kända men också ett flertal mer okända gårdar i våra trakter. Vissa av årsbokens artiklar fokuserar mer på gårdens historia och dess släkthanor, andra lyfter starkt upp dagens bruk. Samtliga gårdar har hursomhelst varit betydelsefulla historiskt och är det ännu idag. Temat är uttryckligen kulturgårdar eftersom de inte längre är gårdar som enbart ärvs inom släkter och i första hand tjänar ett privat eller historiskt syfte. Gårdarna har blivit något mer. De är sevärdheter men också platser för traditioner och nedärvd kultur liksom ställen för nya kulturevenemang och samhällig interaktion.

Begreppet kulturgård är något ovanligt, men faktum är att en av de gårdar som presenteras i årets årsbok har tagit det ett steg längre. Ägarna bakom gården Kansjerf i Bromarv valde nämligen redan 2019 att officiellt registrera gårdens namn som Kansjerf Kulturgård. I årsbokens inledande artikel, skriven av gårdens företagarpär Oscar Gräsbeck och Ida Söderström, kan du läsa mer om kulturgårdens utveckling och olika skeden.

Efter Kansjerf kulturgård beger vi oss till andra änden av Västnyland och Eriksgård i Kyrkslätt. Maaret Eloranta berättar om gårdens betydelse för Kyrkslätt utveckling och hur gården visat sig vara en räddare i nöden under krigstid. Potentialen för ”Norra Kyrkslätt krona” är stor ännu idag.

En annan gård med potential ligger i Ingå. Margareta Hägg skriver om Fagervik gård som hör till de mer kända gårdarna i Västnyland och har en mycket intressant historia, även som bruksområde. Idag är gården och bruket ett av Finlands bäst bevarade brukssamhällen.

Från Ingå tar vi oss tillbaka till Bromarv och en annan känd kulturgård, Rilax gård. Kim Björklund berättar om en gård som ännu idag är ett levande kulturlandskap med både jordbruk, skog och djurskötsel, men också evenemang och en mycket rik his-

toria. Efter Rilax djupdyker vi i Prästkulla gårds intressanta släkt- och gårdshistoria. Eva Taube skriver om sin mans släktgård som är en av de äldsta adliga sätesgårdarna i Finland. Dessutom får vi ta del av hur gården renoverats genom åren.

En annan kulturgård som renoverats på både insidan och utsidan är Wohls gård i Kyrkslätt. Margareta Hägg berättar om gårdens historia men också om dagens bruk och renoveringen av både byggnaderna och trädgården. Från Wohls tar vi oss till grannkommunen Sjundeå och Gårdskulla. Berndt Gottberg guidar oss genom gårdens historia av jord- och skogsbruk, men också skeendena under Porkalaparentesen och dagens bruk, bland annat gårdens samling historiska traktorer och maskiner.

Efter Gårdskulla får vi i Torolf Grünns text läsa mer om Horsbäck gård, som fungerat som både rusthåll och för växthusodling. Liksom många andra gårdar har den påverkats av både krig och andra samhällseliga processer under hundratals år.

Vår resa genom de västnyländska kulturgårdarna avslutas i Hangö och Kofverhag gård. Tarja Kvarnström berättar om gården som på sistone tyvärr främst har kopplats till stiftelsemissbruk, men som också har en rik och positiv historia.

Årsboken avslutas med den traditionella årskrönikan. Sammanställningen präglas tyvärr även i år av oro i samhället. Efter att coronapandemin mattades av har i stället krig, vårdfrågor, inflation och energikris varit samtalsämnen under 2022. Samtidigt har Västnyland återigen bjudit på positiva nyheter och glädjande utveckling.

Krönikan ämnar som vanligt måla upp vändpunkter, processer och andra viktiga händelser som har lyfts fram i både traditionella och sociala medier, men även vad västnylänningen på gatan har diskuterat och berörts av under året. Västnyland har som vanligt levererat en mängd diskussionsämnen även 2022.

Hangö, 2.1.2023

Christoffer Holm

Christoffer Holm är doktorand i historia vid Åbo Akademi. Dessutom jobbar han som historikskribent, manusförfattare och frilansande skribent med historia, kultur och samhällsinformation som specialområden. Född och uppvuxen i Hangö med ett intresse för hela Västnylands varierande och fascinerande historia, kultur och utveckling.

Kansjerf Kulturgård

- en unik gård, en ort och ett större kollektiv

Text & bilder: **Oscar Gräsbeck & Ida Söderström**

Under drygt 200 år av historia har Kansjerf gård förnyat sig ett flertal gånger. Förutom som ett traditionellt lantbruk har gården fungerat som mentalvårdsinrättning och läkarmottagning. Dessutom har både Finlands första postbil och instiftandet av Svenska folkpartiet anknytning till gården. I dag är Kansjerf en nyskapande kulturgård med mångsidig verksamhet.

Namnet Kansjerf nämns första gången i kyrkoböckerna på 1400-talet som ett fiskehemman med fem familjer. Sedermera har havsvikarna runt gården både torkat i och med landhöjningen samt dränerats av människan genom dikningar. På 1700-talet har Kansjerf varit ett rusthåll och förvaltats av bland annat löjtnant Bergius. Gårdens nuvarande karaktärshus är byggt cirka 1809 och har varit i släktens ägo sedan 1811 då Isak Sandell köpte gården. Idag drivs gården redan i åttonde generation.

Det märkliga namnet, som är både svårsittande i munnen och lika besvärligt stavat, saknar bekräftad etymologisk bakgrund. En teori härstammar från 1700-talet, då det väster om gården fanns en sjö som kallades för Kansjärvi. Det finskstavade namnet som syftar till sjö förklarar dock inte namnets ursprung på 1400-talet. På flera gamla kartor förekommer Kansjerfwui, Kansjärf, Kansjerf... en fortfarande olöst gåta. Kanske namnet stannar väl i minnet genom sina särdrag? I folkmun, marknadsföring och som företag fick gården ett tillägg i slutet av 2010-talet: Kultuuritila – Kulturgård.

Flygfotografi från 1936. Foto: Försvarsmaktens arkiv.

Men varför Kulturgård? Kansjerf har en stark koppling till lokalkultur, såväl genom sin historia, sitt nuvarande bruk som sina människor. Då Dagny Sandell gifte sig med Uno Gräsbeck hade gården förvaltats av Gräsbeckska musiker i tre generationer; tonsättaren och kördirigenten Gottfrid Gräsbeck, konsertpianisten Folke Gräsbeck och idag av sångaren och pianisten Oscar Gräsbeck. Lokalt talades det om kulturpersoner som höll gården lite si och så, men att vi valt tilläggsnamnet Kulturgård innebär mycket mer än musik och diverse kulturarbetare.

Rusthåll, kommunalläkarmottagning, sanatorium, grönsaks- och handelsträdgård, spannmåls- och djurgård, idag ett mångsidigt och populärt hemman för kultur, konst, vetenskap, välmående och sammankomster. Gården har idkat och främjat kultur i många olika former sedan 1800-talet. Gårdar har i allmänhet utgjort helt egna byar och lokalsamhällen som varit rätt så självförsörjande på många vis. Då

Kansjerfs karaktärshus är byggt cirka 1809. Bakom karaktärshuset syns granhäcken, planterad 1887 och livskraftig än idag.

man tar i beaktande både ägare, arbetare, torpare och samarbetsparter med sina familjer har de flesta gårdar berört flera hundratals människors liv under sin historia.

Samarbete mellan läkare

Kommunalläkare Emil Sandell (1865–1914) hade en stor roll i gårdens historia. Han och frun Eva förnyade gården och instiftade tillsammans med andra Bromarbor den lokala ungdomsföreningen Hembygdens Väl r.f.. Dessutom var Emil Sandell partiaktiv och en av de grundande medlemmarna för partiet vi idag känner som SFP. Utöver hemvist för traktens första kommunalläkare med mottagning och hembesök var Kansjerf även hem för Finlands första postbil. Nykomlingen fungerade även som läkarens åkdon för hembesök.

Emil Sandell hade genom åren ett omfattande samarbete med tonsättaren Jean Sibelius bror, Christian Sibelius, som var mentalvårdsläkare, sedermera huvudläkare på Lappvikens sjukhus i Helsingfors. Emil Sandell hade öppnat sin praktik

på Kansjerf gård cirka 1906, officiellt som kommunalläkare för både Bromarf och Tenala. Han fungerade i praktiken som mångsidig allmänläkare, med specialisering på mentalvård. Genom åren vårdades runt 300 patienter på Kansjerf. Redan under sina år i Nickby skickade Christian Sibelius så kallade lindrigare fall till sin kollega Emil Sandell, och Christian Sibelius var också själv emellanåt på besök. Emil Sandell visade hur han hade satt patienter i trädgårdsarbete - att till exempel i lugn och ro pyssla med rosor kunde i bästa fall klart förbättra patientens allmäntillstånd, en tidig version av dagens *green care* så att säga. Gårdens stora trädgård var på sin tid en unik helhet med både mentalvård och handelsträdgård. Hemvård var på denna tid något nytt och modernt.

Tyvärr avled Emil Sandell i tuberkulos i en ålder av bara 48 år. Gårdens verksamhet inom mentalvård upphörde och blev ett mer traditionellt jord- och skogsbruk. Man kunde säga att Kansjerfs guldålder inträffade på 1930- och 1940-talen, som en prominent spannmåls- och djurgård, med sockerbetor och avlande av Ayshire-kor i fokus. Emil Sandells döttrar Gunhild Sandell och Sylvi Hoffrén förvaltade gården

Kommunalläkare Emil Sandells mottagningsrum är idag ett av husets fyra gästrum för uthyrning.

i flera årtionden. Särskilt Gunhild blev en stark och känd karaktär i trakterna; en bestämd men rättvis föreningsaktiv och företagare. Under 1960-talet var en del av gårdens areal försöksgård för nya grödor och odlingssätt.

Gunhild Sandell förvaltade gården ända fram till 1990-talet. På grund av hög ålder och som barnlös blev skiftet aktuellt. Folke Gräsbeck både köpte och ärvde delar av gården. Efter Gunhild Sandells död 1997 var gården ett andra hem för Folke och Gottfrid Gräsbecks familjer fram till 2019.

Från traditionellt bruk till kulturgård

Då vi flyttade till Bromarv 2019 stod det klart för oss att vi stod inför en förnyelse; ett generationsskifte, en ny början med ett nytt namn att arbeta under, något som förknippar vår över 600-åriga historia med vår verksamhet idag. Kansjerf Gård blev Kansjerf Kulturgård.

Att förvalta en gård är ett mångsyssleri. Att få helheten att gå runt på enbart lant- och skogsbruk är utan massiva arealer, antingen ägda eller arrenderade, i dag en näst intill omöjlig ekvation. I och med att vår maskinpark blev föråldrad och att vår areal inte helt räckte till för i dagens mått lönsamt jordbruk beslöt vi oss för att börja utveckla ett nytt koncept sida vid sida med jord- och skogsbruket. Det var en av de mest vägande orsaker varför vi valde att flytta från Helsingfors centrum till Bromarv. Dessutom låg en större livsförändring i planerna; att lämna det helsingforsiska stadslivet, arbetena, hemmet och livet, inte bara för gårdens skull utan också för vårt egna välmående.

Redan i ett tidigt skede stod det klart för oss att vi måste förnya oss, återskapa gården, återuppliva husen, gården som en helhet, driften, verksamheten, alltihop. För att bekämpa reparationsskulden som uppstått då gårdens verksamhet med tiden blivit allt smalare insåg vi att en ny näringsgren behövs för att säkerställa gårdens framtid. Vi bjöd in ett saligt sällskap av kulturarbetare, journalister, författare, musiker, producenter och diverse aktörer för en kväll på gården för att tillsammans tänka ut ett koncept för framtiden. Vad kunde Kansjerf bidra med till kultursektorn i framtiden? Hur kunde vi möjliggöra vår flytt ut till Bromarv dels för att rädda gården, dels för att själva kunna försörja oss på landsbygden?

Den franska trädgården restaurerades 2020. Idag fungerar trädgården som utskänkningsområde med scen för musikställningar och festivaler. Trädgårdens växthus och -land odlas för kökets eget bruk.

Kansjerf Kulturgård föddes, ett hem för kulturarbetare, resenärer, distansarbetare, människor av alla de slag, från alla bakgrunder. Gårdar med gamla anor och släkttraditioner tenderar att vara väldigt privata och stängda ställen. Men vad skulle vi på tumanhand göra med en stor gård? Till skillnad från mången annan gård bestämde vi oss för att göra motsatsen; öppna upp våra dörrar för alla, oberoende av släktrrelation, bakgrund och social ställning. Behovet för ett sådant ställe visade sig vara mer aktuellt än någonsin då coronapandemin bröt ut 2020.

Kulturverksamhet både lokalt och fjärran

Vår flytt från Helsingfors till Bromarv inträffade sent under 2019, bara några månader innan coronapandemins början, utan att någon ännu kunde ana hur pandemin

skulle komma att medföra omfattande restriktioner för kultur- och restaurangbranschen. Då alla spelningar, konserter och kulturevenemang plötsligt inhiberades i mars 2020 ställdes den pinfärska verksamheten inför en ny utmaning. För att inte helt gå under med kulturverksamheten sattes fokus på vår residensverksamhet, vårt café och våra övernattningsmöjligheter. Det ordnades flera mindre retreatar med fokus på välmående, yoga och avkoppling. Emil Sandells tänk med *green care* återtogs delvis; ett ställe för att koppla av, må bra och varva ner i naturen på, med händerna i myllan.

Tack vare residensgästerna, forskarna, konstnärerna och författarna samt den ökade inrikesturismen under coronaåren 2020–21 klarade vi oss genom den osäkra tiden med över 8 000 besökare och resenärer. Genom att ställa om vår verksamhet och satsa på turismen hittade vi helt nya möjligheter och bruksändamål för gården. Coronapandemin gav oss även möjligheter att koncentrera oss på att restaurera och återuppta verksamhet på gården som delvis stått stilla i årtionden. Den kulturhistoriskt värdefulla trädgården och parken restaurerades 2020. Huvudbyggnadens gästrum inreddes i originalstil med möblemang, tapeter och inredning som kombinerar sekelskiftets stämning med moderna bekvämligheter för dagens resenärer. Vi har återtagit i bruk nästan alla gamla ekonomibygnader från hönshus och ladugård till stall och gårdsbastu.

Mat i fokus – från jord till bord

Under 2020–21 utvecklades Kansjerf Café & Dining. Vi insåg att den omfattande residens- och kursverksamheten medförde att någon av oss befann sig i köket mer eller mindre hela tiden. Då vi båda har en bakgrund i restaurangvärlden och livsmedelsbranschen kändes det naturligt att öppna upp för både caféverksamhet under sommarhalvåret samt middagsverksamhet kvällstid. Tillsammans med vår första köksmästare Kim Holmberg utvecklades ett koncept med fyrrättersmiddagar på beställning året om, på så lokala råvaror som möjligt.

Mat är kultur i allra högsta grad. Att tillsammans avnjuta en delikat måltid är en glädjande upplevelse. Västnyland är fullt av enastående råvaror. Genom att utnyttja egna grödor, trädgårdsland, växthus, vilt från egna marker, fisk från lokala fiskare och enastående fina grönsaker från granngårdarna har vi uppnått en lokalgrad på

Karaktärshusets huvudsal i nedre våningen fungerar idag som Kansjerf Café & Dining.

nästan 90 % under sommarmånaderna. Egentligen har vi under den bästa säsongen inte behövt ta in så mycket mer än smör och olivolja utifrån.

Om framtiden

År 2022 fick Kansjerfs programbyrå Amiral Audio äntligen återgå till normalt liv med över 80 spelningar, konserter, kulturtillställningar och evenemang under årets lopp, både lokalt i Bromarv och Raseborg samt internationellt. I skrivande stund håller vi på att bygga om gårdens före detta maskinhall till en inspelningsstudio, för att i framtiden tillsammans med gårdens existerande verksamhet kunna betjäna såväl nationella som internationella musiker och artister. Att hålla gården mångsidig och livskraftig kräver ständig utveckling och lystring till både kunder och marknad för att bäst kunna besvara efterfrågan. Att bo, övernatta och arbeta på distans på en gammal gård ute i den ljuvliga Bromarvnaturen har visat sig vara väldigt populärt. Med enbart fyra händer skulle detta aldrig ha varit möjligt. Vi har haft glädjen och äran att arbeta med en härlig personal, praktikanter, forskare och samarbetspar-

ter. Att kunna möjliggöra ett graduarbete med koppling till gården, att erbjuda det första sommararbetet åt en lokal ungdom och att ge nytt liv åt gården tillsammans med familj, kunder och vänner är guld värt. Vad allt Kansjerf kommer att vara i framtiden är delvis ännu en gåta.

Oscar Gräsbeck och Ida Söderström är företagsparet på Kansjerf gård. Oscar är kandidat i livsmedels ekonomi från Helsingfors universitet samt professionell musiker från Helsingfors Pop & Jazz Konservatorium. Vid sidan av skötseln av gården arbetar han aktivt som sångare, pianist, producent och lärare i musikbranschen. På gården ansvarar han för ekonomin samt lant- och skogsbruket. Ida är kandidat i sociologi från Helsingfors universitet och en evigt nyfiken sökare, studiet av livet är grejen. På gården sköter hon om konceptarbetet, marknadsföring och hästverksamheten, drar yogatimmar och leder restaurang- och residensverksamheten.

Eriksgård - Norra Kyrksläotts krona

Text: **Maaret Eloranta**

Ända från stenåldern till moderna tider har trakten kring Eriksgård i Kyrkslätt varit en värdefull kulturmiljö. Själva gården har räddat Kyrkslätt i både krig och nöd samt bidragit till traktens tillväxt både rent konkret och ekonomiskt. Ännu är potentialen stor, men hur testamentet har tolkats också omtvistat.

Vad betyder ett kulturlandskap för invånarna och besökarna? Vad är det som ger prägel och stämning åt någon trakt? Ofta är det naturen, men också byggnader och historia, det är att uppfatta hur människorna har levt i dessa trakter under årtionden, århundraden och årtusenden.

Eriksgårds huvudbyggnad. Foto: Anna Köllerfeldts album, Kyrksläotts kommun, centralarkivet.

Benföremål, stickvapen av vidstående form, gjort av spjälal lårben och vässat i spetsen. Fyndställe Kyrkslätt, Rapakko. Foto: Museiverket

Det område som under de senaste årtiondena har kallats för Eriksgårds område har genom tiderna haft en mycket viktig ställning i utvecklingen av norra Kyrkslätt. Stället fick namnet Eriksgård under den sista privata ägarens C. F. von Wahlbergs tid i början av 1900-talet. Tidigare utgjordes området av två skilda gårdar som hette Koski och Navala. Ännu idag heter byn Koski-Navala. Är det skäl att kalla detta område för Norra Kyrksläotts krona?

Värdefull kulturmiljö

Eriksgård och Navala gårdar ligger vid norra sidan av sjön Haapajärvi. Denna lilla sjö är ganska grund, den är en bra fågelsjö och dess natur är intressant. Kring stränderna har det funnits bosättning redan under den tidiga stenåldern. Då sträckte sig en långsmal fjord från Esboviken via Loojärvi enda till Haapajärvitrakten. I samma landskap, i Kauhala cirka 2,5 kilometer från Haapajärvi, hittades det kända ”benbillet”, ett stickvapen av vidstående form, gjort av spjälal lårben och vässat i spetsen. Föremålet härstammar från den mesolitiska stenåldern.

Koskis och Navala gårdar hör till de äldsta i Kyrkslätt. Den gamla bosättningen i norra Kyrkslätt var under den historiska tiden länge huvudsakligen finskspråkig, vilket framkommer av de gamla ortsnamnen. Både vattendrag och byar har finskspråkiga namn: Lamminjärvi, Haapajärvi, Kalljärvi, Hepari, Veikkola, Kauhala, Kylmäla och så vidare. Det är lätt att gissa att namnet Koskis kommer från den lilla forsen i bäcken mellan Kalljärvi och Haapajärvi sjöar. Namnet Navala gård har uppenbarligen samma finskspråkiga ursprung som namnet Nauvo/Nagu i Åbolands skärgård och det forntida slottet Nakolinna i Pemar. Det kan finnas ett personnamn i bakgrunden: Nako, Navo- .

”Tavastbornas havsväg” är en gammal vägförbindelse från Tavastland via Vichtis till kusten. Vägförbindelsen syns i hela sin längd från Esbo till Tavastehus i rote-

Eriksgårds gårdsomgivning sett från Haapajärvihället, på vänstra sidan syns gårdsomgivningens flygelbyggnad, mejeriet och ladugården vid åstranden, längst fram till höger svinhuset. Foto: Anna Köllerfeldts album, Kyrksläotts kommun, centralarkivet.

Huvudbyggnadens gårdsomgivning var en gång i tiden inhägnad, vilket de gamla portstolparna minner oss om. Längst till vänster syns också det gamla mejeriet. Foto: Anna Köllerfeldts album, Kyrksläotts kommun, centralarkivet.

indelningskartan från år 1696. Det har funnits gästgiverier längs vägen, till exempel i Seppälä och Haapajärvi. I dagens läge är vägen stämplad som bygdeväg 1131 och har namnet Lappbölevägen.

Under medeltiden var nuvarande Koskis i den inflytelserika frälsesläkten Grabbes ägo. Efter det har den ägts av bland annat släkterna Silfverbögel och Tandefelt som adlades för sina insatser i krig. Navala säteri har oftast haft samma ägare som Koskis frälsesäteri. I Navala by fanns två allmogegårdar tills major Henrik Silfverbögel köpte dem och anslöt dem till frälsesäteriet Koskis. Långa tider tillhörde Navala och Koskis samma överklassägare, men i början av 1800-talet fick gårdarna olika ägare. Ägare till Navala gård var under 1800-talet bland annat landskamrer Henrik Gylling, fältkommissarie Johan Nymander samt apotekare Viktor Rosberg. Navala Ölbryggeri köpte Navala gård i slutet av 1860-talet. Efter det övergick gården i von Wahlbergs ägo. Under medlet av 1800-talet var E.J. Silvius från Helsingfors ägaren till Eriksgård.

Den sista privata ägaren för dessa två gårdar var Finska Gardets överläkare, statsrådet Carl Ferdinand von Wahlberg. Han skaffade 1890 båda gårdarna till sin ägo och förenade dem till en fastighet vid namn Eriksgård efter namnet på hans son Erik. Gårdarna hade i början av 1900-talet mångsidig odlingsverksamhet, mjölkproduktion och en såg som till en början fungerade med ångmaskin, senare med lokomobil. Erik von Wahlberg omkom i en olycka och C.F. Wahlberg testamenterade fastigheten med byggnader och omfattande markområden till Kyrksläotts kommun.

Gården som räddade Kyrkslätt

Eriksgårds område sträckte sig från Haapajärvis norra strand till Kalljärvis västra sida och i norr ända till Siikajärvi. Då torparlagen trädde i kraft fick torparna rätt att lösa in sina torp. Under början av 1900-talet lydde åtminstone elva torp och backstugor under Eriksgård: Siikajärvi, Malm, Loha, Lövkulla, Nykulla, Nybacka, Lerbacka, Björkbacka, Tallkulla, Björkkulla och Kopo. En del av dessa återförenades med gården, sju torp löstes in till självständiga lägenheter.

Navala huvudbyggnad spelade en märklig roll i striderna under inbördeskriget år 1918. Då röda gardet fick makten i södra Finland tog det lokala röda gardets

Navala huvudbyggnad idag. Foto: Jan Kaila.

stab Navala huvudbyggnad i bruk. Man märkte ändå fort att denna stab utgjordes av ideella aktörer som eftersträvade att förhindra våldsdåd. Ännu årtionden senare gav de gamla ordsborna, som hade upplevt den svåra vintern 1918, sitt erkännande till dessa lokala stabschefer. Man förstod att det tack vare deras humana synsätt varit lugnare och mer disciplinerat i den här trakten än på många andra orter.

Efter andra världskriget ingick två tredjedelar av Kyrkslätt i det så kallade Porkala-arrendeområdet, som uthyrdes till Sovjetunionen som marinbas för 50 år. Området evakuerades på 10 dagar. Då var den brinnande frågan om Kyrkslätt skulle kunna överleva som en självständig kommun? Tack vare Eriksgårds byggnadsbestånd och markområden kunde kommunen snabbt visa att den kommunala förvaltningen och andra viktiga aktörer såsom banken och polisen, kunde få utrymmen i Eriksgård och Navala som skulle ligga utanför arrendeområdet. I runt 11 år framåt blev det här ”Kyrksläotts centrum”.

Efter andra världskriget utbröts också 140 hektar av Eriksgård för att ge hem åt de evakuerade från Karelen och Porkala samt en del frontmän. Sammanlagt bildades 35 lägenheter. Till följd av den ansträngda ekonomin på 1940-talet utarrenderade man också 84 sommarstugetomter i Siikajärvi och Pikkarais träskområde med 50-åriga arrendeavtal. Eriksgård och den omgivande trakten hade alltså på flera sett stor betydelse under den här tiden.

Koskis och Navala har länge legat vid den centrala trafikleden i norra Kyrkslätt. Också utvecklingen av vägnätet har kraftigt tangerat Eriksgårds ägor. Under nödåren på 1930-talet byggdes Åbovägen som nödhjälsarbete genom Eriksgårds skogar från Esbo till Veikkola. Den förkortade avsevärt vägen mot Helsingforshållet och medförde nya influenser till byarna. När sedan byggandet av motorvägen inleddes under 1960-talet, försvann 24 hektar av Eriksgårds marker i samband med den nya Tarvovägen och Veikkolaanslutningen. Under senare årtionden har man planlagt samhället Veikkolas nya centrum med skolor, affärer och bostadsområden på Eriksgårds marker.

Häxstenen vid Eriksstigen. Foto: Jari Kallio.

Möjligheter för mångsidig framtid

Hur skall då framtiden för Eriksgård och andra kulturmiljöer se ut? Vad är betydelsen av allmänna områden och utrymmen i gamla byggnader för invånarna i framtiden? Hur syns traktens historia och dess skeden i det kommande?

Eriksstigen, bastu och svinhuset. Foto: Jari Kallio.

I dagens läge finns en stor del av gårdarnas gamla byggnadsbestånd kvar vid stränderna av Haapajärvi. Landskapet har bevarat sin jordbrukskaraktär med trädgårdar och åkrar. Eriksgårds huvudbyggnad används för fester och sammankomster, i de övriga byggnaderna finns varierande verksamhet eller så står de tomma. En lada finns kvar vid stranden och den används flitigt till teaterverksamhet och olika sommarevenemang. På åkrarna odlas bär och vid gårdens före detta stall och ladugård fungerar en ridskola. På de kommunägda markområdena har det i samarbete med invånarna gjorts en kulturstig ”Eriksstigen” med information om gårdarnas historia samt en längre naturstig ”Hasselstigen”.

Haapajärvi kulturlandskap har värderats i Helsingforsregionens etapplandskapsplan som ett område som är viktigt med tanke på kulturmiljön eller landskapsvården. Eriksgård och Navala samt deras närmast omgivande landskap är skyddsobjekt i Kyrksläotts generalplan. En byggnadsinventering samt reparationsplaner för Eriksgårds huvudbyggnad har nyligen gjorts.

En ny detaljplan för området är under arbete. Den skall tillbringa ny, tätare bosättning och nya invånare till området. Gårdsområdena och de viktigaste åkerlandskapen bevaras enligt skyddsbestämmelserna.

Samhället Veikkolas nya delar har vuxit fram i Eriksgårds skogar, skolor har byggts på den donerade marken, folk har byggt sina hem och företagen sina industrianläggningar. Tullväsendets hundskola har sitt hem i det före detta kreaturskötarskolans elevinternat.

Kyrksläotts kommun fick en avsevärd donation med C. F. von Wahlbergs testamente för cirka 100 år sedan. Ofta har kommunens beslut och användning av markerna väckt kritik: Är det mot testamentens innehåll och anda? I testamentet står det: ”Sedan vi vardera aflidit skall vår efterlämnade förmögenhet tillfalla Kyrkslätt kommun[...]under benämningen ”Eriksgårds egendom” för att å den samma, som hvarken får pacelleras eller annorlunda styckas, inrätta och upprätthålla en praktiskundervisningsanstalt i jordbruk, skogbruk samt med dessa sammanhängande näringar med i hufvudsak kommunens språk såsom undervisningsspråk”.

Lantmannaskolan började sin verksamhet här år 1924, men på 1950-talet uppstod elevbrist och verksamheten indrogs 1955. Före andra världskriget fungerade också Svenska teoretiska kreaturskötarskolan och Nylands svenska ungdomsförbunds ambulerande husmodersskola på området. För att fortsätta i testamentens anda instiftades C.F. och Maria von Wahlberg studiefond. Både studeranden och konstnärer har fått stipendier från den här fonden.

Litet kunde Finska Gardets överläkare, statsrådet Carl Ferdinand von Wahlberg ana de stora förändringar som skulle ske under det kommande seklet efter testamentet. Lika litet kunde han veta hur mycket det kom att betyda för traktens utveckling och hela Kyrkslätt.

Fortfarande finns det så mycket potential i ”Eriksgårds egendom”, den kulturhistoriskt värdefulla kärnan som syns kring Haapajarvi stränder, att den med goda skäl kan kallas för ”Norra Kyrksläotts krona”.

Ytterligare information

Eriksstigen på Facebook: [Eerikinpolku-Eriksstigen](#)

Man kan bekanta sig med föreningarna och företagen på området via Veikkolanätet: www.freewebs.com/veikkolaverkko/

Källor

- Backman Sigbritt, *Kirkkonummen rakennuskulttuuri ja kulttuurimaisema – Byggnadskultur och kulturlandskap i Kyrkslätt*, Kyrksläotts kommun, 1991.
- Eriksstigen.pdf, 2015/2017, Redigeringsarbete: Eloranta Maaret, Översättning: Tua Degerlund, Kyrksläotts kommun, kulturtjänsterna, www.kyrkslatt.fi
- Favorin Martti, *Kirkkonummi – kasvun ja muutoksen vuodet*, 2006.
- Hedberg Birger, *Haapajärvi – min hemby, Haapajärvi – kotikyläni*, 2004.
- Hedberg Björn, *Eriksgård genom tiderna – Eerikinkartano kautta aikojen*
- Huldén Lars, *Finlandssvenska bebyggelsenamn*, 2001.
- Hyrynen Maunu, *Kirkkonummen historialliset tiet*. Utredningar för generalplanen 1/1987, 1987.
- Kepsu Saulo, *Uuteen maahan, Helsingin ja Vantaan vanha asutus ja nimistö*, 2005.
- Koivisto Satu, *Inventointiraportti, Kirkkonummi, Veikkola, Kaava-alueen arkeologinen inventointi 15.–16.10.2012*.
- Kotimaisten kielen keskus/Institutet för de inhemska språken, Namnarkivet, Ortsnamn, Kyrkslätt.
- Kulkki Eija (red.), *Ferdinand von Wahlberg, Elämäni kulku*, Bibliotekets vänner i Kyrkslätt r.f., 2008.
- Rosberg J.E. & Fleege Uno A., *Kyrkslätt socken I–III*, 1901.
- Suomalainen paikannimikirja*, Karttakekus, 2007.

Maaret Eloranta har gjort en lång karriär inom kulturväsendet i Kyrkslätt. Hon började som andra kultursekreterare i Kyrkslätt år 1990 och blev senare kulturdirektör. Före Kyrkslätt jobbade hon i Sjundeå som kultur- och nykterhetssekreterare. Bakgrunden i universitetsstudier i finsk-ugrisk etnologi, arkeologi, konsthistoria och olika språk samt artesansutbildning i snickeri och konstsmide har gett henne kulturforskningens synvinkel också på beslutsfattande och byråkrati.

Foto: Antti Airaksinen

Fagervik gård – historiska bruksanor och natursköna vyer

Text & bilder: **Margareta Hägg**

Fagervik är ett av de bäst bevarade brukssamhällena i Finland. Fagervik gård ligger i en naturskön omgivning vid Kungsvägen, som var en av landets viktigaste vägar redan på medeltiden. Kungsvägen eller Stora Strandvägen gick från Åbo till Viborg. Intill vägen inrättades både bruket och herrgården Fagervik.

Finlands första egentliga järnbruk var Svartå bruk som grundades utanför dagens Karis år 1616. Kort därefter följde flera bruk och år 1646 grundade Carl Billsten i Fagervik ett bruk, först genom att av sex bönder i Fagervik diskutera till sig rätten

Fagervik gård med Fagervik kyrka till höger. Foto: Signe Brander, Museiverket.

att använda en ström för vattenförsörjningen. För användandet av strömmen skulle bönderna få två skeppund stångjärn årligen. Underhandlingarna med bönderna verkade ha strandat, så han började i stället underhandla med greve Gustav Adolf Leijonhufwud om Fagervik ström. Det lyckades och vid strömmen uppförde Carl Billsten en masugn och en stånghammare.

Stånghammaren sköttes av hammarsmeden Hans Lijr och hans tre söner, vilka alla fortsatte med faderns yrke. Eldsvådor inträffade ganska ofta på den tiden. Carl Billsten dog 1673 och sonen Carl Billsten den yngre övertog bruket. Sonen dog 1691 och då fanns det på Fagervik en masugn, två stångjärnshamrar med fyra härdar, en knipphammare och en sågkvarn. De tre följande som hade bruket misskötte det och 1710–1711 härjade dessutom pesten i Fagervik. Nästan hela arbetsstyrkan dog. Stora ofreden gjorde därtill brukets byggnader oanvändbara. Både anläggningarna och bostadshusen förföll och verksamheten upphörde.

Återhämtning och ny glans

Fred blev det 1721 men Billstens arvingar klarade inte av att behålla Fagervik. Bröderna Johan Wilhelm och Michael Hising förhandlade om köp och den 29 januari 1723 undertecknades köpebrevet. I köpebrevet var endast Johan Wilhelm köpare. Av köpesumman betalade vardera brodern ändå 1/3 och den tredje delen räknades tillhöra den engelska firma som hade gett lån åt bröderna, nämligen Walter Greninger & Wordsworth.

Namnet Hising hade en förfader tagit efter sin hembygd, ön Hisingen i Bohuslän. Redan efter fyra månader betalade Michael Hising bort lånet så att han ägde 2/3. Johan Wilhelm Hising byggde upp bruket så att det igen producerade mycket. Johan Wilhelm Hising dog 1751 men brodern fortsatte driva bruket nästan till sin död 1756. Ett par veckor före Michael Hisings död sålde han och hans fru sina andelar i bruket till sin nästäldesta son Johan Hising. Han fick även köpa den sista 1/3 av Johan Wilhelms sterbhus 1761 och blev då ensam ägare till Fagervik.

Johan Hising började som auskultant på Bergskollegiet när han var 20 år gammal år 1747. Ett par år senare blev han vicenotarie. Han tjänstgjorde fram till 1758 och ägnade sig därefter helt åt Fagervik och de andra bruken han ägde.

När han slutade vid Bergskollegiet fick han assessorstitel. Därtill blev han adlad år 1770 och antog namnet Hisinger. Hans hem fanns på Fagervik och han räknas som den första brukspatronen på bruket och gården. Senare erhöll han även bergsrådstitel. Under Johans tid blev Fagervik ett av de främsta järnverken i dåtida Finland.

Johans son Michael övertog bruket efter faderns död 1790. Han hade då studerat sju år vid Åbo Akademi och hade under studietiden bott hos Henrik Gabriel Porthan. Efter studietiden var han en tid i armén och fick där titeln ryttmästare. Han sålde Fagervik till sin son Fridolf år 1824. Sonen hade haft skalden C.J.L. Almqvist som informator. Även han vistades 1814–1819 på Fagervik. Johan Hisingers främst intresse var trädgårdsskötsel. Han skötte väl om både jordbruket och bruket.

Äldste sonen Eduard Hisinger fick vid faderns arvskifte bland annat Fagervik. Han hade avlagt filosofie kandidatexamen vid Helsingfors Universitet och hans huvudintresse var botanik.

Efter att de mindre bruken blivit olönsamma inleddes en strukturomvandling både i Finland och på Fagervik. Bruksdriften lades ner 1903 och efter det har Fagervik varit ett jord- och skogsbruk. Eduard Hisinger dog 1904 och sterbhuset efter honom innehade Fagervik i över 25 års tid. Som förvaltare verkade friherre Ludvig Eduard Hisinger-Jägerskiöld. Friherrinnan Daggie von Freneckell och hennes man förvärvade hälften av godset från modern Hanna Gripenberg samt andra släktingar. I dag ägs Fagervik av Otto von Freneckell samt Barbara och Eva Hisinger-Jägerskiöld.

Huvudbyggnaden står kvar välbevarad

Fagerviks gamla karaktärsbyggnad som bröderna Hising uppförde på 1720-talet finns ännu kvar. Den har dock blivit flyttad från sin ursprungliga plats och finns nu vid stranden av Bruksträsket.

Nuvarande huvudbyggnad är byggd av Johan Hisinger. Stadsarkitekten i Åbo, Christian Friedrich Schröder, fick i uppdrag att planera huvudbyggnaden med sina flyglar. Byggnaden är i rokokostil, byggdes på 1770-talet och stod färdig troligtvis 1774. På huvudporten som är gjord på Fagerviks bruk står det 1781.

Den nuvarande herrgården.

Huvudbyggnaden är välbevarad i ursprungligt skick med tapeter, paneler och dörröverstycken i rokokostil och tidig gustaviansk stil. Byggnaden är stor med 300 kvadratmeter per våning. Våningarna är tre till antalet och därtill finns en vind. Totalt har byggnaden närmare trettio rum.

I Kungarummet har den svenska kungen Gustav III övernattat år 1775, liksom den ryska tsaren Alexander år 1819. Rummet domineras av en stor himmelsäng i grönt. Det kinesiska rummet har 240 år gamla väggmålningar med kinesiska motiv. Väggarna är handmålade på linneväv. Biblioteket har ett stort biljardbord och en jordglob samt en stjärnglob. Stjärngloben avbildar stjärnhimlen med alla stjärntecken. Biblioteket har cirka 6 000 böcker, varav de äldsta är från 1400-talet. När C.J.L. Almqvist fungerade som informator på Fagervik, katalogiserade han böckerna i biblioteket.

Springbrunnen i parken. Den franska trädgårdens springbrunn.

Imponerande engelsk trädgård

Det sägs att det redan på 1600-talet fanns en trädgård, men den förföll under Stora ofreden. På 1700-talet var trädgården anspråkslös. I trädgården fanns körsbär, krikon och äpplen. Ägaren Michael Hising tog in potatisen till Finland i slutet av 1720-talet genom tyska plåtmeder. Den första guideboken för potatisodling på finska skrevs redan 1773 av Axel Laurell. Det sägs att även de första tomaterna odlades på Fagervik på 1830-talet.

Johan Hisinger studerade vid Uppsala universitet under Carl von Linné. Det var populärt att anlägga trädgårdar, vilket även Johan Hisinger gjorde. Hans son Mikael och hans sonson Fridolf gjorde en grand tour, en studieresa till Europa och båda skrev om trädgårdar. Fridolf Hisingers son Eduard hade botanik som sitt stora intresse och han har också skrivit böcker om ämnet.

Det fanns en till naturen anpassad engelsk trädgård och en regelbunden fransk trädgård. Den engelska var 50 hektar och ansågs på 1700-talet vara Finlands förnämsta engelska trädgård. Den har ett kinesiskt lusthus och finns bakom huvudbyggnaden. Där fanns även en labyrint av varagana- och havstornshäckar. Den franska parken finns framför huvudbyggnaden och framför orangeriet. I den finns tre springbrunnar varav den största är i bruk än i denna dag sommartid. Den är beställd från Sverige och installerades 1885.

Eget orangeri och historisk orgel

De första uppgifterna om orangeriet är från 1760. På 1780-talet fanns det två växthus, ett orangeri och ett drivhus på Fagervik. I orangeriet odlades bland annat apelsiner, citroner, fikon och vindruvor. Det nuvarande orangeriet byggdes av Fridolf Hisinger och stod färdigt 1844. Det hade gått åt 31 400 tegelstenar och 14 hästforor med gjutjärnsbalkar till bygget. Det är en vitkalkad byggnad med två

Orangeriet.

delar i tegel samt ett glashus emellan. Glashuset fungerade som vinterträdgård. Det restaurerades i början på 2000-talet. I dag finns endast vinterträdgården samt orkidé- och kameliahuset bevarat.

Kyrkan byggdes 1735–37 av byggmästare Johann Friedrich Schultz, som har byggt även Ingå kyrkas klockstapel. Kyrkan är en korskyrka av trä med en längd om 14,5 meter i ena riktningen och 14 meter i den andra. Vindflöjeln på spirans topp har årtalet 1737. År 1766 blev både klockstapeln och gravkapellet färdiga. Klockstapeln har två klockor från 1802 och 1759. Där finns även ett gravkapell för gårdens ägare.

Orgeln i kyrkan är den äldsta ibrukvarande orgeln i Finland. Orgeln byggdes 1726 i orgelmakarens J.N. Cahmans verkstad i Stockholm. Troligtvis byggdes den av Olof Hedlund. Han fick sin utbildning under 12 år hos Cahman, innan han startade sin egen verkstad. Orgeln köptes av Johan Hisinger till kyrkan 1763. Det behövs två personer för att spela på orgeln, en kantor samt en orgeltrampare. För den intresserade finns det en CD inspelad av organisten Anders Storbacka från Fagervik kyrka och dess orgel.

Altartavlan föreställer Kristus på korset målad av en okänd konstnär. Johan Wilhelm och Michael Hising hämtade tavlan 1736 från Frankrike.

Altartavlan i Fagerviks kyrka.

Stort bruk värt ett besök

Bruket i Fagervik var ett eget samhälle. Där fanns arbetsplatser, bostäder, kyrka, skola samt sjukstuga. Bruksgatans detaljplan är från 1700-talet. Husen är från början av 1800-talet, eftersom de tidigare husen förstördes i en brand i slu-

Bruksgatan. Foton: Annette Ström (ovan), Margareta Hägg (nedan).

tet på 1700-talet. De var tjänstebostäder för smederna. Husen hade ett kök och en kammare. Dessa bostäder gick i arv i släkten, men idag hyrs de ut som sommarbostäder. Ån delade bruksområdet i två delar, på ena sidan fanns herrgården och på den andra sidan arbetarbostäderna. Bruket räknas idag som landets femte äldsta och var under Johan Hisingers tid landets främsta järnverk.

Vill man besöka Fagervik, kan man besöka museet som finns i den gamla förtenningsbyggnaden. I samma byggnad finns även ett sommarcafé. Bruksgatan och vägen vid den franska parken kan man strosa på. Vill man, kan man boka en guide för en guidad tur på området och då besöks även kyrkan och smedjorna. Herrgårdsbyggnaden och den engelska parken är inte öppna för besökare.

Källor

Brenner Alf, 'Fagervik', Särtryck ur: *Ingå, Fagervik, Degerby, En västnyländsk bygd*, 1936.

Törn-Mangs Johanna, kapitlet om Fagervik i: *Herrgårdsliv*, 2011.

Diverse tidningsartiklar och broschyrer.

www.fagervik.fi

Margareta Hägg har bott i Sjundeå sedan 1998. Hon är auktoriserad guide och har genom åren utökat sin expertis på området. Den senaste kursen som hon avklarat och varit med om att planera handlar om Kungsvägen. Margareta är filosofie doktor i biokemi, ekonomie magister samt vicesnotarie och har bland annat jobbat på Lantbrukets forskningscentral. I dag är hon pensionär, men jobbar fortfarande en del samt guidar och skriver. Tidigare skrev hon vetenskapliga publikationer, men de senaste åren har det blivit artiklar till bland annat Trädgårdsnytt och Västnyländsk årsbok.

Rilax gård – En historisk pärla

Text: Kim Björklund

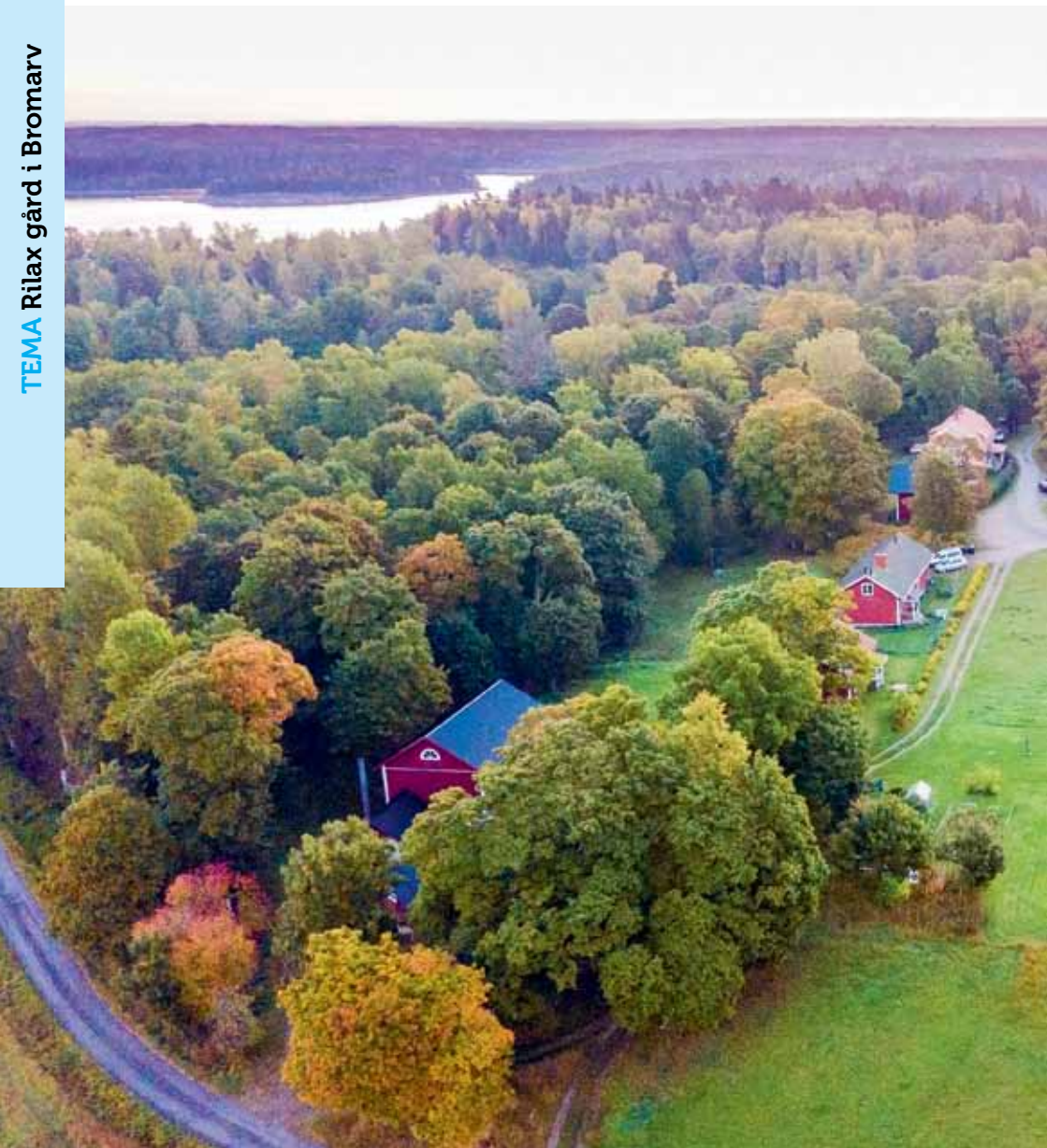
Släkten Aminoff har under hundratals år lagt sin prägel på Rilax gård. Tack vare att samma släkt skött och utvecklat gården har den också undslupit förfall. Idag är den ett levande kulturlandskap med både jord- och skogsbruk samt kreatursskötsel, liksom en plats för ett flertal årliga evenemang och med en mycket rik historia.

Gustavianen Johan Fredrik Aminoff (1756–1842) är för alltid förknippad med Rilax gård. Han lät bygga en ny och fin karaktärsbyggnad, samt inreda densamma stilentligt med möbler, konst och ett ståndsmässigt bibliotek. Han lät också anlägga den stora engelska parken och en rad nya ekonomibygnader på gården.

Enligt gustavianens önskemål ombildades godset efter hans död till ett fideikommiss för att bibehålla egendomen intakt och livsduglig. Som första fideikommissarie på gården verkade hans son, generalen Adolf Aminoff (till 1884) och därefter dennes bror Fredrik (till 1888), brorssonen Johan Fredrik Aminoff (till 1892), samt dennes son Johan Fredrik Aminoff. Under den sistnämndes tid avvecklades fideikommisset under 1930-talet och gården övergick till att bli hans privata egendom (fram till 1954). Därefter har gården ägts i rakt nedstigande led av i tur och ordning Berndt Johan Aminoff, Mikael Aminoff och Jessica Aminoff. De två sistnämnda är de nuvarande ägarna.

Stora marker

Arealen omfattar i dagens läge omkring 1 400 hektar, av vilket cirka 115 hektar är odlad åker- och ängsjord och cirka 930 hektar är växtlig skogsmark. Till gården hör också ett drygt 500 hektar stort vattenområde. Redan under gustavianens tid var arealen ungefärligen lika stor, även om andelen mindre värdefull mark var större då. En del markköp och avyttringar har gjorts under årens lopp, men totalarealen är i stort densamma.

Rilax gård ligger inbäddad i den nyländska skärgårdsmiljön. Med morgonsolen i öster ses den gula huvudbyggnaden samt gårdstunet med olika byggnader. Inalles omfattar byggnadsbeståndet ett femtiotal byggnader. Foto: Eva Tordera Nuño och Liam Rothwell.

Samuel Brotherus karta över Rilax från 1691. Upptill ses det smala näset vid kyrkbyn, med benämningen Rijlax Capell. Foto: Eva Tordera Nuño.

Skogsbruket är i dag, liksom tidigare, gårdens ekonomiska ryggrad. Därtill bedrivs jordbruk och kreatursdrift av dikor av främst Hereford-ras, samt uthyrning av fritidsbostäder. På gården arrangeras sedan många år en rad olika ridläger om somrarna. Gårdens verksamhet och miljö är mångsidig och levande. Bland återkommande och populära evenemang märks exempelvis det så kallade kosläppet om våren och författardagen under högsommaren, med hundratals besökare. Människor och djur håller kulturlandskapet levande.

Rilax gårds historia är delvis starkt förknippad med ägnarnas historia. Likaså har gården och byn Rilax också starkt förknippats med den övriga familjen, med gårdsfolket, torpare och andra bybor. Gården har alltid tillhört de mest betydelsefulla gårdarna i Bromarf och Tenala, och flera av ägnarna har följaktligen haft en viktig roll i både Finlands och lokalsamhällets historia samt i dess styrelse¹.

Rilax äldre historia

Rilax gårds äldre historia är likaså fascinerande. Bonde- och fiskarbyn Rilax omnämns första gången 1437, och lantbruk bedrevs där på olika hemman och gårdar ända till 1593, som mest av upp till tio bönder. Sistnämnda år förlänades jorden i Rilax tillsammans med mark i Nitlax och Pargas byar. Området kom att övergå till en rad olika adelsmän under stormaktstidens förläningsiver. Bland dessa må nämnas främst stormännen Arvid Eriksson Stålarms och Axel Oxenstiernas. Förlänningen utvidgades till att omfatta flera andra hemman i modersocknen Tenala, med Lindö gård som stomme i godscomplexet.

Rilax och Lindö är, liksom grevskapet Raseborg, goda exempel på denna del av den svensk-finska historien. Stormännen, kronans, arméns och flottans tjänare belönades för sina gärningar och tjänster med i flera fall väldigt stora förläningsgods. Dessa beboddes ändå sällan av sina herrar, som ofta hade egna sätesgårdar och stamgods från tidigare, samt i flera fall också sina stadsgårdar i Stockholm. Förläningsgodsen förvaltades i stället av särskilda förvaltare eller inspektorer. För Lindö-godsens del skedde förvaltningen delvis genom förvaltaren för hela friherreskapet Kimito och de övriga förläningsgodsen i landskapen runt Åbo.

.....
 1 I denna artikel, liksom i verket *Rilax gård. Anor, odling, skönhet* har konsekvent använts den äldre namnformen Bromarf, enligt gemensamt beslut av bokens utgivare och författaren.

Stormakten Sveriges rikskansler Axel Oxenstierna (1583–1654) tillhörde sin tids verkligt betydelsefulla män i hela Europa. Under drottning Kristinas förmyndarperiod var han rikets mäktigaste man, i praktiken dess regent. Under titeln friherre till Kimito, senare också greve till Södermöre i Kalmar län, förlänades han vidsträckta områden inom det svenska riket. Till Oxenstiernas förtjänster brukar räknas grundandet av stormaktens statsapparat, olika ämbetsverk och en förnyad länsindelning.

Den begåvade statsmannen var försynt nog att låta köpa in en del av sina vidsträckta förlänningar. Så skedde med de så kallade Lindö-godsen. Således blev dessa av så kallad evärdlig eller allodial frälserätt (ärftlig rätt) och därmed fritagna från den senare reduktionen av förlänade kronogods. Exempelvis friherreskapet Kimito, omfattande hela Kimitoön med skärgård, indrogs till kronan senare under 1680-talet.

För att stärka sina gods i Södermanland, kring hans kärngods Fiholm och Tidö, lät rikskanslern 1640 uppgöra en bytesaffär med en lokal sörmländsk frälseman, kaptenen Karl Körning. Överenskommelsen innebar att Körnings gods Almby och Norrby i anslutning till Oxenstiernas Fiholm i Jäders socken byttes mot Lindö-godsen, som alltså inkluderade hemmanen i Rilax by. Kaptenen avled dock strax efter överenskommelsen om bytesaffären, och han begravdes i Jäders kyrka, på rikskanslerns bekostnad som en del av överenskommelsen.

Änkan Anna Mårtensdotter Skoo kom sedan att flytta över havet och ta de finska godsen i besittning under 1640-talets första hälft. Släkten Körning fortsatte därefter som ägare till både Lindö och Rilax. Sonen, ryttmästaren Erik Körning ärvde för sin del Rilax efter fru Annas död 1645. Han och hans hustru Ingeborg Gyllenlood lät förstora godset genom ett flertal köp.

Det var med Erik Körnings sondotter Christina Catharina Körning som gustavianens farfar Berndt Johan Aminoff kom att gifta sig i mitten av 1720-talet. På så vis inleddes släkten Aminoffs band till Rilax.

Bokprojekt om gården

Mikael Aminoff, gustavianens släkting i rakt nedstigande led, initierade under 2010-talet ett projekt för att sammanställa gårdens historia till en historik eller en

Den åldrade gustavianen avbildad 1839 i salongen på Rilax, ivrigt sysselsatt med sina spelkort. Fåtöljen, bordet, stolen och käppen står fortfarande på samma platser. Oljemålning av Matilda Rotkirch. Foto: Eva Tordera Nuño.

gårdsbok. Tillsammans med Rilaxmonumentets traditionsförening utgavs så verket *Rilax gård. Anor, odling, skönhet* år 2020. Boken är författad och producerad av undertecknad och som grafiker och fotograf fungerade Eva Tordera Nuño. Verket är vackert illustrerat med en stor mängd för ändamålet nytagna fotografier.

Uppgiften bestod i att i ett översiktsverk presentera gårdens historia ur olika synvinklar och aspekter, inom givna ramar. Historiken är inget totalhistoriskt verk, ej heller en regelrätt akademisk forskning om gårdens historia. Avsikten var däremot att ge en bild av gårdens historia ur såväl ägarnas som arbetarnas synvinkel, att belysa gårdens olika näringar och Rilax by från olika perspektiv, att placera in gården i sitt historiska sammanhang och en kontext, genom en forskning baserad på arkivkällor och befintlig litteratur.

I boken presenteras inledningsvis gustavianen Aminoff, hans liv och verk, samt hans betydelse för Rilax. Aminoffs livsöde var mycket fascinerande. Som ung page vid det svenska hovet, nära förtrogen med Gustav III, med G.M. Armfelt och J.A. Ehrenström, uppburden och fångslad och förtryckt, lyckades han sedermera bli fri-

Karaktärshuset på Rilax uppfördes av J.F. Aminoff, enligt ritningar av fortifikationsofficeren och arkitekten Pehr Granstedt. Byggnaden, eller ”byggningen” som den alltid kallats på gården, stod färdig 1806. Köksflygeln till höger och den inglasade och kalla korridoren uppfördes under 1850-talet av sonen, general Adolf Aminoff, enligt ritningar av arkitekten Georg Theodor Chiewitz. Foto: Annette Ström.

given och rehabiliterad. Han återinlöst därefter det av sin far pantsatta Rilax och byggde upp en gård som hans efterkommande vårdat och odlat. J.F. Aminoff tillhör definitivt de riktigt stora historiska personerna i vår västnyländska landsända.

Vidare presenteras såväl gårdens äldre historia och tidiga ägare, som gustavianens efterkommande och modernare tidsperioder. Rilax har alltid haft en betydande roll i lokalsamhället. Detta märktes bland annat under lantbrukets och i synnerhet mjölkproduktionens uppsving under 1800-talets slut och första hälften av 1900-talet. Likaså var krigsåren dramatiska i gårdens näromgivning. Slaget vid Rilax 1714 samt de därefter i omgångar uppförda monumenten över slaget presenteras också. Rilax gård var tidstypiskt också en del av den så kallade allmogeseglationen till Stockholm och andra städer. Lantbruket, kreatursdriften, trädgårdsodlingen, jakten och fisket, samt den bebyggelsehistoriska utvecklingen är exempel på andra teman som berörs.

Betydelsefull gård

Gårdens utveckling under seklernas lopp har i stora drag varit kontinuerlig och följt tidens strömningar inom lantushållningen. Stora förändringsmoment i gårdens historia var definitivt gustavianen J.F. Aminoffs tid, i slutet av 1790-talet och under 1800-talets första årtionden, då han lät uppföra flera nya stora byggnader och en ståtlig engelsk park. En annan synlig och konkret förändringspunkt i gårdens historia skedde mot slutet av 1800-talet då en stor ladugårds- och stallbyggnad i sten uppfördes. En tredje dylik utvecklingsprocess hänför sig till lantbrukets och hela landsbygdens stora strukturomvandling. Även på Rilax gård och i Rilax by märktes detta tydligt.

Jord- och skogsbrukets mekanisering och landsbygdens stegvisa avfolkning satte sina tydliga spår i bygden. Den senaste i raden av viktiga ändringar i gårdens historia kan sägas ha skett de senaste årtiondena. Under denna period har gårdens byggnader renoverats och nya ekonomibyggnader har tillkommit. Nötkreatur, och under sommarhalvåret även hästar, är numera starkt förknippade med gården. Rilax ekoköttproduktion och ridläger är vida kända och populära.

Gårdshistoriken är ett mycket lyckat exempel på ägarens syn på gården och dess kulturhistoriska värde. Genom projektet ville man säkerställa att historien inte går förlorad för samtiden och framtiden. Många av våra fina privata gårdar är på sätt och vis ett stycke allmänt gods, som en del av vår landsändas och vårt lands ekonomiska, sociala och kulturhistoria.

Kim Björklund är historiker med en lång erfarenhet som fackboksförfattare och av bokutgivning. Tidigare redaktions- och förlagschef vid Svenska litteratursällskapet, är han sedan drygt tio år tillbaka egen företagare inom historia och kultur. Han utför beställningsuppdrag av historiker för organisationer och herrgårdar, samt arrangerar kulturresor till Italien och inom Norden. Han är ordförande för den lokalhistoriska föreningen Gardberg Center och vice-ordförande för Fiskars hembygdsförening och har varit aktiv i flertalet kultur- och hembygdsföreningars styrelser.

Prästkulla gård – adlig sätesgård med långa anor

Text och bilder: **Eva Taube**

Prästkulla gård är en av de äldsta adliga sätesgårdarna i Finland. Det mest speciella med herrgården är att den genom åren aldrig sålts utan endast ärvt två gånger på kvinnolinjen. Idag bor Eva Taube tillsammans med sin man på släktgården. Hon berättar här om både gårdens och släktens historia, liksom ägarfamiljens renovering av dagens Prästkulla.

Det mest konkreta minnet av den långa släkthistorien finns i en av Prästkullas salonger. I porträttsalongen hänger ägarportätten av bland annat Johan Reinhold Taube II:s föräldrar Johan Reinhold Taube, överste för södra skånska kavalleriregemente, (1706–1777) och Elisabeth (född friherrinna Armfelt) (1718–1784). I samma salong finns ett senempiremöblemang i mahogny med skulpterade stolsryggar.

Prästkullas historia som adlig sätesgård är lång. Ett säteri är en större herrgård som fram till 1800-talet var skattebefriad, innehavet var ett privilegium för adeln. I Finland blev det efter år 1864 möjligt för icke-adliga att köpa frälsegods (gods frälsta från skatt). Adelns uppgift var att hjälpa kungen att styra landet och adelsfruarna skötte ofta godsen när männen var borta långa tider.

Herrgårdarnas storhetstid varade mellan 1750- och slutet av 1800-talet. De var som separata samhällen och kunde bebos av hundratals personer. Ofta idkade man jord- och skogsbruk och hade sågverk, järnbruk, skolor, åldringsvård och sjukvård. Innovationer kom ofta tidigt till herrgårdarna, bland annat inom lantbruk, arkitektur, inredning, möbler, kläder och litteratur. Potatisodling, äppelodling, uppdikning av kärr, rödmyllade hus, kaffekannan och kakaodrickandet är några exempel. Finland var under mitten av 1700-talet ändå glest befolkat med cirka 400 000 invånare, jämfört med Sverige där det bodde cirka 2 miljoner människor. Det påverkade även herrgårdarna.

Prästkulla gård med Bränneriet till vänster. Foto: Annette Ström.

Prästkulla idag och igår

Idag bedrivs jord- och skogsbruk på gården. Vi, ägarparet Taube, erbjuder hyresbostäder för året-runt-boende samt sommarstugor med långvariga hyresgäster. Dessutom har gården ett sommarcafé (Gamla Spritbränneriet) och julevenemang. Julen 2021 hade gården besök av Finlands Lucia med följe. På detta sätt har gården velat bjuda in grannar och andra intresserade att ta del av herrgårdsmiljön.

Efter den nämnda storhetstiden minskade herrgårdarnas antal då en del drogs tillbaka till kronan, en del släkter dog ut, gårdar styckades upp i mindre bitar och industrialiseringen startade. Torparlagen trädde i kraft 1918, därmed kunde torpare lösa in sina torp. Från Prästkulla gård utbröts 25 till 28 torp. Efter det senaste kriget minskade arealen också med 265 hektar genom kolonisation, varefter 1 000 hektar kvarstod. Det kan jämföras med till exempel slutet av 1800-talet då gården bestod av cirka 4 000 hektar. Idag odlas spannmål på cirka 320 hektar inklusive arrenden. Gården har även delats vid generationsskiften.

Första gången gården nämns är år 1351, då den benämns Heinlaks (Henelax). Viken nedanom Prästkulla gård heter Heimlax och den har sedan länge förenat går-

Johan Reinhold Taube (1747–1795), major vid Nylands Dragon. Han blev endast 47 år gammal och det sägs att det tog på hans krafter att bygga upp Prästkulla Gård. Hans tavla hänger sida vid sida med hustruns tavla, Fredrika Lovisa Sofia Giös.

den med Lindövikens och havets. Landhöjningen har varit stor, för 400 år sedan var vattnet två meter högre än idag. Man räknar med att landhöjningen har skett med en hastighet på 40 centimeter på 100 år. Förr kunde stora skepp segla in i viken och det berättas att Prästkulla gård levererade salta braxentungor i tunnor till svenska hovet.

Från år 1399 används namnet Prästkulla Gård. Tre släkter har bott på Prästkulla gård, först ätten Ille (1399–1670) och Giös (1670–1776). Under denna period instiftade sonen till Johan Giös, Lorentz Johan Giös, så kallat fideikommiss år 1757. Därefter kom släkten Taube (från år 1776). Genom att instifta fideikommiss ville man säkerställa att egendomen övergick till nästa generation

utan att delas upp och minskas. Fideikommiss innebar att egendom skulle tillfalla personer i angiven ordning. I Finland förbjöds inrättandet av fideikommiss år 1919 och det avvecklades genom lag 1931. Lorentz Johan Giös skulle delta i Pommerska kriget och skrev ett testamente, där hustrun och sonen eller dottern, därefter dotterns manliga arvingar och slutligen systersonerna, nämns. Dessa tillhörde ätterna Aminoff och von Numers. Därefter skulle successionen bestämmas genom lottning. Men godset fick aldrig ”delas, söndras, försäljas, förpantas eller bortbytas”.

Den mest historiskt värdefulla boken på Prästkulla gård är drottning Kristinas bibel, tryckt i Stockholm 1646 hos Heinrich Keiser. Drottning Kristina (1628–1689) abdikerade och dog i Rom. Bibeln har anteckningsblad med handskrivna texter om släktens barn som fötts, deras dopdagar och listor på deras gudföräldrar. Vissa har även skrivit om personens liv i korthet.

Ett textutdrag ur familjebibeln:

”Den 9 april 1855 avled majoren välborn Johan Reinhold Taube i Prästkulla gård sedan han i 11 månader varit sängliggande av slag. Vid hans dödsbädd närvaro hans bägge yngsta barn och stoftet nedsattes i Prästkulla familjens grav den 4 maj. Den 1 maj samma år tillträdde jag Johan Reinhold Taube Prästkulla fideikommiss och den 8 maj 1856 ingick jag äktenskap med Alexandra Saltzmann, stabsläkaren, stadsrådet Fredrik Saltzmann och dess hustru välborn Gustavas dotter.”

Detta porträtt hänger inne i salongen. Det är friherrinnan Fredrika Lovisa Sofia Giös (gift Taube). Hon levde 1758–1824.

Karaktärsbyggnaden med omgivningar

Prästkulla gårdsplan är ritad enligt modellbok av Carl Wijnblad. Han gav ut modellböcker under åren 1755–1766 och de flesta hade en grund i karolinerstil. Syftet var att enhetliggöra ämbetshus. Herrgårdarna var ofta byggda i sten, de hade

Karaktärshuset på Prästkulla gård.

en stor och omväxlande trädgård med dammar, gångar och lusthus. Planen för Prästkulla gård var avsedd att bli symmetrisk och till den hörde förutom bostadsbyggnader även ekonomibygnader. Karaktärsbyggnaden i sten byggdes aldrig på grund av Taubes tidiga död.

Karaktärshuset med mansardtak är uppfört av stock, de äldsta stockarna härstammar från slutet av 1600-talet. Prästkulla gård är med i Museiverkets inventering men gården är ej skyddad av lag.

Karaktärshuset förlängdes år 1868 och erhöll en smal frontespis samt en täckt veranda mot norr. År 1925 ombyggdes frontespisen och den täckta verandan utbyttes mot en öppen kolonnställning, som uppbar en altan på andra våningen. Renoveringen utfördes av arkitekt D. Frölander-Ulf. En veranda har byggts till mot sydsidan år 2004, enligt ritningar av arkitekt Kasper Järnefelt.

På gården finns ett mejeri från 1825. Tidigare fanns även ett annat mejeri men det brann ner. Närmast herrgården finns stallet (1780) och ladugården (1788) samt

ett nyklassistiskt spannmålmagasin (1819). Man tror att den tyskfödde Carl Ludvig Engel (eller hans medarbetare) har planerat spannmålmagasinet.

Ett stenkast från gården finns en skolbyggnad (skolans verksamhet avslutades år 2010). En smed är aktiv i smedjan i andra delen av trädallén sedan år 2004 och där verkar även Prästkragens daghem. Gården har också haft ett eget spritbränneri.

Stort renoveringsprojekt

I samband med generationsskiftet när min man tog över gården gjorde vi en restaurering inomhus i karaktärshuset. Den tog fyra år. Inom restaurering har det genom tiderna funnits olika metoder och åsikter om hur man ska göra. Vår restaurering har dels styrts av vilka fragment jag har hittat i väggarna och hur stommen har sett ut. Jag har också funderat på vad jag vill och kan lämna kvar och vad jag vill återskapa eller eventuellt förändra för att passa våra vardagsbehov. Det har varit ytterst viktigt att bibehålla så mycket som möjligt av den äldre stilen och den tidens färgval och ytbehandling.

Vi har inte gått in för att förändra nuvarande rumsindelningar, och befintliga möblemanng har också styrt rummets inredning och färgsättning till viss grad. En svårighet har varit att det dels inte har funnits så mycket lämningar och dels att karaktärshuset har en lång historia med olika historiska stilar och tillbyggnader.

Det kan hända att man tidigare noggrant har renoverat och putsat bort gamla tapetrester, att de blivit förstörda av sot, slitage eller till och med bortförts i samband med att gården stått övergiven?

I princip har jag återanvänt färger och ytor som jag har hittat. Karaktärshuset är inte i ursprungsskick utan har byggts till och förändrats under olika etapper.

Under 1750-talet påverkade den gustavianska stilen och nyklassicism inredningen. Den omfattade ofta ljusa färger med klassiska dekorationer. Under Empire-stilen / Napoleon-stilen (1810–1840) användes mer starka färger med pompös och kejsrerlig stil, därefter blandstilar (1840–1900) och slutligen nationalromantik och jugend 1890–1920.

I det bakre kabinettet i nedre våningen hittade vi en gammal bröstningspanel (gråmålad säckväv) samt det äldsta tapetfragmentet med gråmålad limfärg (på spännpapp). Eventuellt har man haft målade inramningar i grått och en svart/

Signe Branders foto av vår porträttsalong, taget år 1910. Salongen har fortfarande samma möblemang och ser likadan ut, i det stora hela.

orange bård (handmålad i empirestil) uppe vid taket. Man har senare vänt på spännpapperet och målat väggfältet citrongult och haft en turkosblommig bård. Bakre kabinettets kakelugn är empirstil och hör till en av de äldsta i huset.

Gårdens och släkten Illes tidiga historia

År 1399 sålde bröderna Jöns och Staffan Domare godset till Sune Jönsson Ille av Sune Sunessons släkt. Under de 300 första åren var det enligt min svärfars pappa mest ”rackare och rövare” som hade gården (citat från ett radioprogram).

En av Sune Jönsson Illes senare släktingar var Måns Sunesson Ille. Han var fogde i Äyräpää (cirka 1538–45) och var också känd för sina plundringståg till Ryssland. År 1555–1557 pågick ett krig mot Ryssland och då var han utsedd till befälhavare för det finländska rytteriet. Det sägs att han 1563 var medlem i Kung Erik XIV:s ryktbara nämnd. Ett nytt krig mot Polen pågick 1563–1568 och då var han utsedd

till amiral för flotteskadern. Måns Sunesson Ille blev tillfångatagen och dog 1566 i Narva.

Han hade dock hunnit gifta sig med Margareta Olofsdotter Stålarms och de hade fått en son som hette Abraham. Abraham vistades mest på slagfältet. Det sägs att han förlorade sina hästar och sin rustning och skadades år 1582. Han gifte sig med Elisabet Gustafsdotter Fincke (född i Kimito 1565) och de fick en son tillsammans. Prästkulla skrevs på Abraham Månsson Ille på 1570-talet.

Sonen hette Måns Abrahamsson Ille (född 1590 i Vääksey). Även Måns deltog i strider och han återvände ”illa sargad” från Ryssland år 1612. Hans mor Elisabet friade för sonens del till Hebla Eriksson Slang. Hebla blev lovad att få Prästkulla som morgongåva samt 100 ungerska gyllen för ”hennes kärlek och trofasthet”. De gifte sig följande år, men han drog ut i krig igen och dog 1615 i Narva. Då reste svärmor Elisabeth till Prästkulla och drev Hebla med sitt lilla barn (Gustav Månsson Ille, född 1614) ut på landsvägen.

Gustav Månsson Ille ärvde ändå Prästkulla gård och gifte sig med Anna Boije af Gennäs. De fick en dotter, Sofia Ille (född 1650). Finland var några decennier därefter ockuperat av Ryssland, under Stora ofreden 1713–1721 och många dog i sjukdomar och svält. Vädret var däremot gynnsamt 1721–1736 så man fick goda skördar och kunde då igen höja livslängden. Sofia gifte sig med lagmannen Johan Johansson Giös (1647–1697).

Om Sofia Ille berättas att hon var det enda barnet och traktens rikaste arvtagerska. Hon hade varit förlovad med kornetten Erik Mårtensson Stjerna (Stjernkors), men han dog före äktenskapet. Det var inte lätt att hitta en lämplig man till den 25-åriga Sofia, föräldrarna sökte en förnäm svärson. Det berättas att hon en dag åkte förbi Persböle kvarn i Pojo. Sofia fick syn på en kraftfull krigare som lätt svingade tunnsäcken på ryggen och bar in den i kvarnen. Av kusken fick Sofia veta vem mannen var och följande dag red ett bud till mannen, som hette Johan Johansson Gjos. Inviten togs väl emot och omkring år 1670 gifte de sig. Johan Gjos kunde glädja sig över ett avancemang. Gjos lämnade krigarbanan och blev lagman i södra Finlands lagsaga 1683. Han dog 1697 i pest, som då härjade i Tenala. Han var bland annat kornett vid Nylands och Tavastehus läns regemente 1675, major vid Nylands kavallerirekmenet 1679 och lagman i Södra Finlands lagsaga 1683.

Gjös var inte lätt att tas med och det berättas att de ofta låg i strid med grannarna. Det berättas att grannen från Romby infann sig år 1683 och hotade drängarna när Johan var bortrest. När lagman Gjös avled blev det en tung tid för änkan. Godset var fyllt med in-teckningar och spannmålet tröt i bodarna. Man blandade ärtris i brödet för att det skulle räcka till. Paret drev gården i 27 år, tills lagmannen Gjös avled.

Fortsatta krig och skador på gården

Johan och Sofia fick flera barn, men då Sofia Ille dog år 1709 i Nagu, dog även ätten Ille ut. Parets enda son i livet, Karl Gustav Giös (1676–1717) var ryttmästare och erhöll Prästkulla gård 1697. På grund av krig och oroligheter kunde han inte själv sköta gården utan den utarrenderades till Erik Eriksson. När Karl Gustav Giös återvände, skadad efter vid slaget vid Narva, fann han gården i förfall. Byggnader och odlingar var i dåligt skick, diken var igengrodda och gårdsgårdarna förfallna.

Karl Gustav Giös gifte sig 1704 med Elisabeth Klingspor och avled 1717 i Strängnäs i Sverige dit familjen hade flytt undan ryssarna. Hustrun (dotter till Adolf Magnus Klingspor) återvände efter nio års flykt till Prästkulla och föll i tårar vid åsynen. Ryssarna hade tidigare bortfört gårdens boskap, alla åkrar var igengrodda, gårdsgårdarna förfallna, ängarna var uppbetade och nertrampade av ryssarnas hästar, lador taklösa och ruttnade. Ryssarna hade ”uttagit 84 st glasfönster och 4 st spjäll borttagna, det fanns utslagna järnbultar i taken, lås saknade nycklar...”

De lyckades inte sätta gården i skick för familjen och drabbades av ekonomisk förlust. Elisabet Klingspor gifte 1722 om sig med kapten Daniel Wulfkrona. Prästkulla gård fick av honom behövlig hjälp att bygga upp gården än en gång. Elisabet Klingspor avled 1747 och inom kort avled även kapten Wulfkrona i Stockholm.

Den äldsta sonen Lorentz Johan Giös ärvde gården 1745 och införde fideikommiss år 1757 för att skydda gården mot splittring. Han var löjtnant vid livgardet i Stockholm. Då Pommerska kriget (1757–1762) bröt ut hörde han till de officerare som sändes till Tyskland. Han uppgjorde före sin avresa sitt testamente, då han nyligen gift sig med Fröken Johanna Charlotta Posse (1729–1810). Hon var hovfröken hos drottning Lovisa Ulrika år 1754 och därav firades deras bröllop på Stockholms slott den 11 maj 1757.

Gruppenbild av stabskapten Johan Reinhold Taube (1859–1915) med sina anställda, troligen från slutet av 1800-talet (ägarparet i mitten längst fram).

Paret fick en dotter, Fredrika Lovisa Sofia Giös (1758–1824) och det sägs att drottningen och kungen var hennes faddrar. Lorentz Johan överlevde kriget, utnämndes till generalmajor och landshövding i Österbotten. År 1774 avled han och efterlämnade Johanna Charlotta som änka. Dottern Fredrika Lovisa Sofia Giös gifte sig 1776 med Johan Reinhold Taube (II). Som nygifta flyttade de till Prästkulla och bestämde därefter i ett testamente att äldsta sonen kontinuerligt skulle överta godset och alltid med namnet Johan Reinhold. Johanna Charlotte Posse var då bosatt i Stockholm.

Fredrika Lovisa Sophia Giös och Johan Reinhold Taube fick totalt åtta barn och major Taube tog det som sin livsuppgift att förnya och bygga ut Prästkulla Gård. Ett ståtligt ladugårds- och stallkomplex tillkom. Man ämnade uppföra ett nytt karaktärshus och hade ritningarna klara, men där stannade det. Det blev påfrestande för både hans hälsa och ekonomi. År 1794 begärde han avsked från sin majorställning och avled samma år, 47 år gammal.

Hustrun Fredrika Lovisa Sofia Giös gifte år 1800 men flyttade år 1812 till Helsingfors och överlät gården på arrende till sin son, majoren Johan Reinhold Taube III (1785–1855). Under 12 år arrenderade han gården för en årlig avgäld på 190 tunnor råg, 20 lispund smör och 8 lispund ull, vilket visar hur man skötte dåtida jordbruk och hur man inte hyste stort förtroende för pengar.

Släktens yngre historia

Nästa generation, major Johan Reinhold Taube (1785) gifte sig 1814 med Ottiliana Lovisa von Kraemer (1788–1849). Majorens arvtagare var hovmästare Johan Reinhold Taube (1823–1898). Han tog över Prästkulla gård 1855–1898. Hovmästarens son, stabskapten Johan Reinhold Taube (1859–1915), flyttade från Helsingfors 1888. Han gifte sig med Agnes Maria Elise Morsing (född 1865 i Uppsala). De ut-

Prästkulla gård idag. Ägarparet Axel och Eva Taube 2021 vid evenemanget "De gamla klockorna ringer in julen", med den restaurerade vällingklockan och brandklockan. Finlands lucia uppträdde under evenemanget. Foto: Annette Ström.

vecklade Prästkulla Gårds trädgårdar och sålde varor bland annat på Hangö torg. De hade biodling på södersidan och ett höns hus nära nuvarande maskinhallen.

Stabskaptenens son ”Magistern” Johan Reinhold (1901–1973) var i 10-årsåldern när hans far avled år 1915. Då kom moderns bror Paul Morsing till Prästkulla för att hjälpa henne att driva gården. ”Magistern”, som var utbildad filosofie magister, hade på sin tid ett par hundra svin och kor. Han lämnade koskötseln för att det var så svårt att hitta koskötare och satsade mera på spannmålsodling. ”Magistern” fick två barn tillsammans med sin andra fru Britta Leontine (född Åkerman, 1922–2008): Helene (nuvarande Selenius) och ”Libo” Johan Reinhold Taube.

”Libo” Johan Reinhold Taube är min svärfar och är fortfarande aktiv och hjälper till på gården. Han bor i före detta Prästkulla skola. Johan Reinhold Taube var gift med Margareta Taube (född Gustafsson, 1948–2022) och de har fyra barn och 10 barnbarn. Denna text är skriven till minnet av min kära svärmor som alltid strävade efter att hålla traditioner levande på Prästkulla gård.

Eva Taube är utbildad psykiatrisk sjukskötare och pedagogie magister. Hon bor med maken Axel Taube och deras tre söner på gården sedan 2010. Hon är föreningsaktiv och ordförande för föreningen Folkhälsan i Ekenäs.

Wohls gård – från herrgård och frihem till skola och festplats

Text & bilder: **Margareta Hägg**

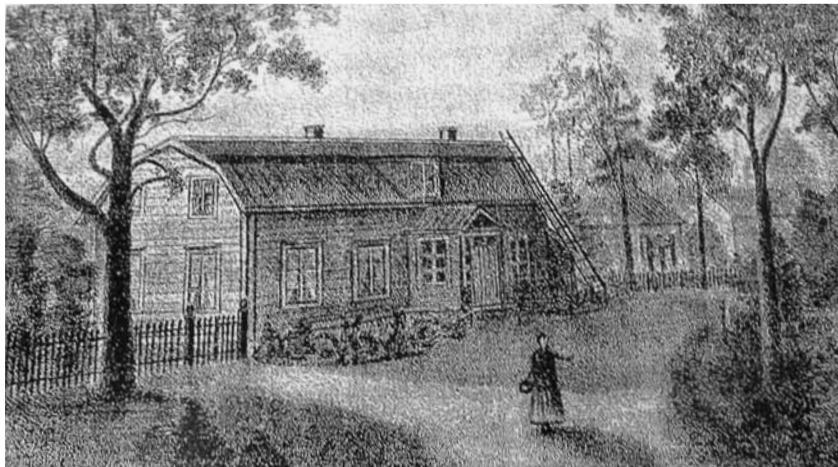
Wohls Gård är i dag ett ställe där det kan hållas möten, seminarier, födelsedagsfester och bröllop. Gården ligger i ett kulturlandskap och trädgården har renoverats för att få fram den formträdgård som fanns på 1800-talet. Herrgården inköptes av Sparbanksstiftelsen i Kyrkslätt år 2008, har sedan dess renoverats och drivs i dag av bolaget Wohls gård Ab.

Vols by hade på 1540-talet fyra hemman och år 1560 fem hemman. Men redan under stenåldern har det rört sig människor på området, vilket bevisats av stenåldersfynd på området.

Wohls gård bildades genom sammanslagning av tre hemman i Vohls by samt Nutabacka enstaka hemman. Det skedde under 1600-talet. Först hörde gården till de så kallade Överbygodsens som ägdes av Ludwig Hintelman, som var hemma från Riga i Lettland.

Överjägmästare Erik Bure köpte en del av Överbygodsens 1667. Han bildade Wohls Säteri med Wohls som huvudgård. Under hans tid byggdes det en del på området och han bodde även själv en tid på gården. Han råkade senare i ekonomiska svårigheter och sålde gården till Hans Forsman. Tyvärr förföll husen och åkarna under Forsmans tid och 1691 indrogs gården till kronan och blev ett rusthåll. Sedan kom släkten Svartström till Wohls, men 1790 såldes gården till regementskrivaren Christian Borgström.

Christian Borgström lät bygga huvudbyggnaden troligen i slutet på 1700-talet eller början av 1800-talet. Det är i dag Kyrksläotts äldsta bevarade herrgårdsbyggnad. Wohls herrgård ligger vid Humaljärvis strand och från bland annat salen hade man utsikt mot sjön. Huset var byggt i gustaviansk stil med brutet tak. Huset hade

Wohls gård omkring 1810, teckning av Anna Charlotta Borgström. Ur boken Kyrkslätt förr och nu, Helsingfors 1930.

en karolinsk grundplan med sex rum. Salen fanns i mitten med två kamrar var på båda sidorna samt farstun.

Christian Borgström hade varit intresserad av trädgårdsskötsel, så troligtvis har parken blivit anlagd samtidigt som huvudbyggnaden byggdes. Än i dag finns spår av den gamla trädgårdens gångar, stenmurar och parkträd, såsom ekar, kvar.

Gården blir frihem

Vid Borgströms död övertog dottern Anna Charlotta med man, assessor Johan Abraham Logren, gården. Johan Logren dog år 1858 men änkan Anna Charlotta fortsatte att bo kvar på gården till sin död 1883. Anna Charlotta Logren hade det bra ställt. Hon donerade till välgörenhet och gav pengar till kommunen då den första folkskolan skulle grundas 1871. Hon gav även ett räntefritt lån till blivande Kyrksläotts sparbank så att den kunde grundas. Dessutom donerade hon till ett sjukhem i Helsingfors samt till dövstumskolan i Borgå.

Efter hennes död uppstod en strid mellan arvingarna då inga bröstarvingar fanns. Slutligen ledde det till att Kyrkslätt kommun köpte gården 1892. Därefter användes den som fattiggård. Kommunen uppskattade dock inte att gården kalla-

des för fattiggård, så 1905 fick den namnet Wohls frihem. Frihemmet hade många invånare, bland dem barn som det även fanns en skola för i husets övre våning. Drängstugan blev hem för de manliga fattighjonerna och började kallas ”gubbhuset” medan de kvinnliga hjonerna bodde i ett nytt hus kallat ”gumhuset”. År 1929 byggdes ett nytt kommunalhem på andra sidan vägen dit alla invånare från Wohls snart flyttade.

Under inbördeskriget 1918 användes huvudbyggnaden som fältsjukhus med läkaren Teddy Biaudet som ansvarig. Han blev senare kommunalläkare i Kyrkslätt.

Skola och jordbruk under arrendetiden

Efter kriget på 1940-talet kom vapenstilleståndet 1944, och med det även utarrenderingen av det så kallade Porkala-området till Sovjetunionen. En stor del av Kyrkslätt hyrdes ut till Sovjetunionen som marin- och militärbas, men Wohls blev på den finländska sidan. Gränsen gick ungefär en kilometer från gården. Bland annat traktens folkskola blev däremot på det ryska området vilket ledde till att en ny skola med förkortad lärokurs i stället grundades på Wohls. Skolsal fick ett rum på vinden bli. Skolan började i februari 1945 med 16 elever. Följande år var eleverna 42 och skolan fick ett rum till på vinden att använda som skolsal. Eleverna blev ännu flera och ett av husen på området byggdes om till skola. Skolan flyttade dit i augusti 1949.

Kyrksläotts kommun ägde huset och arrenderade ut det. År 1945 utarrenderades det till jordbrukaren Tor Dannbäck, vars egen gård blev kvar på den ryska sidan. Åkrarna var då i gott skick men parken hade förfallit. Under Dannbäckts tid planterades äppelträd och svartvinbärsbuskar i övre delen av parken. Nedre delen av parken användes som trädgårdsland. Familjen Dannbäck flyttade tillbaka till sin egen gård efter att Porkala-området återlämnades till Finland år 1956. Kyrkslätt fortsatte att hyra ut gården och ägorna fram till 1977. Efter det hyrde kommunen ut enbart ägorna och gården stod tom.

Renoveringsförsök inleds

År 1977 tillsattes ändå en arbetsgrupp som skulle planera vad byggnaderna på Wohls kunde användas till. Åren 1984 och 1985 gav kommunen pengar för en re-

Wohls gård efter renoveringen.

novering av huvudbyggnaden. Renoveringen inleddes, men inga mer pengar anslags för projektet och renoveringen blev halvfärdig. Gården stod efter det igen länge tom och fick förfalla.

Först drygt 20 år senare skulle nya försök att renovera gården göras. År 2006 försökte Sparbanksstiftelsen få köpa Wohls gård av kommunen. Först efter två år av förhandlingar sålde kommunen huvudbyggnaden och några andra byggnader till stiftelsen. Totalt 5,6 hektar mark fick stiftelsen också arrendera runt gården.

Sparbanksstiftelsen grundade år 2009 bolaget Wohls gård Ab med syftet att bevara områdets kultur- och naturvärden. Byggnaderna skulle renoveras, kommunalteknik skulle dras in på gården och parken skulle restaureras. Renoveringen av gården började 2011. Grunden gjordes om och de båda farsturna revs och byggdes upp på nytt. Takteglan tvättades och nya liknande sattes in vid behov. Fönster och dörrar renoverades. Behövdes det nya så gjordes de enligt samma modell som de gamla. Ledningar och kablar gömdes stiligt och en hiss sattes in mellan första och andra våningen. Renoveringen var klar i december 2012.

Trädgården renoveras och en trädgårdsförening bildas

År 2012 började även trädgården återställas till sin forna glans. Infarten förbättrades och terrassen på baksidan av huset renoverades. Åren 2013–2014 gjordes sandgångarna i trädgården om. År 2014 planterades en äppelträdsallé i den forna formträdgården. Tio av dessa äppelträd härstammade från ett gammalt äppelträd som fanns kvar i parken. Parkskogen blev å sin sida skyddad redan 1975. I skogen finns ädla träd såsom ekar och hassellundar. I dag ligger Wohls på ett Natura 2000-område.

Våren 2013 bildades en trädgårdsförening under namnet Wohls gårds trädgårdsförening. Under vintrarna hålls föredrag och på somrarna hittar man föreningens medlemmar ute i köksträdgården som anlagts av och som föreningen sköter om.

I trädgården har även två rosenträdgårdar anlagts. Den första rosenträdgården, eller rosariet, påbörjades 2017. Dess rosor finns nedanför huvudbyggnaden mot Humaljärvi. Rosariet skall få totalt 200 rosor av 45 olika arter. Dessa rosor är alla på egen rot (rotäkta) så man vet vilken ros det är. Landskapsarkitekt Marja Mikkola har planerat rosariet och i planeringsgruppen fanns Inger Kullberg, Pirjo Rautio, Maila Klemettinen samt Timo Saarimaa från Hongisto plantskola. Saarimaa har även tagit fram Wohls gårds ros, en egen ros för gården.

År 2019 påbörjades följande rosarium med nordiska rosor. Redan 2012 hade det nordiska rosensällskapet planerat de för nordiska förhållanden odlade Nordiska Rosorna. Den första rabatten med sådana rosor blev klar i Köpenhamn 2018. Varje nordiskt land valde ut 10 rosor till rabatten så att det blev totalt 50 rosor från Danmark, Sverige, Norge, Island och Finland. Även dessa rosor är rotäkta rosor.

Alla dessa rosor trivdes ändå inte så bra i Finland som de gjorde i Danmark, men flera av dem finns i rabatten på Wohls. Rosenrabatterna har blivit finare för varje år som gått. I trädgården finns också humlestörrar vilket lett till att en ny tradition kommit till gården. På Bartolomejdagen plockas nämligen humlekottarna.

Det senaste tillskottet i trädgården är ett växthus. Där odlas bland annat tomater, paprika, och gurkor. Dessutom har man en vinranka.

Ett gammalt äppelträd vid Wohls gård.

Wohls gård idag

Stenmagasinet på Wohls blev renoverat 2014. Den exakta åldern på stenmagasinet vet man inte, men man har hittat tegelstenar med stämpeln 1813. Från att ha varit ett spannmålslager har det nu blivit ett samlingsrum.

Wohls gård Ab har fortsatt köpa och renovera byggnader på området. Ett stort projekt utgjordes av stalllets/fåhusets renovering. Renoveringen var klar hösten 2020. Det nya stället fick sitt namn via en kundtävling och namnet blev Wohls Stall. Stället kan i dag användas till möten, fester, kulturtillställningar samt som restaurang. 150 personer ryms i salen.

Av det gamla rusthållet har det blivit en modern herrgård för olika kulturevenemang. Ute i trädgården har det spelats teater. Det har hållits konserter, både ute i trädgården och inne i herrgården samt i Stallet. I flera år har man

också ordnat en Luciamarknad, med Kyrksläotts lucia som kommit på besök. Många fester av olika slag har hållits i herrgården samt numera även i Stallet samt ute i trädgården.

Trädgården är öppen för alla som vill besöka den. Det kostar ingenting att strosa lugnt i trädgården och samtidigt beundra rosorna som blommar eller besöka den grönskande köksträdgården. Det enda som Wohls gård vill att man gör är att se till att portarna stängs så att inte rådjuren, som det finns många av, kommer in i trädgården för att äta rosorna eller grönsakerna. Sommartid finns det även ett café inne i herrgården så att det är möjligt att njuta av naturen med kaffe och dopp.

Källor

Backman Sigbritt & Grande Ingrid, *Wohls gård - Rusthållare, fattighjon och festfolk / Wohlsin kartano - Ratsutilallisia, vaivaishoitolaisia ja juhlakansaa*, Kyrksläotts hembygdsförenings skrifter XLVI, 2014

Diverse tidningsartiklar

Wohls gårds hemsida: www.wohlsgard.fi

Margareta Hägg är hemma från Österbotten men flyttade till Sjundeå från Åbo 1998. I Sjundeå har hon ett egnehemshus med trädgård och i hennes blombänkar finns det alltid någon blomma som blommar, från tidig vår till sen höst. År 2004 blev hon auktoriserad guide på Porkkala hyresområde och har efter det tagit yrkesexamen och utökat området där hon får guida. Margareta är intresserad av lokalhistoria och utbildad filosofie doktor i biokemi, ekonomi magister samt vicenotarie. I dag är hon pensionär, men jobbar fortfarande en del samt guidar och skriver. Hon är även redaktör för Blomsterodlingens vänners BOV-blad.

Gårdskulla – Herrgård, jordbruk och traktormuseum

Text: **Berndt Gottberg**

Gårdskullas anor sträcker sig till åtminstone 1840, men källorna tyder på en äldre verksamhet än så. Under 1900-talet har jordbruket varit dominerande, gårdens arealer har vuxit och odlingen och skogsbruket lever kvar än idag. Dessutom har gården en omfattande samling historiska traktorer och maskiner.

Gårdskulla befinner sig i Sjundeå, man ser gården bäst från vägen då man är på väg från Sjundeå kyrkby mot Virkby längs den gamla Kungsvägens nordliga dragning, här heter vägen idag Lappersvägen. Gården syns också från Kyrkovägen, och även från den gamla vägen till Sjundeå kyrkby har man bra utsikt mot gården. Huvudbyggnaden är placerad så att den samlar solenergi, gamla tiders byggare gjorde såhär, och huset värms därmed upp naturligt under soliga dagar. I dalsänkan framför gården går den västliga grenen av Sjundeå å, den som går mot Virkby och Lojoåsen. Den här delen kallas Kyrkån.

Agronomen Carl Erik Rehnberg vid dikesgrävning vid Gårdskulla 1959. Foto: Erkki Voutilainen, Museiverket.

Eftersom Kungsvägen går nära kan man sluta sig till att det i närheten av den varit verksamhet länge, men tyvärr har krig och bränder förstört mycket, så den första verksamheten där vet vi litet om. Klart är i alla fall att gården har haft en eller flera länkar till Svidja, de äldsta uppgifterna som finns om Svidja är från 1460-talet, inte illa i sig, men det är vad som finns i dokumentväg. Forngravar och borgberg i omgivning tyder hursomhelst på omfattande verksamhet under långa tider i trakten.

Utveckling på 1800-talet

Den nyare utvecklingen som skett på Gårdskulla inträffade på 1840-talet då Erik Johan Rehnberg från Bromarf köpte Gårdskulla år 1840. Tio år tidigare hade gården brutits ut från närliggande Svidja gård, eller Svidja slott som det idag också kallas.

Erik Johan Rehnberg lät uppföra huvudbyggnaden på Gårdskulla år 1840. För Gårdskulla som för många andra byggnader gäller att de traditionella byggmästarna, timmermännen, hade ett fantastiskt öga för hur proportionerna skall sitta. I detta hänseende står de inte efter antikens byggare i Medelhavsområdet och våra byggare visste exakt hur det gyllene snittet skall anpassas till de nordiska förhållandena och – till trä, dessutom så att byggnaderna fungerar tekniskt och praktiskt.

Erik Johan efterföljdes av sin son under slutet av 1800-talet. Carl Selim Rehnberg fortsatte från sent 1800-tal och Alvar Rehnberg tog över 1915 då Selim dog. Alvar byggde mycket aktivt mellan åren 1920 till 1950 och han var också den som lät bygga ladugården år 1930. Det intressanta är hur de gamla byggnaderna kunnat användas för dagens behov. Alvar stod också bakom planteringen av björkallén till gården. Sådana alléer förstärker herrgårdsmiljöer generellt sett. Gården påverkades också av lagen om tvångsinlösen av enskild jord åt obesuttna, den så kallade Lex Kallio år 1922. I och med det bildades ett 30-tal torp på gårdens marker.

Carl Erik Rehnberg tog över efter sin far Alvar år 1960 och efter Carl Erik har gården drivits av hans söner Gustav och Henrik från och med 1992.

Förändringar efter kriget

Gårdskulla visar bra hur utvecklingen gått på gårdarna och generellt sett i hela sydvästra Finland under 1900-talet. På 1940-talet, när den nya lantbrukspolitikerna kom, fanns det ännu en arbetsstyrka omfattande ett 50-tal anställda. Detta hängde ihop

Dikesgrävning vid Gårdskulla år 1959. Foto: Erkki Voutilainen, Museiverket.

Jordbruk på Gårdskullas marker år 1962. Foto: Erkki Voutilainen, Museiverket.

med utvecklingen i samhället i allmänhet. En stor del av dessa anställda var engagerade i kreatursskötseln, men efterfrågan på marknaden ändrades snart. Annorlunda uttryckt behövde Finland i den situation som rådde då mer spannmålsproduktion och detta var möjligt att framgångsrikt genomföra bara i sydvästra Finland, medan andra delar av Finland, de nordöstra delarna exempelvis, var och är än idag mer lämpade för boskapshållning, mjölk och kött. Därmed var det meningsfullt att för till exempel Gårdskulla övergå till kreaturslös drift 1952. I efterhand betraktat är det intressant att se hur förlusten av Karelen under 40-talet kompensades med en ökad produktion inom lantbruket i det ”nya” stympade Finland. Och detta inom en överraskande kort tid.

Sedan dess har jordbruksproduktionen fortsatt utvecklas, effektiveras och automatiseras. På Gårdskulla lever man idag i helt andra tider än på 50-talet. Antalet anställda har genom åren krympt från 50 till enbart 1 år 2000.

Utökade marker och traktorsamling

Alvar Rehnberg var en man med strategisk blick. Han köpte tilläggsmark systematiskt och ökade Gårdskullas odlade areal från 200 till 300 hektar. Carl Erik utökade arealen till 330 hektar per 1992 och 1992 köpte bröderna Gustav och Henrik dessutom mark av Svidja och ökade på så vis arealen med 160 hektar så att den odlade arealen i skrivande stund på Gårdskulla uppgår till 490 hektar. Inklusivt tilläggsarrenden betyder det att den totala odlade arealen omfattar 580 hektar och skogsmarken har utökats från 500 till 1 200 hektar.

Carl Erik Rehnberg började i mitten av 1970-talet samla gamla traktorer och somliga av dem är verkligen unika. Det andra unika med dem är att en mycket stor del av dem går att starta och köra. Dessutom får inte vem som helst ens igång maskiner av denna typ. Samlingen fanns först på maskinhallsvinden börjande från och med 1982, senare sedan 1988 i en skild museihall. Idag drivs och sköts samlingen av en stiftelse.

Samlingen omfattar 120 traktorer tillverkade mellan 1922 och 1975. Väl att märka här är den brokiga uppsättning av maskiner som användes när lantbruket mekaniserades på allvar, och man kan reflektera över hur få av maskinmärkena som existerar idag. Traktorerna i samlingen kompletteras av ett tiotal skördetröskor,

Traktordag på Gårdskulla 2009. Foto: Wikimedia commons.

motorsågar, stationära motorer och hästredskap. Den kulturella revolution som övergången från oxar och hästar till maskinkraft är svår att fatta fullt ut. Samlingen på vinden av närmast hushållsredskap som Kerstin Rehnberg skapade för att komplettera maskinutställningen, ger en analog aha-upplevelse. Man kan tycka att vi använde de här redskapen alldeles nyss, men idag är de rena museiföremål.

Stora ägor idag

Gårdskulla arrenderade statligt ägda Svidja, som då var Helsingfors Universitets försöksgård, från 2007 till 2015, då Svidja slutligen köptes av bröderna Rehnberg samt affärsmannen Antti Herlin. Köpet inkluderade slottet med omgivande ägor, 60 byggnader och 726 hektar mark. År 2020 sattes själva Svidja slott med en liten

Gårdskulla museum. Foto: Wikimedia commons.

Traktorhallen på Gårdskulla museum. Foto: Wikimedia commons.

del mark till försäljning, men är ännu i skrivande stund i bröderna Rehnbergs och Herlins ägo.

Gårdskulla bedrev mjölkproduktion på Svidja 2007–2015 omfattande 120 kor. Efter det hölls Angus-köttboskap, 160 dikor samt kalvar och ungdjur, eller cirka 400 djur totalt som ekologisk produktion 2011–2020. Idag har Gårdskulla igen kreaturslös ekologisk drift. Nu odlas råg, ärtor, bönor, havre, klöverfrö och ängsvingelfrö.

Själva Svidja slott används som ställe för filminspelningar, fester och liknande. Att Svidja används för filmningar är inget nytt då en av de klassiska Kommissarie Palmu-filmerna spelades in där redan på 1950-talet.

Kulturellt sett är den välskötta herrgårdsmiljön vid Gårdskulla med sin allé synnerligen värdefull och utställningarna av maskinerna och hemustrustningen är inte mindre värdefulla, men för att man skall få ut allt ur utställningarna rekommenderas en guide. Många av de bästa poängerna i samlingarna kommer annars inte fram.

Berndt Gottberg är agronom och yrkesguide. Han har också medverkat i flera historiker om den så kallade Porkalaparentesen 1944–1956. Dessutom har han deltagit i sammanställningen av utställningarna på museet Degerby Igor i Ingå.

Horsbäck gård – Rusthåll, jordbruk och långa anor

Text: **Torolf Grønn**

(förförkortad version av artikel återgiven i Ta Plats nummer 24)

I tidningen Västra Nyland den 10 oktober 1936 presenterades Horsbäck gård som en av Snappertuna kommuns största och mest framträdande egendomar. Strandmarkerna upptogs i sin helhet av odlingar och gården hade vacker utsikt ända bort till Brofjärden. I dag är jordbruket nedlagt men gårdens historia minst lika levande som förr.

Den första gången namnet Horsbäck påträffas i offentliga handlingar är år 1392, då som Horsabek, därefter Horsebechke 1405 och Horsebecke 1451. Jämsides med Horsbeck och senare även Hårsbäck har området även kallats Örby år 1584 och Dörby år 1601. Horsbäck bol (byar som bildar ett skattelag) är känt åtminstone sedan 1400-talet och ordet hors kan spåras till det gamla germanska ordet för häst. Under medeltiden användes även ordet "örs".

De tidigast kända inbyggarna i Horsbäck är de i ett dombrev 1392 skrivna nämndemännen Laurens (Lafve, Laurentius) och Halden. År 1424 nämns Lafwe aff Horsebechke som en av de tolv lagmännen vid ett ting på Raseborg. År 1530 var Klas Månsson Grabbe ägare till Horsbäck. Han var bror till Nils Grabbe av Grabbacka och förmodligen gift med Elin Andersdotter av släkten Boije af Gennäs.

Frälserätt och privilegier på grund av uselt skick

Per Galle hörde till de uppåtsträvande personer av lägre stånd som mångsidigt tjänat högadliga husbönder. Efter militära befattningar på Viborg och Kungsör och som fogde i Uppland skrev han sig till Horsbäck 1568, då han var tingsdomare i Pojo. År 1574 var han domare över Karis och Ingå i det nya Raseborgs grevskap. Hans son Clas Galle blev inskriven i svenska riddarhuset, men fadern var skattskyl-

dig ofrälse och Horsbäck inte ännu omnämnt som säteri. År 1571 var Per Galle den rikaste bonden i Snappertuna med en boskap på tolv mjölkande kor, fyra oxar och två värdefulla hingstar.

År 1588 är han dock uppförd på restlängd med skulder till kronan. Av de knapphändigt bevarade skattehandlingarna att döma har han vid det här laget övertagit huvuddelen av byns jordar och vunnit en frälserätt av greven, förmodligen efter något slags tjänster hos herrskapet. Frälserätten gick sedan vidare.

År 1624 finns Horsbäck nämnt bland de byar eller hemman som ställt upp rytare för det nya lätta kavalleriet, vilket inte gav adelskap men väl skattefrihet, närligt frälse. Under början av 1640-talet förlänade greve Gustaf Adolf Leijonhufvud (Lewenhaupt) ryttarhemmanet Horsbäck åt bokhållaren i Raseborgs grevskap, Johan Hansson, och dennes maka Karin Björnram, dotter till Arvid Christersson Björnram på Domargård, nuvarande Degerby i Karis.

Efter deras frånfalle fördelades Horsbäckts marker av grevskapets ”hoppman” (hauptman) Grelsson 1674. Efter en tid får Grelssons måg, befallningsmannen Hans Jörenssohn Borgman, uppta jord mot skatt, och har förhoppningar om att greve Gustaf Mauritz ska ”honom med några bättre privilegier och villkor på bemälte Horsbäck benåda”. Han är beredd att betala skatterna, men i hopp om privilegier skaffar han tingets vittnesbörd om godsets eländiga skick: ”åkern delvis öde, resten mager och illa brukad, Storängen bevuxen med stora granar, Kärrängen öster om Kärrby vattensjuk sedan utfallsdiket fallit igen, husen merendels taklösa”. Detta är tillräcklig grund för så kallad ödesfrihet, som greven beviljar med förläningsbrev.

Från ödegård till rusthåll

Borgman dog 1688 varefter änkan Kristina Drysell (Drijsell) var ägare tills dottern Anna Ingeborg tog över. Anna Ingeborg gifte sig med Joakim Thauvonius, som finns noterad som rusthållare 1694–1699. Efter Thauvonius död överlät fru Kristina rusthållet till en annan måg, uppbördsmannen Mikael Eklund/Ekelund, gift med Anna Borgman. Eklund tillhörde en borgarsläkt i Ekenäs, var rådman till 1701 och titulerades efter sin död ”cämnrän”. År 1713 blev han kyrkvård i Snappertuna, men flydde senare samma år undan stora ofreden till Sverige, på en skuta som han ägde tillsammans med länsman Böök. Eklund skulle rädda kyrkans kassa och in-

Gammal interiörbild från karaktärsbyggnaden på Horsbäck. Huset är tillbyggt och renoverat i olika repriser. Den äldsta mittdelen är sannolikt från 1700-talet. Foto: Bertel Piponius, 1930-talet.

ventarier undan ryssarna, men misslyckades. Han dog tydligen i Sverige före 1722 och änkan Anna fick svara på många fordringsmål. Sedan hon fört gårdens boskap undan rysk plundring till en plats i Björneborgs län låg Horsbäck öde 1719. År 1724 dömdes Anna att betala 4 1/2 daler till kyrkkassan för ”det som hon fört med sig till Sverige” (undan de ryska trupperna).

I slutet av 1600-talet utsågs sex storbondehemman i Snappertuna till rusthåll. För att kunna svara för ryttare med mundering och häst fick de inte blott skattefrihet utan också rätt att uppbära räntor av så kallade augment (hjälpemman). Horsbäck hade Kallbacka och Kurby som augment. I slaget vid Poltava 1709 tillintetgjordes regementets nyländska livkompani med ryttare från bland annat Horsbäck.

År 1720 ställde rusthåll nr 30, Horsbäck, upp ryttaren Simon Bökman med rusthållets häst, 16 år gammal. Bökman, då 38 år, var från Livland och tydligen värvad för att fylla luckan efter Poltava därifrån han varit en av få att återvända, till och med med hästen i behåll. År 1728 var han ännu kvar i dragonrullan för Snapper-

tuna. År 1790 red för Horsbäck Karl Lindberg, 63 år gammal, vilket var långt över soldaternas medelålder. År 1806 hette Horsbäck's dragon Israel Bagg.

Rusthållet brukades tidvis av en landbonde (arrendator), av legodrängar och från cirka 1760 med hjälp av torpardagsverken. Joel Andersson var på 1720-talet landbonde i tre års tid och hade före 1710 varit dräng under Mikael Eklund. Den ekonomiska tillväxten i slutet av 1700-talet förvandlade en del bönder till "herrar" med anställda.

Kärleksdrama och donation

Mikael Eklunds yngre dotter Elisabet/Elsa gifte sig 1741 med Enoch Blomster, rusthållarson från Spakanäs i Pojo. Han skatteköpte rusthållet från kronans ägo 1758. Åren 1763–1810 ägdes skatterusthållet av Enok Blomster d.y. Han blev prästbiträde 1790, prästvigdes efter studier vid gymnasiet i Borgå och akademien i Åbo och fick sin första tjänst i hemsocknen. År 1792 var han en av sex i Snappertuna som betalade skatt på fickur! Under hans tid hörde Horsbäck rusthåll till de högst taxerade i socknen.

Åren 1843–1848 ägdes Horsbäck skatterusthåll och dragonhåll av överhovapotekaren och hovrådet, riddaren Berndt Erik Inberg från Hvittis; åren 1848–1849 av hans syster, änkepastorskan Lovisa Ekblom. Om Inberg har kyrkoherden antecknat "ogift, en from och välgörande människa".

Inberg och hans syster efterföljdes 1849–1868 av familjen Bäcker vars fosterson, handlanden Gustaf Vilhelm Sandell, fortsatte till 1879. Bäckers var en välbärgad familj med flera stadsgårdar i Ekenäs. Gustaf Vilhelm Sandell hade av inspektorn på Horsbäck upptagits som drängpojke men blev med systrarna Bäckers uppbackning bokhållare och senare framgångsrik affärsman. Han upptogs som något av en fosterson i familjen och fick överta Horsbäck 1868. Hemma hos Bäckers lärde han känna Johanna Karolina "Lina" Möller som var gift med en djuphavsseglande sjökaptan Nyberg. Tycke uppstod och paret reste ut i världen. I Malmö råkade de på Linas man. Det blev skandal, skilsmässa - och sedan bröllop. Historien väckte uppståndelse på sin tid och för att komma bort från allt skvaller sålde paret Horsbäck och sökte sig "till Vestankvarn i obygd". Efter sin mans död donerade Lina Sandell Västankvarn till Nylands Nation vid Helsingfors Universitet för upprätthållandet av en folkhögskola med lantman- och husmodersprägel.

Greve Moritz Leijonhufvud.

Efter detta följde en brokig ägarskara för rusthållet, bland dem en häradshövding, en sjökaptan, en professor och en fabrikant som 1879 dömd för ”äventyrligt kortspel”.

Nya, stolta ägare

Den 15 april 1935 köpte mina morföräldrar Hilma och Karl Edvin Lindroos Horsbäck för 1,35 miljoner mark. De hade åren 1908–1914 ägt Båssa (böle) och 1914–1916 Vestanby. Sedan 1914 ägde de Grop som nu kom i sambruk med Horsbäck. Korna flyttades genast till Grop från den fallfärdiga ladugården på Horsbäck. Sedan satte man igång med att bygga ny ladugård. Hilma och Karl var mäktiga

stolta över att Horsbäck blivit deras ”mitt för näsan” på andra spekulanter. Det var ju en riktig herrgård!

Att de klarade av ett så stort köp måste förklaras med den rådande ekonomiska depressionen, som tvingade tidigare ägarna Lindebäcks att sälja gården. Varken Hilma eller Edvin kan ha haft nämnvärd förmögenhet att ta till. Och dessutom hade man råd med den nya tegelladugården, som blev färdig 1937. Hilma, född Fagerström, kom visserligen från den välbärgade bondgården Köpböle Västergård, men hade flera syskon. Edvin utbildade sig till sjökaptan för att hemgården Könick i Bromarf inte ansågs livsduglig och för att också han hade flera syskon. Vid tiden för köpet fanns kanske ändå en del medel från hans flera årtionden till sjöss. Hilma var under en tid före giftermålet föreståndarinna för Köpböle gräddmejeri, efter

att ha utbildat sig i Danmark, samt för Alfa mejeri i Hangö. På Köpböle hade en ”skumstation” inrättats redan 1893.

Hilma blev tidigt tvungen att axla ansvaret för gårdens skötsel då maken Edvin var hemma bara sporadiskt. Hon hade visserligen alltid hjälp av en lantbruksutbildad inspektor som tog hand om det dagliga med alla anställda. Men Hilma var den som anställde och avskedade folk och framförallt skötte hon penningrörelsen. Efter kriget ledde kolonisationen till att paret Lindroos lånade stora belopp för nyodling. Detta blev en börda som Hilma aldrig kom över. Edvin bodde efter sin pensionering i Helsingfors och dog 1950. ”Kaptenskan” fortsatte envist som husbonde ända till sin död 1962.

Kriget satte spår

Under krigsåren 1939–1945 och ännu några år därefter hade jordbrukarna leverans- och redovisningsskyldighet till kommunens folkförsörjningsnämnd. För varje gröda, djurart och skogsareal fanns fastställda produktionsnormer. Kunde man inte leverera enligt normen krävdes godtagbar förklaring, annars blev man straffad. Det som eventuellt gick över normen skulle redovisas, men vanligen användes det (olovligt) i det egna hushållet eller såldes på ”svarta börsen”. Alla livsmedel och de flesta andra varor kunde köpas endast mot ransoneringskuponger. I tåg och bussar kontrollerade poliser att olovlig livsmedelshantering – smuggling – inte förekom. Hilma blev fast på tåget till Helsingfors för att hon hade med sig mjölk och smör till vår familj.

Under kriget (1943) bodde ingermanländska familjer en tid på gården. Efter kriget kom kolonisationen; den evakuerade befolkningen skulle bosättas. Varje gård blev skyldig att avstå jord enligt fastställda normer. Från Horsbäck avskildes Borgeängen med några hektar åker och skog och blev Ekbacka småbruk. Från Grop överläts den så kallade Ljunggrenska tomten. Allt administrerades av kommunens kolonisationsnämnd, som var minst lika impopulär som folkförsörjningsnämnden.

Generationsskifte

Under krigsåren vistades jag tillsammans med min syster Brita ofta på Horsbäck dit mamma Dagny förde oss under storbombardemangen av Helsingfors. Senare flyt-

Lina och Gustaf Sandell.

tade hela vår familj till Grop. Min far Teo Grün, som vid det laget var pensionerad officer, startade Horsbäck trädgård 1945. Strax nedanför nuvarande torkhus byggde han först ett och sedan ett andra växthus, där han odlade tomater och i någon mån gurka. Husen värmdes med kaminer, som eldades med småved och sågspån.

På den lilla åkern nedanför odlade han bland annat gurka, kål, morötter, rödbetor och Kessu-tobak. Under några år hade han en anställd. Vi barn fick också lov att hjälpa med det vi kunde – rensa, gallra och elda kaminerna. Produkterna kördes med häst till Raseborgs järnvägshållplats för vidare transport med tåg till Helsingfors - via Hyvinge. Ibland sålde vi på torget i Ekenäs.

Trädgården upphörde på 1950-talet på grund av ökad konkurrens och att vi barn flyttat hemifrån. Efter några år av arrendering köpte jag tillsammans med min fru Maria gården av mina föräldrar 1968. År 1991 var det dags för följande generationsskifte då vår son Petter tog över.

Samtidigt gjordes ett markbyte med Ekenäs stad så att staden fick cirka 10 hektar skog på åsen och istället gav ett motsvarande skogsskifte i Konungsböle. Senare har staden genom markbyten övertagit skogsmark på åsen som tillägg till tidigare köp från Vestanby och Grop. Härigenom har Horsbäck's företagsområde skapats.

Gårdens folk och få

På 1890-talet, då Horsbäck ännu kallades rusthåll, omnämns inspektorer, trädgårdsmästare, fogdar och spannmålstorpåre i gårdens dokument. Horsbäck hade vid den tidpunkten fyra torp. I början av 1900-talet fanns ännu en spannmålstorpåre men också fiskare, skogsvakt och arbetsledare. Omnämnda som boare i kyrkböckerna finns bland annat drängar, pigor, torpåre, dagsverkare, lösarbetare, backstuguhjon, inhysingar, nybyggare, hantverkare, statkarlar, koskötare, dejor, ladugårdskarlar, smeder, trädgårdsmästare, chaufförer och till och med en betjänt. Gårdens första traktorförare anställdes 1935.

Edvin, Hilma och Dagny 1903. Foto: Privat.

Listan över förvaltare eller inspektorer är lång. Fogden Emil Nyberg var t.f. inspektor på gården men vantrivdes med att leda andra. En sommardag gick han fram till "kaptenskan", som stod bredvid stödd på sin käpp, och berättade att han tänkte sluta. Hilma blev upprörd och frågade vart han skulle flytta, var han skulle bo och varifrån han skulle få potatisland, mjölk och ved? Nyberg sade att han skulle till tegelfabriken Raseborgs Tegel (liksom många andra på den tiden). Hilmas protester ledde till att Nyberg till slut ändrade sig och sade "att då stannar jag väl då". Kaptenskan hade pondus.

Smeden och traktorföraren Rönnberg hade ensamrätt till gårdens traktor. Den första var en orange Fordson med pigghjul. Den hade under kriget ett gengasaggregat som eldades med plintved. Rönnberg skodde också gårdens hästar. Hans rike

På Horsbäck terrass 1938. Längst bak Hilma och Edvin, framför dem Dagny och Teo med barnen Brita och Torolf. Foto: Privat.

Torolf med nyfödda sonen Tomas, efter honom följde syskonen Ingegerd, Petter och Fredrika. Till vänster på bilden Hilma. Foto: Privat.

var smedjan där Villa Grønn nu står. Den sista dejan Olga Salonen hade för vana att gå till ladugården kl. 4, ge djuren mat och sedan koka kaffe. Först sedan började hon med medhjälpare mjölka. Jag minns gårdsfarihandlare som kom med stora kappsäckar på cykel eller med hästskjuts från föregående gård. De kunde till och med få logi över natten. Alla boare på gården fick då komma och se vad som erbjöds.

För Hilma var husdjuren alltid viktiga. Hon var stolt över alla diplom för felfri mjölk, stambokföringar och hästar i travtävlingar. På gården fanns en stor och tung droska med gummihjul, men den användes inte under min tid. Däremot ville kaptenskan åka till stan i lilla trillan som jag också fick vara kusk för någon gång. Den drogs vanligen av det kraftiga varmbloodet Majken.

Inspektör Degerlund och lantarbetare Rönnberg i kast med självbindaren 1957. Foto: Privat.

Kreatursskötseln på gården upphörde på 1960-talet då det blev allt svårare att få personal till ladugårdsarbetet. Spannmålspriserna var fördelaktiga och det betalades slaktpremier på mjölkkor. Vid tidpunkten fanns cirka 50 mjölkkor, 3–4 hästar och 7–8 anställda på gården. Gårdens sista anställda var lantarbetaren Matti Parkkonen som pensionerades i slutet av 1970-talet.

Eftertankar

Då jag 1952 skulle välja studiebana var lantbruk inget som lockade. Vi bodde på Grop och jag hade knappt alls provat på lantarbete. Men jag var arvtagare till Horsbäck och kände väl någon slags plikt. När jag sedan stolt visade agronombetyget för mormor Hilma, då 83, tyckte hon att jag skulle studera vidare. Jag fick jobb i Vasa, bildade familj och vi trivdes bra. Några år efter Hilmas död sa pappa Teo en höstdag att nu får du eller någon annan ta över gården, vi orkar inte längre. År 1967 fick jag jobb i Kimito och blev mänskensjordbrukare på Horsbäck. Men det blev tungt och efter familjeråd beslöt vi 1974 att flytta till Horsbäck.

Slädparti med Snappertuna dagis 1994. Fredrika Grün bedrev omfattande stallverksamhet på Horsbäck fram till början av 2010-talet. Foto: Privat.

De täta ägarbytena i Horsbäcks historia berodde kanske på att gårdens lönsamhet eller storlek inte var tillräcklig för tidens godsägarliv. Vår släkt blev ägare till följd av säljarens ekonomiska svårigheter. Men inte heller vår tid har varit ekonomiskt enkel. Mormor Hilmas börda var kolonisationslånen. Men hon ville inte avstå från något av sin egendom. Mina föräldrar fick både skulder och arvsskatt på nacken. Ekonomin sanerades med försäljning av stadsgården i Ekenäs och av Fiskartorpet. Själv ville jag klara familjens ekonomi med mina och hustru Marias inkomster medan gården skulle stå på egna ben.

Men nödvändiga maskininvesteringar och renoveringen av huvudbyggnaden i början på 1970-talet krävde lån och räntorna var höga. Jag arbetade extra bland annat med översättning av läroplaner. Arvsskiftet efter Maria klarade vi utan att äventyra gårdens livskraft tack vare markbyten med staden. Petter blev gårdens första heltidsjordbrukare men hamnade in i EU med bland annat starkt sänkta spannmålspriser. I dag har både han och hustrun Ulla lönearbete utanför gården.

Gården i sig andas historia och bevarar traditioner och kultur. Dessutom finns flera minnen i trakten. Av Horsbäcks talrika ägare hör hovrådet, riddaren K.E. Inberg, till dem som lämnat konkreta spår efter sig i bygden genom sin donation av altartavlan i Snappertuna kyrka. Tavlan är målad av konstnär Linde och hängdes upp 1840. Fabrikör Waldemar Klärich "nedlade stora förtjänster i förbättringar av gårdens byggnader". Nästa ägare, kapten Albin Lovenetzsky, sägs ha vidtagit ytterligare förbättringar och utvidgningar av jordbruket, och byggt nya arbetarbostäder (Lill- och Storkasern). Han ville ha så höga dörrar i huvudbyggnaden att han kunde rida in i salen!

Också affärsmannen Axel Gösta Lindebäck "nedlade stora förbättringar på jordbrukets utveckling samt förskönade parkanläggningen". Som minne från Lindebäcks tid på Horsbäck fanns ännu på 1970-talet en heltäckande röd matta i karaktärsbyggnadens stora sal. Mattan sadades ha sin motsvarighet i Bio Maxim i Helsingfors som Gösta Lindebäck var långvarig ägare till.

Och gården, den lever vidare och stannar nog i släkten!

Källor

- Brenner Ola, *Snappertuna - en kustbygds hävder II*, 1974.
 Einar Öhmans arkiv i Lokalarbivet Arresten i Karis.
 Gardberg John, *Byar och hemman i Snappertuna*.
 Nikander G. & Jutikkala E., *Säterier och storgårdar i Finland*, 1939.
 Rask Henry, *Snappertuna - en kustbygds hävder I*, 1991.
 Snappertuna Församlings kyrkböcker.
 Tidningen *Västra Nyland*, David Thorén, 1936.
 Nuvarande ägarläktens anteckningar, foton och minnen.

Torolf Grün titulerar sig själv ortsbo sedan 1944, då han kom till den av morföräldrarna 1935 köpta Horsbäck gård. År 1968 tog han och frun Maria över gården. Denna artikel är en något redigerad version av hans tidigare krönika över Horsbäck gård som publicerats i föreningen Gardberg Centers tidskrift *Ta Plats* nummer 24 år 2021.

Kofverhag – Från krig, eldsvåda och stiftelsetrassel till ny glans

Text & bilder: **Tarja Kvarnström**

Kofverhag Gård har varit med om många skeden, både eldsvåda och Hangöudds evakuering år 1940. Efter den ryska arrendetiden började man bygga igen. Arvet från ägarfamiljen Nyman kantades därefter av stiftelsemissbruk. Idag är det nya ägare och nya tankar.

Kofverhag gårds förra karaktärsbyggnad totalförstördes i en eldsvåda. Enligt *Hangö-tidningen* den 14 maj 1927 pågick det reparationsarbeten i huset. Det hade observerats ”väggohyra”, som skulle fördrivas genom svavling i kakelugnarna. Det ledde troligen till eldsvådan och huset brann ner. Gården ägdes då av fru Ines Svensson från Helsingfors.

Det finns inga bilder från den gamla gården och karaktärsbyggnaden, men det sägs att huset omfattade sju rum, så gården måste ha varit ganska stor.

Affärsmannen Trygwe Nyman köpte gården av Erik Lindqvist år 1946. Lindqvist bodde i Sverige och var tvungen att sälja eftersom en svensk medborgare på den tiden inte kunde äga fastigheter i Finland. Lindqvists dotter är fortfarande sommarboende på gården.

Trygwe flyttade in i december 1950, och bodde där med sin fru Hjördis till Trygwes död som 82-åring år 1989. Hjördis dog som 96-åring år 2003.

Gårdens utseende idag

Kofverhag gård består i dag av ett bostadshus och andra byggnader samt en skogsareal på cirka 200 hektar och drygt 20 hektar åkermark, med omgivande fiskevatten. Kring mangårdsbyggnaden finns tio tillbyggnader, bland annat ett fähus som inte varit i bruk på decennier. Gårdens åkrar är utarrenderade. Hangö stad äger i dag vattentäkten i närheten, Storkällan, som från början var gårdens egendom.

Den nuvarande karaktärbyggnaden blev färdig 1950.

Under Nymans tid, i herrgårdens salong med fönster som vetter mot den glimmande Dragsviken, härskade en museal stämning där svunna somrars livliga aktivitet och människomyller ännu gick att ana. I övre våningen finns flera sovrum, medan källarvåningen domineras av en rymlig bad- och bastuavdelning.

De Nymanska stiftelserna

I slutet av 1980-talet testamenterade paret Nyman gården till allmännyttiga ändamål. Enligt närståendes berättelser tänkte sig det åldrande paret bland annat att gården och dess ägor kunde användas för sommarlägerverksamhet för barn. Där skulle barnen få bekanta sig med gårdens djur, lära sig simma och sånt.

Berättelsen om de båda nymanska stiftelsernas verksamhet i västra Nyland sedan Trygwe Nymans bortgång 1989 är ett intrikat ekonomiskt och juridiskt trasel där det mesta gått fel från första början. Sedan Trygwe Nyman dog har nästan ingenting fullföljts av allt det som var hans och hustrun Hjördis Nymans önskemål och direktiv när de testamenterade sin stora egendom för allmännyttiga ändamål.

Medan det stora huset byggdes bodde familjen Nyman i sjöboden nere vid bryggan.

Den förmögna västnyländska handelsmannen Trygwe Nyman, som bland annat hade varit med om att grunda Kassler och sälja företaget vidare, testamenterade stora delar av sin egendom, däribland Kofverhag gård, till den nygrundade Trygwe och Hjördis Nymans stiftelse.

Trygwe och Hjördis Nymans stiftelse grundades år 1987 med syftet att stödja svenskspråkig social och ideell verksamhet i Finland. Därtill hade Sarfvik-Nymans stiftelse grundats år 1973 med samma syfte. Sarfvik-Nymans stiftelse grundades av Trygwe Nymans kusin, Anna Nyman, som bodde på Sarfvik Gård. De två stiftelserna nämns ofta tillsammans som ”de nymanska stiftelserna”.

I paret Nymans testamente ges direktiv om hur kvarlåtenskapen ska förvaltas, men eftersom styrelsen i Trygwe och Hjördis Nymans stiftelse bestått av en li-

ten familjekrets har man inte varit så noggrann med formuleringarna i stiftelsens stadgar, något som skulle ha tryggt paret Nymans önskemål och också Hjärdis Nymans ekonomiska ställning. I stället gjordes flera i huvudsak muntliga överenskommelser och direktiv om hur testamentet ska följas gavs.

I själva stiftelseurkunden skrev man en enda mening om ändamålet, ”att understöda såväl enskilda personers med svenska som modersmål som svenskspråkiga sammanslutningars sociala och ideella verksamhet i Finland”. Paret Nymans kvarlåtenskap, och Kofverhag gårds historia, blev därmed kantad av ett sorgligt och olyckligt stiftelsetrassel som lett till ett flertal utredningar, mediegranskningar och slutligen ett rättsfall.

Många minnen från gården

Margaretha Stolpe, som är född och uppvuxen på Kofverhags ägor, bodde där 1951–1972. Hon flyttade bort när hon gifte sig med Dan-Anders Stolpe år 1972. Hon berättar följande:

”Vår familj äger ett ställe nere vid stranden, byggt 1974. Det används fortfarande som familjens sommarställe.

Min farmor & farfar Iselia och Arthur Engblom arrenderade gården före Trygves tid, 1935. De odlade åkrar, bodde där till 1940. Farmor Iselia evakuerades till Esbo.”

År 1940 tvingades hon flytta bort då Hangö udd, som en del av fredsvillkoren efter vinterkriget, utarrenderades som marinbas till Sovjetunionen för 30 år. Hangö övergavs av Sovjetunionen ändå enbart ett drygt år senare och efter kriget kunde Iselia flytta tillbaka. Margaretha Stolpe känner till många berättelser och har också många egna minnen från livet på gården:

”Det ordnades stora midsommarfester med släkt och vänner, det sköts raketer och tändes midsommarbrasa.

Trygve Nyman ordnade också jakt- och fisketurer. Han tyckte om att jaga och fiska, men på ett sätt som värnade om naturen. Han planterade ut enorma mängder lax-, sik-, regnbågs- och gäddyngel här i viken.”

Margaretha Stolpe berättar också om President Urho Kekkonens besök på gården:

”President Kekkonen var en ofta sedd gäst på handelsmannen Trygve Nymans jaktfester. Men Kekkonen trivdes bättre med att underhålla kökspersonalen än med

Antika nyrokokomöbler, konstföremål och framför allt talrika familjefotografier vittnar om livet på gården när paret Trygwe och Hjördis Nyman var i sina krafterts dagar.

att jaga djur. Han ville inte skjuta själv utan hoppades att någon annan skulle göra det eller skrämma bort djuret. Jag har också, i 7–8-årsålder, sett Kekkonen på besök. Min pappa, Bertel Engblom, var också arrendator på gården och jobbade som fogde på Trygwes tid. Min mamma Marta flyttade till gården 1945 när de hade gift sig. Pappa dog 1990, men mamma bodde kvar på gården till 2007.”

Kofverhags framtid

År 2019 såldes gården till investeringsföretaget Hallqvist. Den nya ägaren vill göra Kofverhag till en levande och välmående gård igen. Vd och styrelseordförande Simon Hallqvist berättar att företaget redan en längre tid hade letat efter en liknande fastighet. Det har Hallqvist och företaget gjort i samarbete med Skogssällskapet, ett företag som bland annat erbjuder tjänster inom skogsbruk.

Simon Hallqvist har nu åtta Highland Cattle-djur och dovhjortar på stället. I en radiointervju för Radio Vega och reportern Marica Hildén år 2019 berättade han om sina planer för gården:

”Planen är att sätta det i skick; huset, byggnaderna, trädgården och allt som hör till. Och på lång sikt hålla på med skogsbruk och viltvård samt jordbruksrelaterad verksamhet.”

Hallqvist Ab är ett privat finländskt bolag som uppger att de idkar långsiktig nordisk investeringverksamhet i onoterad och noterad miljö, både direkt och genom dotterbolag.

Skogssällskapet Finland är enligt uppgifter på webbplatsen ett från skogsindustrin fristående företag som förvaltar fastigheter och erbjuder tjänster som berör främst jord, skog och byggnader.

Tack vare de nya planerna kan Kofverhag igen återfå sin forna glans efter många olyckliga utvecklingar i historien.

Källor

Hufvudstadsbladet

Västra Nyland

Radio Vega

Hangötidningen

Karlsson Tomy, *Hangö i tiden*

Muntlig intervju med Margaretha Stolpe.

Tarja Kvarnström är Hangöbo sen 1990, men med rötterna i Karis och Snappertuna har hon studerat och engagerat sig även i den övriga västnyländska historien. Efter flytten till Hangö utbildade hon sig till guide, med auktorisering i Hangö 1996 och till yrkesguide 1998. Senare har hon auktoriserat sig också i Raseborgs slott, Hangö Frontmuseum i Lappvik och Kungsvägen.

Västnyland år 2022

Text: **Christoffer Holm**

Efter alla begränsningar och all oro i vardagen under coronapandemin såg världen och Västnyland fram emot ett lugnare 2022, det så kallade ”nya normala”. På lokalplanet återgick det mesta mycket riktigt till det normala, men samtidigt ledde Rysslands invasion av Ukraina i februari till ny samhällsoro och konsekvenser som snart nådde även Västnyland. År 2022 blev slutligen ett år som präglades av bland annat Finlands Nato-ansökan, vårdstrejker och energikris, men också ett återhämtat kulturliv, regionala framgångar inom sport och idrott liksom modiga lokala projekt och investeringar.

Precis som tidigare år blev 2022 ett år där det lokala tydligt präglades av det globala, men där även Västnyland blickade utåt, vågade satsa på stort och smått, och väckte intresse även utanför regionen. Årskrönikan sammanfattar i år många av de lokala följderna av Rysslands angrepp på Ukraina, men utan att glömma bort det särpräglat lokala. I början av året var ännu coronapandemin och dess följder på många läppar, kort därefter tog kriget över. Senare under året skiftade fokus mot de lokala följderna av västvärldens sanktioner mot Ryssland, handelsstopp och den efterföljande energikrisen. Dessutom upplevde en stor del av världen en skenande inflation och ny ekonomisk osäkerhet i kölvattnet av den rubbade globala handelsbalansen.

Allt under 2022 var ändå ingalunda präglat av osäkerhet och oro. I Västnyland fortsatte den inhemska turismen att blomstra, många regionala företag fortsatte må bra och många kommuner vågade satsa och investera trots osäkra tider. Även om vårdsektorn under året präglades av strejker och underbemanning gav den genomförda vårdreformen nytt hopp och uppstarten av de nya välfärdsområdena förbereddes.

Krönikan innehåller därför som vanligt både positivt och negativt, och samlar händelser, fenomen, diskussioner och trender som präglat det gångna året i sydvästligaste Finland. Upplägget och uppdelningen i olika rubriker följer tidigare års

Ekenäs by night, vy från vattentornet. Foto: Christoffer Holm.

mönster. Krönikan ger en inblick i händelser både inom kommunerna och privatsektorn, i diskussioner hos allmänheten, i sport och idrott, liksom i kulturhändelser och miljöfrågor.

Årskrönikan visar återigen hur mångsidigt Västnyland är som region. Årskrönikan är oundvikligen en begränsad sammanfattning, men var och en kan lättillgängligt fördjupa sig i det mesta på exempelvis de västnyländska nyhetssajterna på nätet. Som vanligt har regionen visat upp en spännande utveckling. År 2023 väntar utan tvekan nya intressanta skeenden.

1. Från kommunerna

Under så gott som hela 2022 kom överraskande positiva besked från kommunerna. De flesta västnyländska kommuners ekonomi står nu på en mycket stabilare grund än tidigare. Kommunerna fortsätter investera, satsar på bland annat utbildning och hållbara lösningar, och hoppas också på att det ökade intresset för inhemsk turism och boende på landsbygden kan hålla i sig. Under året invigdes det nya kulturhuset i Karis och ett flertal infrastrukturprojekt både avslutades och inleddes. Under slutet av året började ändå energipriserna och högre räntor orsaka en viss oro, men på det stora hela verkar kommunerna ha mer framtidstro än på länge.

Pågående och kommande byggen

Efter många och långa debatter klubbade Ingåfullmäktige under början av året igenom satsningen på en ny brandstation och godkände en prislapp på 3,5 miljoner euro, nästan 2 miljoner dyrare än ursprungligen tänkt. Senare under året steg priset till 3,9 miljoner och trots många frågor bland politikerna blev det slutligen byggstart. Därtill fortsatte bygget av Kyrkfjärdens skola och under sommaren var det taklagsfest. Ingå stack ut bland de västnyländska kommunerna i och med sina många pågående och kommande investeringar. På listan fanns över femtio objekt, många små men också några miljonprojekt som tar flera år att förverkliga.

Behovet av en ny brandstation fanns även för FBK i Bromarv. Under början av året föreslogs staden hjälpa borga för ett lån, men av ekonomiska orsaker sköts bygget ändå upp. I Barösund var det i sin tur en rivning som skapade rubriker då den tidigare butiken Gammelboden i hamnen revs.

I Sjundeå var det slutspurt för det nya skolcentret, Sjundeå kommuns största investering någonsin, och på hösten kunde det tas i bruk. Under våren fick bildningscampuset, som också inrymmer bibliotek och ungdomslokaler, namnet Sjundeå hjärta. Senare under året uppdagades arkitektoniska och utseendemässiga brister på fasadelementen och kommunen fick en ersättning på 100 000 euro av byggbolaget.

I Svartå var det likaså öppning av det nya verksamhetscentret Askers med bland annat daghem, skola och bibliotek. I Kyrkslätt väntade öppningen av den nya välfärds-

Det nya verksamhetscentret Askers i Svartå samlar utbildnings- och kulturtjänster under samma tak. Foto: Johan Ljungqvist/Multifoto.

centralen till hösten. I och med att välfärdsområdet ska ta över vården 2023 började kommunen utreda ifall man skulle kunna sälja centralen eller bolagisera den.

I Hangö riktades under början av året en del blickar mot privata projekt, bland annat renoveringen av den gamla tågstationsbyggnaden. Planen var lunchcafé, utställningar och inkvartering. I Ekenäs inleddes också renoveringen av det gamla stadshuset. Det ska inrymma bostäder och affärer.

I Hangö fick Hotell Regatta äntligen bygglov och grönt ljus för att bygga ut hotellet med annexet Regatta Seaside. Projektet har stött på otaliga besvär och politisk kräftgång genom åren. I augusti förkastades en sista överklagan.

Fokus-husets officiella invigningsfest hölls 15.10, men huset öppnades redan på Konstens dag 20.8. Konstverket Kolonn av Ida Koitila invigdes samtidigt och Mikaela Lustedt, vd för Pro Artibus klippte bandet. Foto: Annette Ström (ovan) & Pamela Andersson (t.v.).

I Sjundeå såg man fram emot en ny ishockeyrink i centrum, men satsningen stötte snabbt på patrull och sköts upp. Bättre gick det i Pojo där man efter ett nej året innan, nu beviljades behövliga pengar för att bygga en skejtpark. I Raseborg inleddes också omfattande renoveringar av vattenledningsnäten i Karis och Ekenäs centrum. Totalt 25 kilometer

rör ska bytas ut för åtminstone närmare 20 miljoner euro de närmaste sju åren. Det innebär dyrare vatten för invånarna och lägre avkastning från affärsverket till staden. Restaureringsplanerna av Södra viken i Ekenäs gick också vidare, även om det under året visade sig att projektet blir nästan en miljon euro dyrare och stiger till 4,5 miljoner. Under slutet av året fick raseborgarna ännu säga sitt och rösta om var staden ska satsa 50 000 euro. Valet föll på en förbättring av Pumpviken i Karis som parkområde. Invigningen av det nya kulturhuset Fokus i Karis gladdes också.

Planer för framtiden

Särskilt i Raseborg inleddes under året ett stort antal planläggningsprojekt. Bland annat började man planera en utvidgning av affärs- och industriområdet i Horsbäck, på totalt 80 000 kvadratmeter. Dessutom påtalades behovet av en ny generalplan för hela kommunen.

I Norra hamnen sköts eventuella nybyggen återigen framåt då det existerande bostadsbolaget slopade sina planer och sålde den obebyggda tomten vidare. Den nya byggherren lanserade snabbt nya planer på totalt fyra fristående hus.

I Ingå blickade man igen framåt och inledde planeringen av ett nytt företagsområde i närheten av Ingåport. Ingåport II ska ge rum för både industrier och företag, men även kommunens nya brandstation (s. 88). Dessutom publicerade kommunen ett första utkast till delgeneralplan för Bergvallaområdet i Barösund, där bland annat det omtalade nya hotellet The Barö ligger (s. 122). Utöver det stötte Ingå på patrull kring den nya generalplan som stod klar 2020 efter 12 års arbete. Närings-, trafik och miljöcentralen har nämligen bevärat sig över planen och under sommaren godkände Helsingfors förvaltningsdomstol besväret.

I Ekenäs fortsatte man hoppas på en ny småbåtshamn i Gammelboda. Målet är att hitta en privat aktör som vill bygga hamnen, men då staden begärde in anbud fick man enbart ett på 50 000 euro, vilket staden ansåg vara för lågt. I Ingå gick planerna på en utvidgad småbåtshamn framåt och vid årsskiftet började man sälja aktier.

I Karis började ett nytt daghem planeras i Kila och under hösten skulle det bli byggstart för det nya äldreboendet vid Liljedahlgatan i Ekenäs. På grund av för få anbud och skenande kostnader avbröts projektet ändå i väntan på att välfärdsområdet skulle ta över från och med årsskiftet. Också det stiftelsedrivna projektet

för hyresbostäder för äldre och personer med specialbehov sköts upp då stiftelsen Domus Bene behöver mer tid.

I Ingå fortsatte man planera en renovering och tillbyggnad av hälsocentralen. Kort därefter började man ändå utreda ett nybygge som ett bättre alternativ och snart väntade följande alternativ, ett köp av det gamla bankhuset i kyrkbyn.

I Karis var detaljplaneringen av nya butiksområden aktuell även under 2022. Det här året försköts dock en del av fokus till Malmkulla där nya butiksbyggnader planeras ersätta de gamla som finns på området. Viktigt i planeringen var att de nya byggnaderna inte blir så stora att de konkurrerar med Karis centrum.

I Karis planerade man också en grundlig renovering av Katarinaskolan vilket varit aktuellt i flera år. Under 2022 verkade renoveringen bli av under 2023 med en preliminär prislapp på 13 miljoner euro. I framtiden ska skolan troligtvis inhysa eleverna också från Billnäs skola och de svenskspråkiga förskolegrupperna i Karis.

I Sjundeå fortsatte debatten om huruvida kommunen borde köpa Sjundeå bad för att använda huset som kommunhus och vårdcenter. I februari sade tekniska nämnden nej och i mars skrotades idén av fullmäktige. I stället blev det bråttom att renovera kommunhuset då Sjundeå bad, där tjänstemännen tillfälligt verkat, nu i stället började omtalas som potentiell flyktingförläggning. Alternativt tvingades Sjundeå hyra hela hotellet ifall de ville stanna kvar i den ena korridor som tidigare hyrts.

Samtidigt fortsatte planeringen av det nya vårdcentret och intill det började flervåningshus i trä med trädgårdar på taken planeras. Vårdcentret blev omdebatterat då det visade sig att det måste förstöras och prislappen under ett år steg från 14 till 25,5 miljoner. Därefter fick man ta ett steg tillbaka då välfärdsområdet ville att centret skulle ha färre platser. Till slut klubbade fullmäktige i alla fall igenom ett bygge på 24 miljoner euro. Därtill lanserades planer på ett privat serviceboende i kommunen, liksom en simhall som skulle ersätta Sjundeå bad där Sjundeåborna tidigare kunnat simma. Under slutet av året planerade kommunen dock att hyra simhallen och idrottslokalerna i spaet för invånarnas del. Att kommunen skulle hyra in sig på ett långtidskontrakt var dessutom ett villkor för en försäljning till en utomstående intresserad köpare. För serviceboendet köpte ett privat bolag senare under hösten ett område för drygt 250 000 euro.

Även i Ingå debatterade man kommunhusets framtid. Huset kräver stora renoveringar på grund av dålig inomhusluft men med små renoveringar verkade de

större kunna skjutas upp. I Kyrkslätt upplevde ett planerat nytt skolcentrum för svenska elever rejäl motvind. Nu visade det sig att det långsamma beslutsfattandet och världsläget hade lett till att prislappen ökat till 59 miljoner euro.

I Lojo blickade man framåt mot stadens 700-årsjubileum 2023. I Samband med det ska Petter Forsströms park i närheten av Lojo kalkverk i Virkby restaureras för 300 000 euro. Forsström var mångårig direktör på kalkverket och anlade på 1930-talet en park i fransk stil kring sin herrgård som revs 1977. Därtill började Lojo stad planera en ny idrottshall i Kisakallio samt ett nytt vattentorn på Lojoåsen.

Planerna på en skejthall i det gamla reningsverket i Billnäs såg däremot ut att förfalla under året. Kostnaderna skulle helt enkelt bli för dyra. Ett annat dyrt projekt som började debatteras under året var en eventuell renovering, utbyggnad eller nybyggnad av Ekenäs drygt 20 år gamla simhall. I slutet av året var en tillbyggnad och renovering på förslag. Det projektet skulle stänga simhallen i över ett år. Även Lojo fortsatte sina simhallsplaner och beviljades 800 000 euro av Undervisnings- och kulturministeriet för hallen som ska ersätta den nuvarande simhallen Neidonkeidas.

I Karis var även de gamla lokstallen intill järnvägen objekt för mer storstilade men också än så länge enbart visionära planer. Under året gjorde arkitektstuderande vid Aalto-universitetet upp olika förslag för vad lokstallen skulle kunna göras om till. Bland förslagen fanns en skejthall, en underjordisk scen för hårdrock och ett romerskt spa. I väntan på det hann en vintagebutik för möbler öppna i ett av lokstallen.

Ekonomi och personalfrågor

Precis som året innan kunde kommunerna under början av 2022 leverera idel positiva bokslut. Raseborg var först ut med ett preliminärt resultat på 7,4 miljoner euro. Det betydde samtidigt att det kumulativa underskottet som hängt medan ända sedan Raseborg grundades år 2009 nu äntligen täcktes. Lägre kostnader men också högre skatteinkomster låg bakom framgången. Resultatets viktigaste följd var att kommunen nu lyckades tvätta bort en stor del av kriskommunsstämpeln.

Sjundeå levererade å sin sida ett plus på 1,73 miljoner euro medan Ingå nådde över två miljoner. I Hangö visade bokslutet ett överskott på 3,4 miljoner, och drygt 3,7 miljoner då Hangö vatten räknades med. Lojo stads bokslut landade på ett plus på hela 16,5 miljoner euro.

Kriget i Ukraina och den ekonomiska oron i Europa hade till en början ingen större ekonomisk påverkan på de västnyländska kommunerna. En följdverkning syntes dock i osäkerheten kring framtiden för Finlands nya kärnkraftverksprojekt i Pyhäjoki, där Raseborgs stad investerat en halv miljon euro i aktier. Eftersom ryska Rosatom skulle leverera reaktorn till projektet blev framtiden nu osäker på grund av sanktioner och den nya järnridå som symboliskt börjat resa sig mellan väst och Ryssland på grund av kriget. Under våren valde Raseborg att skriva ner värdet på sina aktier till noll.

Under hösten blev elpriserna det nya stora orosmomentet för kommuner, företag och privatpersoner, och man började allmänt tala om en energikris med hot om ännu högre priser och elavbrott under vintern ifall elen inte skulle räcka, bland annat då de ryska gaskranarna stängts som en följd av Ukrainakriget och sanktionerna mot Ryssland. Hos kommunerna gjorde man upp handlingsplaner och skissade på olika sätt att spara el för att undvika strömavbrott.

Under hösten inleddes också budgetarbetet på allvar. Flera kommuner valde att investera och satsa på bland annat barn och inflyttning, trots det osäkra läget. Ingå var först ut med sin budget och ett planerat överskott på en halv miljon euro. Raseborg och Hangö följde med ett överskott på 5 respektive 4,4 miljoner euro. Båda kommunerna gör investeringar och Hangö siktar också på att fortsätta minska sin stora lånebörda. För Hangös del såg nämligen även de preliminära prognoserna för 2022 lovande ut, med ett beräknat överskott på 4 miljoner euro. Raseborg låg på ungefär samma nivå.

I och med vårdreformen stod samtliga kommuner nu ändå inför helt nya siffror i sina budgetar. I och med att en stor del av inkomstskatterna flyttas över på staten och välfärdsområdena har de flesta kommuners nya skattesats sjunkit under 10 procent. Samtidigt minskar också statsandelarna rejält. De är till för att utjämna skillnader mellan kommunerna och exempelvis Hangö kommer bli en av sju kommuner i Finland som inte kommer att få några statsandelar överhuvudtaget utan i stället blir en nettobetalare. Det beror på att Hangö haft extra höga social- och hälsovårdsutgifter och utan utjämningen skulle Hangö göra en stor vinst på vårdreformen. Samtidigt med den i övrigt stora förändringen var politiker och tjänstemän lättade över att kunna fokusera på annat än vårdutgifter under kommande budgetarbeten.

Raseborgs jakt på en ny stadsdirektör resulterade i början av året i slutligen 14 sökande. Snart gick sex kandidater vidare till intervjuer och slutligen fick fyra träffa fullmäktige och testas grundligare. Till slut valdes diplomaten Petra Theman från Helsingfors, men med rötterna i Lojo, som den första kvinnan på posten någonsin. I juli inledde hon det nya jobbet.

Även sökandet efter en stadsdirektör i Lojo uppmärksammades, särskilt då det visade sig att en av de 14 sökande var tidigare statsminister Antti Rinne. Rinnes pappa har varit stadsdirektör i Lojo och sonen var nu intresserad av detsamma. Rinne gick vidare till intervjuer, men till slut valdes ekonomen Jarkko Härmälä från Esbo, fritidsboende i Lojo och tidigare vd för S-gruppens hotellkedja Sokotel. Härmälä blev dock kortvarig då han i och med förtroendebrist sade upp sig redan under hösten. Kort därefter blev Lojos tidigare tekniska direktör Pasi Perämäki ny stadsdirektör.

I Hangö sökte man å sin sida en ny teknisk direktör efter Jukka Takala som gick i pension. Takalas jobb skulle samtidigt delas upp på två tjänster, en som teknisk direktör och en annan som jordbyggnadschef. Under hösten valdes Jukka Hortanainen till ny teknisk direktör.

I Raseborg började man under sensommaren söka en ny chef för samhällsteknik. Under hösten valdes Fredrik Bäcklund. I Ingå sökte man en ny informatör och valde

Raseborgs nya stadsdirektör Petra Theman vid den officiella invigningen av Fokus-huset i oktober 2022. Foto: Linn Jung.

därtill att utöka kommunens marknadsföring genom en ny befattning som kommunikations- och livskraftschef. Tjänsten som livskraftschef söktes av hela 20 personer och gick till slut till Karisbon Mikael Wacklin. Ingå utmärkte sig även i övrigt genom att tidigt börja planera för en ny tjänst som välfärdschef som ska basa över välfärdsfrämjande uppgifter efter att kommunens ansvar för social- och hälsovården tagit slut. Till den tjänsten sökte 16 personer och till slut valdes Marko Vaappo. Ingå var även i övrigt synligt på personalfronten. Under året blev Anneli Sandell-Ekman ny personalchef i kommunen medan Eric Roselius blev ny planläggningschef och Lotta Mutanen tog över som äldreomsorgschef. I slutet av året blev ännu Carol Österberg projektchef för de många investeringsprojekt Ingå har de kommande åren.

Även Hangö sökte under hösten en välfärdskoordinator. 13 personer sökte tjänsten och till slut valdes Hanna Österlund till jobbet. I Sjundeå blev under året Arto Inkinen ny byggechef, medan Minna Yli-Tainio tog över som ny äldreservicechef i Raseborg. Vid årsskiftet sökte Raseborg också en ersättare för mångåriga skogsbruksingenjören Carl-Johan Jansson som väntade på pension.

På annat myndighetshåll sökte polisinsättningen i västra Nyland ny polischef. Till den tjänsten valdes Timo Saarinen. Dessutom jagade Västra Nylands välfärdsområde sin första direktör. Åtta sökande skalades i slut ner till tre som intervjuades. Till slut valdes Sanna Svahn, tidigare omsorgsdirektör i Esbo. Därtill valdes fyra serviceområdesdirektörer, en direktör för serviceproduktionen och en direktör för koncerntjänsterna. Bland de totalt 80 sökande fanns enbart ett fåtal västnylänningar. Bland dem valdes ändå Tuula Suominen, välfärdsdirektör på Lojo stad, till serviceområdesdirektör för tjänster för äldre. Senare valdes också Raseborgs social- och hälsovårdsdirektör, Ingåbon Benita Öberg, till servicelinjedirektör ansvarig för svenskspråkiga tjänster inom social- och hälsovårdens serviceproduktion.

Fastigheter till salu

Både på kommunalt och privat håll var ett antal intressanta fastigheter till salu under året. I Ekenäs fortsatte Formis söka en ny ägare. Det första anbudet på drygt 150 000 euro ratades nämligen av tidigare ägaren Andelsbanken Raseborg. I Hangö såldes å sin sida Roxx Pub & Café i Östra hamnen till lokala företagare efter en försäljningsrunda som väckte mycket intresse.

I Hangö blev försäljningen av Tåktom skola äntligen av för knappa 90 000 euro, men inte utan debatt. Skolan såldes nämligen slutligen till ett läkarföretag som vill ordna utbildning i byggnaden, men det betydde också att staden sade nej till vad som betecknads som trovärdiga planer på att göra om byggnaden till ett konstnärscentrum.

I Karis hittade de gamla husen på Lokförargatan till slut en ägare för 166 000 euro på den nätauktion som inletts 2021. Säljare var Raseborgs stad via bolaget Karis Industrifastigheter, men kort efter köpet stod det klart att köparen inte kunde betala och objektet lades ut på auktion igen, men den här gången med enbart ett anbud på drygt 70 000 som resultat. Senare under året sålde staden ytterligare en fastighet på järnvägsområdet för 76 000 euro. Fastigheter kring järnvägen i Karis lades ut till försäljning även av andra aktörer. Under året var även Karis Järns gamla fastighet intill järnvägen till salu för 700 000 euro. Senare ingick Atlantseglaren och entreprenören Jyrki Mäki ett föravtal om att köpa fastigheten.

I Bromarv började Raseborgs stad igen hoppas på en försäljning av området Furumalm, då ett nytt bolag meddelade sitt intresse för att köpa och utveckla delar av området, bland annat med boende och en padelbana. I Lojo försökte staden sälja den gamla sjukhusfastigheten och radhusen intill i Fagernäs under flera rundor under året, men valde att förkasta anbuden som för låga. Att sälja byggnaderna är viktigt för Lojo eftersom underhållet av byggnaderna är dyrt. Att få ny verksamhet till området skulle dessutom vara symboliskt viktigt eftersom de ligger på det område som företaget Intercol skulle bygga en semesterby på, men vars projekt strandade på grund av skulder.

I Ingå såldes därtill det gamla äldreboendet Ingahemmet till ett privat bolag som vill renovera det för att starta inkvartering och erbjuda kulturtjänster. I Ekenäs valde Christine och Göran Schildts stiftelse att lägga ut Villa Schildt och ett parhus invid Hagen i Ekenäs till försäljning. Det begärda priset gick på en knapp miljon euro.

2. Samhälle

Ute i världen inleddes 2022 av krigshotet från Ukraina, vilket oroadе både världsekonomin och västvärldens försvarsmakter. Konsekvenserna blev många och under året ansökte Finland som ett resultat om Nato-medlemskap. I övrigt väckte bränslepriser samt en skenande inflation oro och missnöje. Under hösten var det elpriserna och den hotande energikrisen som blev det återkommande samtalsämnet. År 2022 var det också dags för det första och därmed historiska välfärdsområdesvalet. Samtidigt upplevde vårdsektorn omfattande strejkhот. Under året fortsatte också diverse västnyländska vägprojekt liksom elektrifieringen av Hangö-Hyvingebanan. Utbildningsfrågor var som vanligt på tapeten.

Befolkning och diskussioner

Då Ukrainakriget var ett faktum i februari 2022 reagerade både världen och Västnyland med bestörtning. Stödet för Ukrainas frihetskamp blev enormt och de ekonomiska och diplomatiska kontakterna till angriparen Ryssland bröts på kort tid. På några veckor raserades flera decennier av försoning mellan Ryssland och västvärlden.

Rysslands angrepp ledde oundvikligen till en rädsla för i värsta fall ett nytt världskrig. Även i Västnyland fanns en påtaglig rädsla för att kriget skulle sprida sig till Finland. På sociala medier började folk höra sig för om skyddsrum och i Hangö väckte arrangerandet av Hangös fyrverkeriuppvisning i februari debatt på sociala medier. Vissa ansåg att det var fel att ordna fyrverkerier mitt under brinnande krig, andra påpekade skenheligheten då vi annars förbiser många kriser i världen. Många tyckte att ett krig på annat håll inte ska behöva betyda att vi ger upp vår vardag, men nog att vi kan hjälpa på andra sätt.

Snabbt väcktes också en ny Nato-debatt i Finland. I maj ansökte Finland och Sverige om medlemskap, vilket tillsammans med krigsoron snart också syntes i besök av krigsfartyg från andra Nato-länder, militärövningar med amerikanska marinen och nya stämningar även på Nylands brigad. Trots förändringen intygade brigaden ändå att vardagen fortsätter som förr.

Rysslands angrepp ledde även till stora demonstrationer över hela världen, även i Västnyland. Då flyktingar började anlända från Ukraina tog västnyländska familjer

Bolaget Archipelago Experience vill bygga ett närmare 50 meter högt utsiktstorn i Ingå (s. 132). Det kunde bli ytterligare ett dragplåster för den växande kommunen. Skiss: Archipelago Experience.

emot dem med öppna armar. Redan i slutet av mars hade Västnyland tagit emot över 800 ansökningar om asyl eller tillfälligt skydd, majoriteten från ukrainska flyktingar. Dessutom donerade privatpersoner, organisationer, kommuner och företag pengar och andra förnödenheter till krigszonerna. En donation av två brandbilar och förnödenheter från Västnyland blev särskilt uppmärksammas. Dessutom åkte västnyländska bussar ner till Ukraina för att hämta flyktingar, och i juli inrättade Migrationsverket en av sina fyra nya förläggningar för flyktingar från Ukraina i Kyrkslätt, där 200 personer skulle inkvarteras. Därtill ordnades ett flertal konserter som samlade in pengar, och till julen lyckades företag och frivilliga krafter se till att alla 120 ukrainska barn som hörde till förläggningen i Kyrkslätt fick ett julpaket av elever i Bobäcks skola.

Västnyland och Finland hade också sina egna bekymmer. Särskilt de stigande bränslepriserna kombinerat med kritiken mot statens coronarestriktioner och pandemipolitik ledde i början av året till den stora demonstrationen Convoy Finland i Helsingfors. Senare under hösten var det elpriserna som ledde till bland annat

medborgarinitiativ. I november var elpriset på många håll tio gånger högre än två år tidigare.

I Västnyland blickade man ändå också mot mer underhållande fenomen och nyheter. Ett underhållande samtalsämne i både Karis och resten av regionen under början av året var lanseringen av de så kallade ”Karis Nyheetren”. Efter att Karisbon Kenneth Jäkälä införde julen 2021 gjort succé med sin tolkning av julevangeliet på Karisdialekt följde han och Johan Lönnberg upp framgången med att börja leverera Karisnyheter på Youtube under 2022. De ultralokala nyheterna på kariska blev direkt en stor framgång. En kurios positiv nyhet från Lojo under början av året var det initiativ om en vattenlekplats som en åttaåring skickade till stadsdirektören. Ärendet togs på allvar av staden och snart hade Lojofullmäktige behandlat initiativet och godkänt satsningen.

Ett annat samtalsämne var den åboländska lokaltidningen *Åbo Underrättelsers* plötsliga satsning på att börja bevaka Västnyland och locka prenumeranter i regionen. Skärgården som förenande kraft var ett argument för att knyta ihop de två regionerna. Först inleddes satsningen småskaligt men snart öppnade tidningen redaktion i Ekenäs och anställde även en egen journalist och annonsförsäljare i regionen.

Under året fortsatte också myndighetsservicen sin nedmontering. Först stängdes Arbetskraftsbyrån i Ekenäs och kort därefter kom samma besked för FPA-kontoret. I stället skulle servicen skötas från Karis. Kommunförsöket, där ansvaret för 1 750 arbetssökande personer fördes över från arbets- och näringsbyrån till Hangö och Raseborg, visade däremot goda resultat under året. Försöket är viktigt eftersom kommunerna ska ta över alla tjänster för arbetssökande då TE-centralerna läggs ner 2025.

Under början av året syntes en något annorlunda följd av coronapandemin då landets polisinsatser översvämmades av passansökningar. Andra aktuella fenomen var det ökande intresset för hemleveranser av mat, och under 2022 landsteg en utländsk leveranskedja även i Västnyland, först i Kyrkslätt.

I Hangö väckte den snabba utvecklingen på senare år, det omfattande byggandet och allt fler fritidsboende och turister, debatt under våren. Hangö miljöförning ordnade nämligen en paneldebatt om utvecklingen i Hangö där byggande, trafikplanering och miljö diskuterades.

Lugnet och vardagslivet utanför storstaden har fortsatt locka invånare efter coronapandemin. På bilden Ekenäs gammaldags julmarknad. Foto: Christoffer Holm.

Under våren inleddes också rättegången i bedrägerihärvan kring de västnyländska nymanska stiftelserna. Därtill avgjordes också det under 2021 mycket omtalade fallet med då 90-åriga Ethels Storsjös uteblivna färdtjänst i Raseborg. Efter flera svängar gavs Storsjö rätt till färdtjänst. Raseborgs stad protesterade men beviljades inte besvärsmått.

Under 2022 upphörde också rättegångar att ordnas i Lojo och Kyrklätt då de flyttade till det nya tingshuset i Esbo. I Ekenäs fortsatte däremot tingsrätten verka. Nedläggning blev det också för Karis TV som efter nästan 1 000 sändningar hade gjort sitt. Positivare nyheter var det för tidningen *Västra Nyland* som, i klassen för tidningar som utkommer minst två dagar i veckan, under året blev Finlands bästa lokaltidning – för femte gången på tio år.

Under året stod det också klart att Brottsofferjouren fått alltfler samtal under 2021 än tidigare år. I Västnyland hade samtalen ökat med 55 procent. Orsaken ansågs dels handla om ökad brottslighet under pandemin men framför allt en lägre tröskel för att söka hjälp. Oron, våldsamheter och skadegörelse bland västnyländska unga, vilket varit på tapeten de senaste åren, var i början av 2022 inte ett lika stort samtalsämne. Trots det infördes även i Hangö nu så kallade föräldrapatruller. Snart blev oron bland unga i regionen igen påtalad, då en minderårig blev knivhuggen i en lekpark i Karis och en annan minderårig blev knivhuggen utanför en butik

i Ingå. Senare under året dryftades också en ökad skadegörelse på flera håll, särskilt i Ingå, och en invånarpatrull inrättades även där. Några dagar innan jul var det den omfattande skadegörelsen på den omtyckta och påkostade julstigen vid Casinobergen i Hangö som väckte debatt och oförståelse. Julstigen har i flera år byggts upp av frivilliga. Nu hade prydnader slängts omkring och ljusslingor klippts sönder. Även om eldsjälarna bakom stigen renoverade vad de kunde var en stor del av skadorna oåterkalleliga och ledde till debatt om vad som leder till en sådan vilja att förstöra.

Under sommaren blev också en hundtransport från Moskva via Tallinn på väg till bland annat Ingå ett stort samtalsämne. Under överfarten från Tallinn dog nämligen 7 av de 32 hundarna. Ytterligare tre avlivades på djursjukhus. Ämnet upprörde och redan under hösten dömdes chauffören till villkorligt fängelse för grovt djurskyddsbrott. Övrigt som följdes av både Västnyland och övriga Finland var valrossen Stenas färd längs den finländska kusten, en resa som tyvärr slutade med att Stena dog.

I Karis var sparande på tapeten då föreningen Västra Nylands aktiesparare fyllde 20 år och firade med att erbjuda ungdomar som studerar vid andra stadiet en gratis kurs i ekonomi. Under sommaren fick Ingå Sjöräddare en ny räddningsbåt av samma modell som Ekenäs sjöräddare skaffade med hjälp av bland annat sponsorer året innan. Raseborgs fullmäktigemöten började därtill alternera mellan Karis och Ekenäs. Stadsfullmäktige i Lojo valde under året att ansöka hos statsrådet om att få fortsätta verka som en tvåspråkig kommun åren 2023–2032.

Efter välfärdsområdesvalet på våren var det under hösten också dags för församlingsval. Valdeltagandet var lägre än för fyra år sedan och landade på 12,7 procent. I Västnyland stack ändå Sjundeå ut med ett deltagande på 22 procent. Därefter började Västnyland så småningom blicka mot 2023, men i år med nya traditioner i bland annat Pojo då det traditionella nyårsfyrvärkeriet ersattes av familjefest och eldshow.

Boende och bostadsbyggande

I Bromarv fortsatte projektet MyBromarv sina ambitiösa satsningar på att locka nya invånare till byn. Efter att under 2021 blivit årets by i Nyland fick Bromarv i början av 2022 ett hedersomnämmande i samband med att årets by utsågs för hela Finland. Raseborgs byar fick också draghjälp av det byaforum staden startade under året. Det ska fungera som ett samarbets- och utvecklingsorgan mellan staden och Rase-

Visionen för företagsområdet Ingåport II (s. 91) där även Ingås nya brandstation ska ligga (s. 88). Skiss: Ingå kommun.

borgs byaföreningar. Dessutom blickade staden längre och inledde workshops för vad man kallar Raseborg 2050. Raseborgarna involverades också i arbetet med att utveckla staden på andra sätt. Invånarna fick bland annat möjligheten att märka ut sina vardagsruttor och viktiga platser i kommunen på en interaktiv karta i samband med en nätenkät. Resultaten kan användas då stadens strategi uppdateras.

I Ingå satsade man likaså hårt på att kommunens strategi för de fyra kommande åren verkligen ska leda till något konkret. Då välfärdsområdet år 2023 tar över social- och hälsovården ligger tyngdpunkten i strategin på livskraft och bildning. Även i Hangö arbetade man på stadens uppdaterade strategi för 2025.

Trots mycket framåtblickande stod det i samtliga västnyländska kommuner utom Ingå under början av året klart att ökningen i antalet födda barn nu stannat av. Överlag stod man i Finland nu på samma rekordlåga nivå som innan pandemin, men i slutet av året kunde Lojo bb ändå meddela att nästan 1 200 bebisar fötts på sjukhuset 2022, 200 färre än 2021, men fler än 2020.

Kriget i Ukraina fick under mars något överraskande också en akut inverkan på boende i Lappvik. Ägaren till två höghus i byn var nämligen den ryska oligarken Boris Rotenberg, och då sanktionerna snart omöjliggjorde penningtransaktioner

*Billnäs bruk och de under 2022 mycket omdebatterade fisktrapporna (s. 113).
Foto: Johan Ljungqvist/Multifoto.*

till och från Ryssland blev både hyror och elräkningar obetalda. Förutom det diskuterades återigen säkerhetsaspekterna kring de många ryska fastighetsköpen in till Syndalens militärområde i trakten de senaste åren (s. 127). I april genomförde utskökningsverket också en razzia mot Rotenbergs villa i Tvärminne. Snart lade staden också beslag på de två höghusen i Lappvik.

Trots oron på grund av kriget fortsatte ändå bostäder i Västnyland inledningsvis säljas på löpande band, på grund av pandemin dessutom till rekordhög pris. Flera kommuner lockade också med att sälja småhustomter, bland annat Ingå. Under året valde Raseborg också att höja tomtpiserna för första gången på sju år. I

Sjundeå satsade kommunen å sin sida på att bygga ut webbplatsen siuntiontontit.fi så att den ska locka även nya invånare, företag och turister. Först mot hösten började de senaste årens överhettning att mattas av på grund av stigande låneräntor och boendekostnader. Hangö hyreshus lyckades å sin sida vända ekonomin på rätt köl och hade plötsligt till och med kö till sina bostäder. Bolaget ville till och med avsluta sin frivilliga skuldsanering tidigare än planerat.

Bränslepriser, och under hösten även elpriser, blev ett av årets största samtals- och orosämnen. Främst på grund av kriget i Ukraina och konsekvenserna av sanktionerna mot Ryssland sköt elpriserna i höjden, så till den grad att staten måste komma in med stödåtgärder för konsumenterna. Pressen på den gröna omställningen och efterfrågan på solpaneler och ved ökade också rejält.

Under sommaren fick Raseborg en egen och lite annorlunda bostadsmässa som hade börjat planeras ett drygt år innan av arbetsgruppen Citymaalaiset (citylantisarna). I juni landade också en boendemässa i Billnäs med betoning på att köpa, hyra, renovera och inreda. En annan satsning för att locka nya invånare till Raseborg var tävlingen Landskapskontoret som skulle ge tre personer möjlighet att testa ett distanskontor för några dagar i Raseborg. Närmare 500 personer deltog i tävlingen och staden fick in många glädjande och till och med rörande motive-ringar som gav bra information om varför Raseborg kan locka för distansjobb.

I Ingå blev även det första av de nya höghusen vid Ingåstrand klart och kommunen ser bygget som ett stort dragplåster för inflyttning. Till näst väntar radhus och en hel del arbete kring stranden och infrastrukturen. Under hösten sköts dock bygget av nya hus fram. Samtidigt började kommunen också planlägga ett nytt bostadsområde söder om stamväg 51 mellan Täcktervägen och Bollstavägen. Därtill uppmärksammades ett kompisgängs satsning på att bygga ett nytt gemensamt radhus för seniorer.

Under hösten uppkom också en debatt om musiken på barer och restauranger i Östra hamnen i Hangö om somrarna. Klagomål under sommaren ledde till att staden ville diskutera spelreglerna med krögarna på området och debatten på sociala medier blev omfattande. Snart visade det sig ändå att staden inte hade några planer på att inskränka det sommartida utelivet i stadens turismkvarter.

I Ingå uppmärksammades en annan mer överraskande nyhet. Under hösten fick nämligen drygt 1 700 fastighetsägare i Ingå post av Lantmäteriverket om att de till-

sammans äger en del av en holme i kommunen. En debatt om huruvida det faktiskt stämde uppkom snabbt, men Lantmäteriverket höll fast vid sin utredning.

Vård och hälsa

Inom vårdsektorn var det föga överraskande välfärdsområdesvalet, politikernas första handlingar inom det nya områdesfullmäktige samt konkreta förändringar inför starten 2023 som diskuterades mest under 2022. Valdeltagandet blev till slut inte så lågt som de värsta kalkylerna befarat, i västra Nyland knappt 50 procent, men trots det finns det utrymme för förbättring inför följande val år 2025.

Då valet var avklarat tog politikerna snabbt ställning till många svåra frågor. Kommunerna var också aktiva, och i bland annat Hangö fortsatte man diskussionerna om ett eller flera nybyggen med välfärdsområdet. Dessutom debatterades en mängd praktiska detaljer i hur övergången skulle ske, exempelvis för institutioner såsom Kårkulla samkommun som från och med 2023 inte längre existerar som självständig enhet. Totalt innebar förflyttningen av vården från kommunerna till välfärdsområdet att tusentals anställda skulle byta arbetsgivare. Med följde också bilar, utrustning och utrymmen. I Lojo ville man vara tidigt ute och började utreda ifall en del vårdfastigheter kunde säljas till något investeringsbolag redan 2022, så att staden skulle få pengar till andra investeringar, och välfärdsområdet tidigt kunde ingå hyreskontrakt med investeringsbolagen.

Senare under året blev finansieringen en stor fråga och i Västnyland var flera politiker oroliga för att Västra Nylands välfärdsområde saknade stora behövliga summor inför starten. Då ett av sparförslagen snart presenterades ledde det till stora protester. Lojo BB och samjour påstods vara hotat samtidigt som servicen vid Ekenäs sjukhus kunde bantas ner ännu mer. Många misstänkte dock att sparlistan var ett taktiskt drag för att få mer pengar och snart remitterades ärendet av politikerna. Bristen på pengar fortsatte debatteras ända till årsskiftet men sparplanerna slopades, åtminstone tillfälligt. Både vårdavgifter och andra nedskärningar fortsatte dock splittra politikerna. På luciadagen lyckades man klubba igenom en budget med ett underskott på 71 miljoner euro för 2023.

Innan det hände det givetvis mycket annat inom vårdsektorn. Under början av året hamnade vården i Hangö återigen i hetluften då vikarierande grundtrygg-

hetsdirektören avgick på grund av en alltför stor arbetsbörda på grund av personalbrist, dålig stämning och illamående i vården. I Raseborg kopplades å sin sida arbetarskyddet in på grund av den stora bristen på hemvårdare. Under hela året kom återigen rop på hjälp på grund av personalbrist, särskilt inom äldre vården. I Västnyland försökte kommunerna locka personal med lönetillägg och engångsarvoden. Dessutom rådde det brist på veterinärer.

Även nationellt var vården i hetluften och till slut rann bägaren över och vårdarfacken hotade med strejk. Vårdarfackens inledande stridsåtgärder med förbud mot att jobba övertid och byta arbetsskift syntes även i Västnyland. I april togs följande steg då vårdarna i protest mot låga löner och personalbrist inledde en första strejk. I Västnyland hotades till och med Lojo BB med tillfällig stängning, men det uteblev då vårdarfacken ställde in en andra strejk i april. Orsaken var den nya lag som innebar att vårdare kan tvingas på jobb för att säkerställa patientsäkerheten. Förhandlingarna mellan facken och arbetsgivarorganisationerna inflammerades därmed ännu mer. I maj var det dags för en utökad strejk där en stor del av även andra kommunalt anställda deltog. Trots att strejkerna snart bedarrade var vårdarbristen långt ifrån åtgärdad. Särskilt Raseborg hade under sommaren stora problem att finna personal. Från vårdfacken planerade man också massuppsägningar som ett sätt att pressa staterna och kommunerna.

Redan i början av året såg det i alla fall ut som om coronapandemin äntligen skulle ebba ut. Då sjukdomen som uppkom av det så kallade coronaviruset nu blev allt lindrigare, klassade allt fler länder sjukdomen som en sjukdom bland andra och restriktioner slopades. Ännu i början av året skapade pandemin ändå rubriker, bland annat på Nylands brigad där ett större utbrott ledde till isoleringar. Under året kom också oroande nyheter från Kina där pandemin igen tagit fart och lett till stora nedstängningar av samhället. Kriget i Ukraina stal dock det mesta av synligheten och under hösten utgjorde igen andra vanliga säsongsinfluensor större problem för vården än coronapandemin.

Under året inleddes också nästa skede i bevakningen av pandemin då olika myndigheter, medier och forskarsamfund började utreda vad som skulle ha kunnat göras bättre under pandemin. Bland annat slog Justitieombudsmannen fast att Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt hade gjort fel då man under början av pandemin begränsat föräldrars och stödpersoners vistelse på förlossningsavdelningar. Därtill

lyfte medierna upp hotet om en ny pandemi. Apkoppor spreds plötsligt för första gången över en stor del av världen från att tidigare förekommit främst i Afrika. Även Finland fick sina första fall under våren, men någon pandemi blev det aldrig.

Från Raseborgs sjukhus kom i alla fall positiva besked om att sjukhuset efter några svåra år och indragningen av den specialiserade jouden 2020 nu börjat hitta sin nya profil. Under början av året gick Raseborgs stad också in för programmet Kraft i åren, som genom satsningar på motion och hälsa arbetar för att hjälpa äldre att klara sig längre på egen hand. Under hösten blev Hangö och Lojo deltagare i ett regionalt försök med gratis preventivmedel för personer under 25 år. I Ingå och Sjundeå har man testat detsamma tidigare.

Utbildning

Utbildningssektorn upplevde både positiva och negativa nyheter under året. I Hangö blickade man fram emot den nya satsningen på specialiserade tennisskolor (s. 154). Dessutom lanserades ett tilltänkt utbildningssamarbete mellan processindustrin i staden och utbildaren Luksia. Ett annat lovande projekt i Västnyland var Kulturbrickan som utvecklar tjänster inom kulturfostran. Projektet som är gemensamt för Hangö, Raseborg och Ingå lanserade under året bland annat en ny webbshop med workshops och guidningar som riktar sig till barn och unga.

Bland planerade skolstängningar var Billnäs en av de mest omtalade under året. Däremot visade det sig att särskilt Raseborg behöver fler daghem, men inte på grund av att det föds fler barn, utan för att alltför många barn under tre år behöver plats i kommunalt daghem. Behovet var så stort att man i väntan på ett nytt daghem i Kila måste skaffa ett moduldaghem, och i väntan på det tillfälligt inhysa barnen i Klinkbackan koulu i Pojo.

Även i Lojo hade man problem med dimensioneringen av sitt skolnät, men här handlade problemet om att inflyttningen ökat mer än väntat. Exempelvis Solbrinkens svenska skola i det nya Laurentiushuset har redan blivit för liten. I Hangö fick de under senaste åren mycket omtalade byskolorna i Hangöby å sin sida förlängt kontrakt och nedläggningsshotet var återigen avvärjt.

På Novia i Ekenäs kunde man glädja sig åt bland annat VVS-studiernas framgångar liksom ett nytt VVS- och bygglaboratorium som invigts i skolan. Satsningen

Under året lanserades den regionala videoserien Barn & Internet om nätanvändning bland barn och unga. Foto: Christoffer Holm.

var positiv då det råder brist på VVS-kunniga efter att många gått i pension. För att motverka en annan brist valde Novia också att starta en ny sjukskötartutbildning i Ekenäs hösten 2023. Dessutom utvidgade Novia under året sitt företagssamarbete kring klimatsmart trähusbyggande.

Även på Axxell låg man i bräschen då man under våren ordnade en mäsas om välfärdsteknologi. Den nya förlängda läroplikten gav också positiva följder för Axxell, och var troligtvis en av orsakerna till att läroavtalen så gott som fördubblades under 2021 och fortsatte på samma linje 2022.

På VNF i Karis var det i sin tur dags för start av den nya linjen Naturnära, där man får studera välbefinnande med djur. Dessutom planerade skolan att köra i gång nya linjer med inriktningarna cosplay, backpacking och utmaningar & utveckling såsom Extremsporter hösten 2023. Däremot slopades de två stöttepelarna teater- och danslinjen samt juridiklinjen till hösten då så få sökt till dem. Även Axxell lanserade en ny och kortare kockutbildning under året. Bakom utbildningen står den åländska kändiskocken Michael Björklund som oroar sig för en brist på kockar i restaurangbranschen.

Under året stod det också klart att den nya Finlandsmodellen för utökad hobbyverksamhet för unga har varit framgångsrik. Särskilt i Raseborg var det idel nöjda miner. Hangö sommaruni kunde därtill se tillbaka på sitt bästa år någonsin, med över 1 000 studerande under coronaåret 2021.

I Ekenäs uppmärksammade lärare risken för att fysiska läroböcker håller på att försvinna från skolorna då de stora förlagen vill satsa på digitalt material och inte längre ger ut tryckta läroböcker för gymnasiet. Bland annat Ekenäsläraren och -författaren Sture Lindholm gjorde slag i saken och skrev en lärobok i historia som han gav ut som fysisk bok på eget förlag. Fördelar och nackdelar med digitalt och tryckt fortsatte att dryftas i skolorna under året.

Omtalad blev också den skolturné som Yle Extrems program Sex och sånt ordnade i Svenskfinland under året. Turnén väckte både positiv och negativ kritik då den besökte olika orter, även i Västnyland, för att tala om sex, sexualitet och identitetsfrågor med niondeklassare. Under hösten lanserade Folkhälsan, bildningen vid Raseborgs stad och Karis telefon också en gemensam videoserie om nätanvändning hos unga. Nätetikett, källkritik, mobbning och mycket mera ingick i serien. Båda projekten hade potential att motverka dåligt mående hos unga. De senaste åren har nämligen alarmerande besked om ungas välmående kommit från flera västnyländska kommuner, och oro, droganvändning och misshandelsfall i exempelvis Ingå och Karis har uppmärksammats. Under 2022 lyftes även en enkät från Hangö upp. Enligt den känner sig många otrygga på rasterna, sexuellt våld ökar och alltfler och allt yngre känner ångest. Ett motdrag som infördes av Hangö under året var en så kallad skolcoach.

Trafik och vägar

Då kriget i Ukraina bröt ut med kraftiga sanktioner och osäkra ekonomiska framtidsutsikter som följd, sköt energipriserna i höjden. Skyhöga bränslepriser slog mot så gott som all form av trafik, bland annat transportföretag samt buss- och taxitrafiken. Bränslepriserna ökade intresset för alternativa drivmedel, och bland annat i Sjundeå önskade politikerna biogasstationer, medan fler laddningsplatser för elbilar planerades i både Hangö och Ingå.

Den västnyländska busstrafikens motgångar fortsatte även 2022 med skenande bränslepriser och allt sämre lönsamhet. Snart kom beskedet att bussbolaget Pohjolan Liikenne slutar med sin linjetrafik i regionen eftersom verksamheten varit förlustbringande en längre tid. Utan kommunala subventioner lönar sig trafiken inte längre. Kommunerna reagerade dock snabbt och var beredda att köpa bussturer för att trygga skol- och arbetsresor.

Under våren stod det också klart att den tuffa vintern med ombyttligt vått och kallt väder skadat vägarna och gatorna rejält. På flera håll sänktes hastighetsbegränsningarna tillfälligt i väntan på reparationer.

På nationellt håll uppmärksammades det nya passagerarfartyget Viking Glorys färdigställande i Kina och ankomst till Åbo i februari. Fartyget och ankomsten har intresserat även i Västnyland, särskilt eftersom flera västnylänningar deltagit i bygget.

Bland de västnyländska vägprojekten uppmärksammades under året bland annat den planerade nya planskilda korsningen i Sunnanvik. Projektet stötte nämligen tidigt på förseningar och skenade kostnader. Även den farliga Störsvikskorsningen i Sjundeå debatterades, med hopp om nya filer och senare en underfart för lätt trafik. Under året invigdes också den nya planskilda korsningen i Läpp i Karis för trafik. Satsningen på 4 miljoner euro gör trafiken säkrare och smidigare. Som ett tillägg till lättrafikleden mellan Ekenäs och Karis, som byggdes 2021, byggdes nu en tunnel under riksvägen i Horsbäck. Därefter stod den nya cykelvägen slutligt klar i sin fulla sträckning och invigdes med pompa och ståt. I Ekenäs centrum förlängdes också friluftsleden längs Dragsviksfjärden ända upp till Ekåsen och till våren återvände också stadscyklarna till Raseborg. I Sjundeå var det också dags för efterlängtat byggstart för en gång- och cykelväg längs med Sjundeåvägen.

I Hangö samlade man under början av året in åsikter om hur cyklingen i staden kan gynnas, och under sommaren var det igen dags för nya försök att få ordning på sommartrafiken i staden. Det här året testades bommar och tillfälligt enkelriktade gator, vilket väckte både positiv och negativ feedback. Kort därefter testade även Ekenäs att enkelrikta Västvallen och fortsatte försöket även vintertid, åtminstone fram till hösten 2023.

I Raseborg var det igen dags för diskussioner om en ersättande bro för Skäldöfärjan. En bro har diskuterats i flera repriser men nu menade staten att planerna är seriösa. Samtidigt fick färjelinjen under året en modernare och större färja.

I Ingå var man under 2022 nyskapande och testade ett nytt sätt att ordna kollektivtrafik. Tack vare satsningen kan man kolla sin rutt i en applikation, beställa skjuts per telefon och bli avhämtad på sin hemhållplats. Den nya tjänsten kallade Ingå för Ingåket.

Till vintern fick Hangö äntligen en ny kallmack efter att under en längre tid ha tvingats klara sig med en station i hela staden då flera stationer förlorat sina miljö-

I samband med elektrifieringen av Hangö-Hyvingebanan byggs ett flertal plankorsningar om och blir säkrare planskilda korsningar såsom i Skogby på bilden. Foto: Christoffer Holm.

lov. Dessutom fick Västnyland tidiga julklappspengar för vägförbättringar av staten. Under 2023 får väg 104 mellan Fiskars och Antskog ny beläggning. Dessutom ska korsningen mellan riksväg 25 och Snappertunavägen bli säkrare.

Tågtrafiken och Kustbanan

Precis som under 2021 var elektrifieringen av Hangö-Hyvingebanan ett omtalat och efterlängtat projekt. Projektet drog dock ut på tiden med följderna att persontågtrafiken ska ersättas av bussar ända till 2024. Under året elektrifierades i alla fall bland annat järnvägsbron över Pojoviken. Dessutom blev järnvägsbroar och underfarter klara i både Skogby och Svartå. Planeringen av framtida under- och överfarter diskuterades också. Under året föreslog Trafikledsverket Väylä bland annat att det byggs en ny överfartsbro i Leksvall. Den ska ersätta tre plankorsningar. Dessutom fortsatte debatten om det ska byggas en planskild korsning över järnvägen i Hangö norra. Året innan hade stadsstyrelsen i Hangö sagt nej eftersom en viadukt skulle vara ett stort ingrepp på stadens utseende och kalkylerna ansågs vara osäkra, men Trafikledsverket gav inte upp. Även många företag och hamnbolaget hoppades på en säkrare överfart eftersom all trafik till och från hamnen går över järnvägen.

De västnyländska kommunerna fortsatte också hoppas på att Kustbanan skulle kunna få mer omfattande persontrafik till fler kommuner efter elektrifieringen.

Senare under året slog Nylands förbund fast att en direkt tågförbindelse mellan Hangö och Helsingfors kan bli verklighet under 2020-talet. Under hösten inleddes konkreta förhandlingar med VR.

I Karis fortsatte debatten kring väntrummet vid tågstationen efter att huset kring årsskiftet fått nya ägare i handbollsprofilerna Nico och Andreas Rönnerberg. De önskade hyra ut och återöppna väntrummet som VR tidigare slutat hyra och stängt, men fick nej av både staden och VR. Diskussionerna fortsatte i alla fall och snart diskuterades en ny lösning där staden skulle betala för en del av väntrummet. Till slut blev väntrummet i alla fall ett kafé och dessutom öppnade både en massage- och en tatueringstudio i byggnaden. Debatten om parkeringen vid stationen år 2021 fick under 2022 en slutlig lösning då staden köpte marken för 220 000 euro och därmed kunde fortsätta erbjuda gratis parkering för tågresenärer.

I Kyrkslätt och Esbo fortsatte också långdansen om var man ska placera den nya tågdepån som behövs då Esbo stadsbana ska byggas. I och med att beslutet dröjde började man under året oroa sig för förseningar.

Den stora frågan inom tågtrafiken var givetvis fortfarande det så kallade entimeståget. Planeringen gick vidare och i Åbo inleddes stora ombyggnader för att bland annat förbereda för den nya banan. Samtidigt fick projektet motta alltmer kritik, på grund av både höga kostnader och dess miljöpåverkan. Många ifrågasatte om nyttan kommer att överväga kostnaderna. Under hösten fick allmänheten kommentera den nya planen.

Natur och miljö

I Svartån fortsatte satsningen på vägar för laxfiskar och flodpärlmusslor under 2022 med stöd av kommunerna. Samtidigt blossade en debatt om fisktrappan i Billnäs upp då fiskeribiologen Markku Kaukoranta, Raseborgspolitikern Petteri Ahomaa och skådespelaren Jasper Pääkkönen lade fram ett förslag om att riva både de nyligen byggda fiskvägarna och dammarna som fiskvägarna byggts för att kringgå. Från annat experthåll och kommunerna var man överraskade över debatten och menade att fiskvägarna fortsättningsvis är det bästa alternativet.

Som motvikt till kontroversen kunde projektet ”Laxfiskarna till Svartån” under början av året glädjas över att få Raseborgs stads miljöpris. Dessutom såg det

*Tvästegsdiken hörde till de många pågående miljöprojekten i Västnyland under 2022, bland annat för att förbättra vattendragens välmående och minska övergödningen.
Foto: Johan Ljungqvist/Multifoto.*

lovande ut för en fortsättning på projekten Raseborgs å ända till 2027. Företaget Ralf Ajalin fortsatte också sina projekt för regionens vattenvård genom att ta sig an Dalkarbybäcken.

I juli körde också projektet med Finlands längsta tvåstegsdike igång i Raseborgs å. Även i Kyrkslätt satsade man på vattendragen och inledde ett restaureringsprojekt i Jolkby å för att främja den hotade havsöringens livsmiljö. Under året fortsatte också andra våtmarks- och vattenskyddsprojekt i regionen, bland annat i Ingå. Från Hangö kom också positiva besked om minskad fosforbelastning och förbättrad havsvattenkvalitet. Under slutet av året beviljade NTM-centralen i Nyland närmare en halv miljon euro till ett projekt som ska minska jord- och skogsbrukets belastning på vattendrag i regionen. Långörns och Gloskärs avloppsandelsslåg fick under året Hangö stads miljöpris.

I Raseborg väntade därtill satsningar på nya friluftsleder, både från Ramsholmen till Gåsören och från Estholmen till Ekåsen. Diskussionen om förbjudandet av

kalhyggen fortsatte också och i april ordnades en demonstration i Ekenäs centrum. Samtidigt fortsatte staden arbetet med en ny skogsplan.

Bland de negativa nyheterna under början av året fanns beskedet om att ejdrarna fortsätter att minska i antal. Därtill väckte vitsvanshjortarna återigen debatt, särskilt efter att Naturskyddsförbundet krävt att de ska klassas som en invasiv art. Samtidigt fällde jägarna under året rekordmånga hjortar och menade att arbetet med att minska på stammen börjar ge resultat. Under slutet av året fick vargdebatten i Västnyland ny fart efter två vargkrokar i Ingå på en vecka.

I Hangö började Hangö miljöförening lobba för ökad synlighet för stadens nationalstadspark. Efter att den inrättades år 2008 har det varit ganska tyst om den, men potentialen är enligt föreningen stor. I Hangö diskuterade man också att göra även östra delen av Tulluddens strand till naturskyddsområde. Därtill fortsatte man dryfta en ny detaljplan för hela stranden.

Som en del av sitt 120-årsjubileum under året ville Tvärminne zoologiska station utöka sin informationsverksamhet till allmänheten och placera ut en mätboj och infotavlor om havet och både på stranden vid Plagen och under ytan i intilliggande Kolaviken i Hangö. I övrigt satsade stationen stort på framtiden med bland annat förnyade laboratorietrymmen och en ny forskningsdykarutbildning. Stationen fick också ta ställning till otrevligare nyheter då mystiska skador uppstod på gasledningarna Nord Stream 1 och 2 i september och gas började läcka ut i Östersjön. På stationen oroadе man sig för både skadorna på klimatet och torskens välmående.

Historia

En stor historierelaterad nyhet under året var Hangö Frontmuseums planerade utvidgning. Byggstart blev det på hösten då grundstenen murades av bland annat försvarsminister Antti Kaikkonen och regionens kvarvarande veteraner. Museet får en ny basutställning om hemmafronten men också ett traditionscenter för traktens tidigare veteranföreningar, som bildat en ny gemensam traditionsförening. Även Hangö museums utvidgningsplaner återaktualiserades. Museet blickar på ett flertal lokaler för att få större utrymmen och siktet är fortsättningsvis inställt på Hangö stads 150-årsjubileum 2024.

I maj murades grundstenen för Hangö Frontmuseums utvidgning av bland annat krigsveteranen Holger Tötterman från Hangö. Foto: Christoffer Holm.

av 1900-talet. Mer historia blev det i Kyrkslätt då guidningar och turism till Porsö, som varit stängt militärområde sedan andra världskriget fram till 2021, kom igång under 2022. I Ingå gick årets kulturpris till Lena Selén som driver museet Igor. Det berättar om Porkalaparentesen 1944–1956.

Under början av året firade också Svenska Klubben i Ekenäs 100 år av verksamhet och Svartå slott 230 år sedan huvudbyggnaden stod färdig. Ett mer dystert märkesår var 10-årsminnet av Koverhar stålverks nedläggning 2012. Under året uppmärksammade de västnyländska medierna hur trakten och de tidigare anställda återhämtat sig och anpassat sig till nya realiteter.

I Pojo kunde man börja se fram emot en bok om Pojos tid som självständig kommun 1865 till 2008. Bakom den står Fiskars och Pojo hembygdsföreningar. Under året lanserades också webbspelet Daphnes resor – Jakten på antiken av Ekenäsbaseade Christine och Göran Schildts stiftelse. Spelet lär unga om antikens historia med inspiration från författaren Göran Schildts resor med segelbåten Daphne i Medelhavet.

I Hangö uppmärksammades också Hangö museums nya utställning ”Minnenas Östersjön” om Hangöbornas koppling till havet från tidigt 1800-tal fram till 2022. På Fiskars museum blev det i sin tur industrihistoria i en utställning om brukets omstrukturering under slutet

Under början av året uppmärksammades också en upptäckt i kyrkoarkivet i Sjundeå. I årtal hade nämligen fyra kuvert med sorgekor och följebrev från 40-talet glömts bort i arkivet. Breven och korsen skulle tilldelas fyra stupade soldaters anhöriga 1944, men kom aldrig fram.

Arkeologiska utgrävningar blev det på flera håll i regionen under året, bland annat i Hangö där den sovjetiska kommandören Kabanovs bunker från den sovjetiska arrenderingen på 40-talet grävdes upp av arkeologen Jan Fast. Även i Kyrkslätt hittades en bunker vid ett bygge, och även den dokumenterades av Fast som inlett ett arkeologiprojekt även där, med fokus på Porkalalparentesen 1944–1956. Projektet pågår ungefär samtidigt med det västnyländska dokumentärprojektet om den sovjetiska arrenderingen av Porkala, *Porkala – Röster från Parentesen*, som lanseras 2024 då det gått 80 år sedan den sovjetiska basen inrättades och befolkningen evakuerades. Under året fortsatte även den västnyländska dokumentärfilmen *Harparskoglinjen – Västfronten mot Sovjet*, gjord av samma team, uppmärksammas och lanserades på tv och streaming även i Sverige. I Ekenäs hittades därtill lämningar från 1700-talet i samband med ett husbygge intill torget och i Karis pågick utgrävningar i Läpp, med fynd från förhistorisk tid. Vid Hästö-Busö valde myndigheterna också att skydda ett unikt skeppsvrak som tros vara från 1700-talet och Napoleonkrigen.

Under 2022 filmades ett stort antal scener in för den västnyländska film- och dokumentärsatsningen Porkala – Röster från Parentesen. Foto: Christoffer Holm.

3. Arbete, ekonomi och näringsliv

År 2022 blev för de flesta företag en fortsatt normalisering efter coronapandemin. Den globala material- och komponentbrist som pinat både industrin och handeln under 2021 ebbade ut, men snart uppkom följande utmaning då sanktionerna mot Ryssland och besluten om att bli oberoende av rysk energi och andra råvaror, ledde till både brist på råmaterial, eskalerande energi- och råvarupriser liksom en allmän osäkerhet. Då Ryssland stängde gaskranarna till land efter land blev läget ännu värre. De flesta företagen mådde ändå bra och dessutom minskade arbetslösheten på många håll. Till sommaren fanns det till och med brist på arbetskraft i flera branscher, särskilt sådana som lidit under coronapandemin och som arbetstagare därmed lämnat. Flera företag satsade också på intressanta och framåtblickande investeringar.

Hamnarna

Även hamnarna i Västnyland påverkades av restriktionerna mot Ryssland. I Hangö Frihamn blev ryska importbilar stående i väntan på nya kunder efter att sanktionerna stoppat dem och i Koverhar började man diskutera de ryska koltågen. Till en början fortsatte de i alla fall transportera råmaterial ut i Europa. Att tågvarnarna målades med både ryska krigssymboler och antikrigstexter väckte uppmärksamhet och snart ökade protesterna rejält. Olika beslut fattades men drogs tillbaka, och till slut valde miljöorganisationerna Greenpeace och Elokapina att blockera koltågens väg till Koverhar. Efter flera rundor meddelade bolaget som hanterar kolen i Koverhar att tågen kommer att upphöra i augusti. Det i sin tur ledde under sommaren till nedskärningar hos hamnoperatören, men från hamnbolagets sida såg man ändå framåt och hoppades få utöka hanteringen av återvinningsmaterial i hamnen, bland annat av asfalt och betong, vilket därefter skulle användas för att bygga planer i hamnen.

Även i Ingå påverkades hamnen då en fjärdedel av hamnens omsättning berörde import från Ryssland. Det mesta kunde dock sakta kompenseras med annan import och snart ändrade riktningen totalt då det stod klart att Ingå kommer att bli förtöjningsplats för den stora flytande LNG-terminal som ska hjälpa Finland och Estland att kompensera för förlusten av rysk gas. Även om gasterminalen väckte en del oro för hur miljön påverkas, togs den emot med öppna armar. Då EU gick in för att

Två stora händelser i de västnyländska hamnarna var etableringen av det nya Port of Lappvik på SSAB:s gamla industriområde i Lappvik (s. 123) samt förberedelserna för och välkommandet av den nya flytande gasterminalen Exemplar i Ingå. Foton: Johan Ljungqvist/Multifoto & Exceleerate Energy (nedan).

börja fasa ut rysk olja och gas, och då Nord Stream-rören därefter under mystiska omständigheter skadades, blev projektet alltmer brådsakande. Mellan jul och nyår följdes terminalfartyget Exemplars ankomst till Ingå av ett stort medieuppbåd.

Under början av året lanserade i sin tur rederiet Stena Line sin nya godslinje mellan Hangö och Nynäshamn i Sverige. I april började linjen med sitt första fartyg även ta emot passagerare, och i maj sattes ytterligare ett fartyg in på linjen.

Fler negativa nyheter väntade dock hamnarna. Under året hamnade exempelvis hamnen i Kantvik i en rättsprocess. Hamnen vill klippa och skära metallskrot men kommunen ogillar planen. I Hangö kämpade hamnbolaget också vidare med miljöloven för hanteringen av bulkvaror i Koverhar. Stormen kring intressekonflikten inom hamnens ledning från 2021 fortsatte också ha konsekvenser, och snart inledde polisen dessutom en utredning om mutbrott i hamnen. Snart stod polisens förundersökning klar med misstankar om grova mutbrott som resultat. Turbulensen till trots fick hamnen också beröm av sina kunder för både bra läge och välfungerande service.

I Hangö fortsatte samtidigt den långvariga debatten om huruvida hamnens styrelse borde bestå av fler proffs och inte enbart politiker. Oenighet om styrelsens sammansättning gjorde att bolagsstämman sköts upp flera gånger. Protester blev det också gentemot företaget Prysmians önskan att muddra farleden i Båtvik. En fiskare och Kyrkslätt-Sjundeå fiskeriområde menade att det hotar fångst på hundratals kilo. Något senare önskade även försvaret muddra i Obbnäs och dumpa massorna i Pickalaviken för att få plats för sina nya krigsfartyg i Obbnäs.

Industri och affärer

Under början av 2022 stod det klart att industrin hade haft ännu ett bra år 2021. Positiva nyheter kom bland annat från det internationella Fiskarsbolaget, med hemort i Raseborg. Under 2021 ökade omsättningen även om vinsten i och med investeringar blev mycket lägre än 2020. Även Hangöbolaget Forcit var omtalat. Bolaget har fortsatt växa, bygger nytt på fabriksområdet i Hangö och är ledande inom den civila sprängämnestillverkningen i Norden.

Då skatteuppgifterna för 2021 lanserades senare under hösten visade det sig att hela sju företag i Hangö gjort en vinst på över en miljon euro år 2021. Forcit låg i toppen med en vinst på 4,7 miljoner. I Lojo nådde tolv företag över en miljon, i Raseborg nio, i Ingå ett medan Sjundeå inte hade ett enda.

På Sisu Auto i Karis såg man också framåt och lade på grund av världsläget under året om produktionen för ett större fokus på militärfordon och utryckningsfordon. Under slutet av året lade Försvarsmakten också en order på 25 multifunktionsfordon för 19 miljoner euro hos Sisu. I Hangö växte det lokala företaget Filterpaks nya ägarkoncern genom ett nytt köp av ett företag i Salo. I Raseborg lyftes bland annat Raseborgs Energis goda resultat, tillväxt och vilja att investera i nya österbottniska vindkraftsparker upp, medan blickarna i Kyrkslätt vändes mot den globala kabeltillverkaren Prysmians kommande satsning på ett 185 meter högt torn som behövs vid så kallad vertikal vulkanisering, det viktigaste arbetsmomentet i framställningen av högspänningskablar. Det mest unika med tornet är att det kommer att bli Finlands högsta byggnad. Totalt kostar Prysmians investeringar 100 miljoner euro och fabriken kan anställa över 100 nya arbetstagare de närmaste åren.

I Svartå gladdes man under året för att SBA Interiors gamla brukshallar fått ännu mer liv. Sedan 2021 används hallarna både för småskalig tillverkning och lagring och inrymmer nu även ett hälsocenter. Billnäs var på tapeten då sex kvinnor öppnade en hantverkarbod i den gamla expeditionsbyggnaden Lähettämö. I Fiskars vändes blickar i sin tur mot renoveringen av den gamla Knivfabriken som efter sommaren blev ett centrum för bryggerikonst då Fiskars Bryggeri, Noita Winery, Ägräs Distillery och Sveaborgs bryggeri flyttade in i byggnaden.

En mer negativ nyhet var att superelbilbolaget Toroidion gått i konkurs. Bolagets stora visioner har sakta men säkert sett alltmer omöjliga ut. Under 2022 tog pengarna slut, och den halvfärdiga bilprototypen såldes på auktion.

I Lojo hamnade Sappis pappersfabrik i medierna på grund av en brand i mars. Branden betecknades först som stor, men visade sig slutligen leda till enbart små skador. Senare under året var nyheterna positivare då fabriken såldes till det europeiska investeringsbolaget Aurelius. Dessutom gick fabriken ut med nyheten att man slopar stenkolen som bränsle och ersätter den med flis. Det skär ner koldioxidutsläppen med nästan nittio procent.

I Lojo önskade också ett flertal större butikskedjor nyetableringar och markköp av staden under året. I Karis var det i sin tur dags för invigning av K-Rautas nya affär i Läpp och i Ingå reserverades en tomt för en Tokmanni-affär. I Hangö ökade återigen hoppet för att det någon gång ska bli ny verksamhet på de övergivna bil-lagringsplanerna i Hangö norra. Under våren visade nämligen det internationella byggmaterials företaget Kronospan intresse för en del av området.

Kabeltillverkaren Prysmian vill bygga Finlands högsta byggnad i Kyrkslätt, ett torn som behövs för framställningen av högspänningskablar. Skiss: Prysmian.

Under sommaren och särskilt mot hösten började företagen ändå ha det kämpigare, både på grund av inflationen och snart även skenande elpriser. En del konkurser och permitteringar följde både nationellt och lokalt, men energikrisen liksom ett allmänt större intresse för hållbarhet hos företagen syntes även i olika investeringar. Bland annat invigdes en ny vedterminal i Sjundeå. Den ska säkra tillgången på råmaterial för värme- och kraftverk i södra Finland.

Kriget i Ukraina och de efterföljande restriktionerna från västvärlden påverkade även västnyländska företag på andra sätt. Bland annat tog ett flertal västnyländska företag egna initiativ för att bojkotta Ryssland. Karis Telefon valde att ta bort de ryska kanalerna ur sitt programutbud, medan matbutiker plockade bort ryska varor från butikshyllorna.

Lokala företag i bräsch

Oron till trots kunde många västnyländska företag visa framfötterna även under 2022. I Ingå och Barösund fortsatte det ambitiösa hotellprojektet The Barö skapa rubriker. Bland annat nämndes det i den brittiska tidningen *The Times* lista på årets ”wild places for your holiday”. På lokalplanet väckte de stora utvidgningsplanerna ändå en viss oro för att lugnet och miljön i trakten skulle lida, från projektets sida

svarade man att lugn och miljö är just det hotellet vill satsa på. Senare under året fick hotellet den internationella miljömärkningen Green Key.

Under början av året lanserade regionala Karis Telefon också sitt nya stipendium som ska främja innovativ teknologisk utveckling i Västnyland. Stipendiet delas ut i tidigare vd:n Henrik Ekbloms ära. I Ekenäs riktades blickarna mot stadens restauranger bland annat då den vegetariska restaurangen Rastachef utsågs till Ekenäs populäraste lunchställe. Dessutom fick Matildafastigheten nytt liv genom den nya restaurangen Matilda´s Deli. Till sommaren öppnade också den nya popup-butiken Hörnet som för samman flera företagare i samma butik.

En stor nyhet, och en enorm sådan för lilla Lappvik, var beskedet att Pojo-företaget Nylunds Boathouse köpt rörtillverkaren SSAB:s gamla fastighet i byn tillsammans med båttillverkaren Marine Alutech från Tykö utanför Salo. De två aktörerna har stora planer för området och uppskattar att området erbjuder 100 arbetstillfällen inom några år. En del av hallarna kommer att hyras ut, resten används av de två företagen för försäljning, förvaring och service av båtar. Redan kort därefter stod det klart att sjöbevakningen blir en av hyresgästerna och dessutom flyttar sitt ena nuvarande och två kommande stora bevakningsfartyg till Lappvik. Tillsammans med de storstilade planerna av företaget Skogby Strand en bit däriifrån gav beskeden stort hopp för framtiden i trakten. Företaget Skogby Strand vill utveckla det gamla sågområdet i Skogby genom satsningar på båttjänster, fritidsboende, en företagsby samt fast bosättning.

I Horsbäck inledde företaget Romu Keinänen arbetet med en ny tekniskt avancerad anläggning för återvinning. Den ska hantera nästan 100 000 ton metallskrot om året och utvidgar företagets verksamhet i Västnyland rejält. Flera västnyländska aktörer satsar just nu stort på återvinning, dessutom är intresset för hållbarhet stort. Ett exempel var den i Leksvall verksamma tofufabrikens satsning på ett nytt biogasverk som invigdes mycket lämpligt i den rådande energikrisen.

Distansarbete var en annan trend som höll i sig under 2022. Under året lanserades ett flertal planer och i Hangö ville man bygga hus som passar distansarbetare. I Karis tröttnade en grupp företagare på att jobba hemifrån och flyttade ihop i nya Karis Kontore, där man därmed samlade företag som planerar, bygger och städar. Liknande satsningar gjordes även i Ekenäs, och i Hangö satsade Drottningberg

Studios på att skapa en företagshubb i den gamla margarinfabriken intill Östra och Västra hamnen.

Som motvikt till de senaste årens nedbantningar av lokal service lyfte medierna under året också upp en aktör som går mot strömmen. Den regionala banken Ekenäs sparbank har nämligen dragit nytta av att andra banker stänger sina kontor, och har därmed vuxit både geografiskt och i ett ökat kundantal.

Under slutet av året uppmärksammades ännu årets företagare på flera orter. I Raseborg valdes paret Monica och Juha Javanainen som driver digitalbyrån J&Co Digital i Billnäs. I Hangö blev krögarparet Petra och Mats Rehnström årets företagare och dessutom utsedda till årets positivaste Hangöbor. I Ingå valdes reklam- och fotobyrå Aabee och i Sjundeå kaféföretaget Caja de Niños till årets företag. Fredrik Kevin blev utsedd till årets företagare av Tenala-Bromarf företagare. Pieter-Jan van Damme och Essi Ruuskanen, som driver gården Tuiskula, valdes därtill till årets Sjundeåbor.

Skogs- och jordbruk

Redan tidigt under året började jordbrukare oroa sig över den svåra vintern med omväxlande töväder och köldgrader. Den is som fanns under snötäcket riskerade nämligen att skada höstsådden och kväva grödor ifall våren inte skulle komma snabbt. Snart stod det klart att stora delar av höstsådden hade gått förlorad på grund av den långa och hårda vintern. Våren var det enda som kunde rädda läget, men snart kom följande orosmoment då sanktionerna mot Ryssland ledde till att priset på bland annat konstgödsel sköt i höjden.

Kriget i Ukraina slog å sin sida ut stora delar av ett av världens främsta jordbruksländer och rubbade den globala handelsbalansen. Hemma i Västnyland var den långa och kalla våren ett gissel, bland annat för odlare av trädgårdsväxter. Dessutom fanns det igen en oro för hur svårt det skulle bli att få säsongarbetare, men även det löste sig, bland annat tack vare flyktingar från Ukraina som gärna ville jobba i Finland.

För odlarna var den största risken nu att livsmedelspriserna inte skulle stiga i samma takt som deras utgifter. Detsamma gällde bland annat köttproducenter som samtidigt funderade på huruvida köttproduktionen kommer att fortsätta minska i Fin-

land. Spannmålspriserna, som i och med en ökad efterfrågan börjat stiga redan innan Ukrainakriget, hjälpte i alla fall en del odlare att nå bra försäljning under sommaren. Samtidigt verkade både jordgubbs- och ärtskördarna bli bra, även om ärterna på flera håll i Västnyland led av skadedjur. För sockerbetsodlarna blev året gynnsamt då en stor inköpare meddelade att priset som betalas till odlarna kommer att stiga rejält.

Under hela året pågick en omfattande debatt om huruvida de snabbt stigande matpriserna var befogade. Många mellanhänder gjorde nämligen stora vinster och enbart en del av prisstegringen handlade i själva verket om ökade produktionskostnader. Därtill debatterades gratis gipsbehandling av åkrar, en ny grej inom jordbruket de senaste åren. Behandlingen minskar avrinningen och därmed övergödningen men i Västnyland har intresset varit svalt.

Inom skogsbruket uppmärksammades Finlands sydligaste forskningsskog i Bro-marv. Där undersöks bland annat hur utländska trädslag trivs i vår miljö. Dessutom fortsatte debatten om hur kommunernas skogar borde skötas, särskilt i Raseborg där man stod inför en ny tioårsplan för stadens skogsvård. Under det plötsliga och intensiva snöfallet i december oroade sig skogsägare för ekonomiskt bortfall på grund av skadade träd. Till slut visade sig skadorna ändå inte vara så omfattande som befarat.

Framtida satsningar

I Ekenäs blåstes under 2022 delvis nytt liv i projektet Ekenäs Innovation Harbour som stått stilla under coronapandemin. Under året fick bolaget som planerar bland annat ett nytt centrum för hotell- och konferenstjänster mer tid för sina planer i Norra hamnen.

Förutom den nya flytande LNG-terminalen såg man i Ingå och Joddböle fortsättningsvis fram emot nyetableringar under ledning av markägaren Fortum. Tidigare har det talats om både solkraftsparker och datacentraler. Under 2022 svängde diskussionerna mot aktörer inom vätgasindustrin och batteritillverkare. Dessutom avslöjade arbets- och näringsminister Mika Lintilä under ett besök till Joddböle att två andra ”mycket stora investeringar” är på väg till Ingå. En av dem skulle regionen få höra om direkt efter nyår, norska Blastrs planerade miljardsatsning på ett nytt stålverk i Ingå.

Ekenäs Innovation Harbour planerar bland annat hotell- och konferenstjänster i Norra hamnen i Ekenäs. Skiss: Ekenäs Innovation Harbour.

Datacentraler har varit på tapeten även i Hangö och Raseborg, och städerna har satsat stort på att locka aktörer. Under 2022 verkade det dock som om Lojo sprungit om dem båda då företaget Hyperco planerade att köpa ett omfattande markområde i Lojo för att bygga en stor datacentral. Samtidigt uppmärksammade ändå media att Västnyland än så länge inte lyckats med de stora planer man hade redan 2016 då det stod klart att datasjökabeln mellan Tyskland och Finland också skulle få en förgrening till Hangö.

I Hangö fick i alla fall planerna på solkraft ny fart då det danska företaget Better Energy ville reservera knappt 50 hektar i östra industriområdet, vilket skulle bli den största existerande solkraftsparken i Finland idag. I slutet av året reserverades området för tre år framåt. Liknande planer presenterades även för Lojos del, där energibolaget Helen vill bygga en solcellspark i Gerknäs. Den planerade parken på 10 hektar skulle vara den största i Finland för tillfället.

Under året klarnade också planerna för en ny golfbana i Pickala till 2024. Projektet på fem miljoner euro är ambitiöst med målet att den nya golfbanan tillsammans med de två som existerar från förr, ska bli Kontinentaleuropas största golfcentrum. Redan idag är området Nordens största. Den nya banan ska på flera sätt bli unik och vara upplyst. På långsikt finns även planer på ett hotell. Projektet ska finansieras genom försäljningen av runt hundra nya småhustomter.

4. Västnyland och omvärlden

Precis som coronapandemin föregående år visade sig kriget i Ukraina ha en stor inverkan på Finland och Västnyland under 2022. Kriget påverkade både politik och ekonomi, liksom vardagliga stämningar och diskussioner. Samtidigt var viljan att hjälpa ukrainarna stor. Turismen från utlandet fortsatte att återhämta sig, men fortfarande lyste många nationaliteter med sin frånvaro. Även om pandemin fortsatte i bakgrunden ordnades de flesta evenemang som normalt under året. Som vanligt syntes Västnyland och västnylänningar både på hemmaplan och utanför regionen, inom idrott och politik, liksom underhållning och ekonomi.

Blicken utåt och inåt

Västnylands starka koppling till sin omvärld blev extra påtaglig då kriget i Ukraina briserade i slutet av februari. Redan under den diplomatiska tvekamp som föregått kriget hade flera ukrainare bosatta i Västnyland talat ut om sin oro. Då kriget bröt ut tog västnyländska familjer emot flyktingar med öppna armar. Jordbrukare erbjöd husrum till ukrainare som sommartid brukar arbeta på gården och kommuner började starta flyktinganläggningar. Fram till sommaren hade knappt 400 ukrainska flyktingar ansökt om skydd i Raseborg och Lojo. I västra Nyland hade polisen då tagit emot omkring 2 000 ansökningar.

I Hangö uppstod en omfattande debatt kring en mer oroväckande koppling mellan Västnyland och omvärlden. De ryska mark- och fastighetsköpen i Lappvik och Tvärminne intill försvarsmaktens område har även tidigare varit på tapeten. Nu var oron mycket mer påtaglig. Den ryska oligarken Boris Rotenbergs två höghus i Lappvik blev i blickfånget då restriktionerna mot Ryssland ledde till att de boende inte kunde betala sina hyror. Dessutom var man rädd för att både el och värme skulle kunna komma att stängas av. Både säkerhetspolitiska experter, politiker och Hangös stadsdirektör uttalade sig om situationen och det ryska hotet, och de två höghusen landade i den nationella dagspressen. Först valde Hangö stad att ta över elavtalen och under hösten godkände utsökningsverket att staden tar över själva höghusen. Motviljan mot Rysslands agerande ledde på många håll också mot en ilska och bojkott mot allt ryskt, ungefär på samma sätt som coronapandemin inledningsvis lett till rasism mot kineser eftersom pandemin fick sin start i Kina.

Vid sidan av kriget i Ukraina fortsatte givetvis vardagen i Västnyland. Trots uteblivna utländska artister på grund av kriget och höga bränslepriser gjorde Karis-baserade Cirkus Finlandia comeback efter coronapandemin. Premiär blev det på hemmaplan i Karis redan i april, jämfört med augusti de senaste två säsongerna. Mellan jul och nyår ordnade cirkusen också ett nytt och unikt cirkus- och tivoli-jippo tillsammans med Tivoli Sariola i mässcentret i Helsingfors.

Under året fick Ekenäs också för första gången besök av den internationella matmarknad som de senaste åren turnerat i Finland. Totalt 40 000 besökare hittade till marknaden i Ekenäs och även den traditionella höstmarknaden återkom nu för 286:e gången med cirka 30 000 besökare. Dessutom ordnades ett flertal mindre matmarknader i regionen.

Senare under året uppmärksammandes den unika tvåspråkigheten i Västnyland av brittiska mediejätten BBC. Dessutom spelade tysk tv in en serie om hur det är att leva på svenska längs den finländska sydkusten. Västnyland och västnylänningar syntes också på flera håll i tv (s. 143).

I övrigt prisades västnylänningar till höger och vänster för olika bedrifter inom arbetsliv, kultur och samhällsengagemang. Skådespelaren och multitalangen Christoffer Strandberg från Sjundeå valdes 2021 till Årets klimathöjare i Svenskfinland. År 2022 blev han årets positivaste finländare och fick dessutom ett eget tv-program: Christoffer Strandberg Show. Anastasia Filatova i Hangö hade å sin sida tillverkat årets smycke i Finland, medan tidigare Karisbon Elin Sundell fick utmärkelsen Årets brailleur av Förbundet Finlands svenska synskadade för sitt arbete för punktskrift.

Flera priser blev det då Christoffer Holm och Tomy Karlsson under våren fick varsin folkbildningsmedalj av Svenska Folkskolans Vänner. Projekt som lyckats engagera en bred publik och bjudit på nya perspektiv, respektive en diger insats för det lokalhistoriska, utgjorde motiveringarna för den Hangöbördige manusförfattaren och Hangöbaserade lokalhistorikerns medaljer.

Bland 175 noveller fick kulturjournalisten Camilla Lindberg från Ekenäs kort därefter första pris i novelltävlingen "Åland skriver" som ordnades med anledning av att den åländska autonomin fyllde 100 år. Även 16-åriga Ekenäsbon Liv Söderberg vann under året novelltävlingen "Vad händer?" med sitt bidrag *Bäste broder*. Den handlar om tre ryska soldater som tror att de deltar i en militärövning i Ukraina.

I finalen av Svenska Folkskolans Vänners innovationstävling SFV Start! år 2022 placerade sig det västnyländska laget bland de sex bästa. Fr.v. Annette Ström, Nathalie Sallengren, Pia Johansson, Elin Sundell, Pamela Andersson. Från bilden saknas teammedlemmarna Emi Ingo och Johannes Söderström. Foto: Chris Senn.

Under året blev Raseborgs stads skogsbruksingenjör Carl-Johan Jansson den första att få Nylands skogsråds Pro skog-pris. Karisföreningen Kaippari fick i sin tur pris för sitt jobb med rehabiliterande mentalvård av Centralförbundet för Mental Hälsa. Bildkonstnären Katarina Reuter från Raseborg tog därtill hem Finlands Akademis bildkonstpris för sina mångtydiga och angelägna naturmotiv. I Hangö riktades internationella blickar mot den historiska fyrön Gustavsvärn efter att en bild av Teuvo Salmenjoki från 2016 vann Finlandsklassen i den prestigefyllda fotografitävlingen Wiki Loves Monuments.

Flera aktörer firade också jubileum, bland dem Pomoväst 25 år och DUV i Västnyland och Kimitonejden 50 år. Under hösten fick lilla men viktiga Fix-tv också resa till Grekland för ett reportage. Det var en stor resa som redaktörerna aldrig kunnat ana att deras lilla webbteveprojekt skulle lyckas med då de startade för några år sedan. Med sitt största reportage dittills ville de visa att också personer med funktionsvariation kan drömma stort.

Under året fortsatte framgångarna också för Bromarvs satsning på att locka invånare då Bromarv byaråd blev årrets Raseborgare 2021. Samtidigt fick Pojo kyrkoby byförening stadens ungdomspris. I media lyftes också en unik arbetstagare upp under året. I Lojo arbetar nämligen 80-årige Ralf Friman ännu kvar på sin gamla arbetsplats, Lojo kalkverk, men nuförtiden som gårdskarlar för företag som verkar på det gamla fabriksområdet.

Karisbon Sven-Eric Holmström var under året en av finalisterna i tävlingen årets placerare i Finland. Karisbagaren Sole Garghentino-Nygård var å sin sida en av deltagarna i årets upplaga av programmet Koko Suomi leipoo, medan Ekenäsbon Nabaz Baki deltog i dokusåpan Big Brother.

Karis och Raseborg fick mer synlighet under hösten då hela två av årets tio luciakandidater var hemma från Raseborg. Till slut blev det dessutom Wilma Grönqvist från Karis som fick bära luciakronan. Att årets luciavagn byggts av studerande på Axxell i Karis var extra roligt. Ingå och Sjundeå kunde å sin sida glädjas för att Kim Öhman och Johan Lindholm från Ingå och Sjundeå öppnar sin andra restaurang i Stockholm, Bar Nîmes. Sedan tidigare driver de restaurangen Farang i den svenska huvudstaden. Även tidigare Ekenäsbon Åsa Salvesens nya jobb som ensemblechef på Dramaten i Stockholm uppmärksammades.

Svenska kulturfonden markerade därtill som vanligt svenska dagen med regionala pris. Nylands svenska kulturfonds pris gick till lektorn i historia och samhällslära Jan-Erik Till i Karis. I Lojo valde kommunen samtidigt att ge stadens svenska kulturpris till mångsysslaren Johnny Kronqvist. Inför självständighetsdagen var det också dags för utdelning av förtjänsttecken. I Västnyland fanns Thomas Blomqvist, Sture Lindholm, Alf Norkko, Gabi Erroll och Benita Öberg med på listan.

Under slutet av året instiftades också ett nytt pris för att hedra riksdagsledamoten Maarit Feldt-Ranta som gick bort 2019. Det första Maarit Feldt-Ranta-priset ska delas ut 2023 till fördomsfri, modig och samhällsintresserad ungdom.

Turismen

Under början av året fortsatte Hangörestauranger säljas till storbolag. Sent under 2021 såldes anrika Origo till ett börsbolag och tidigt under 2022 följde Makaronifabriken och Classic Pizza efter då de såldes till en nationell restaurangkedja.

Dessutom skrev en större restaurangkedja, som sedan tidigare hyr Casino i Hangö, på ett hyresavtal för restaurangen På Kroken. Att så många restauranger på kort tid intresserat större bolag och kedjor väckte debatt om huruvida Hangö tagit ett avgörande steg mot att bli en intressant investering även nationellt. Under året fick också restaurangfastigheten Roxx i Östra hamnen ny ägare, renoverades och fick snart ny krögare. Därtill lades anrika restaurang Maarets byggnad ut till försäljning och senare under året sålde den kända Hangökrögaren Kaj-Eric "Nixu" Knichter sin restaurang Magasinet till nya ägare. Kort därefter såldes även fastigheten där Origo verkat, för hela 710 000 euro. Under året fick Hangö också två nya inkvarteringsställen då B&B Korsman och hotellbåten Sesta slog upp sina dörrar. Dessutom öppnade en ny skaldjursrestaurang i Östra hamnen.

Under sommaren var det igen dags för kryssningar från Helsingfors till sommarstaden, men den här gången enbart av rederiet Eckerö Line. Hangö syntes också då årets nationella resmål för 2021 premierades, och Hangö fick ett hedersomnämmande. Inför sommaren var förväntningarna höga då både Hangö och Raseborg utgick från ännu en bra turismssommar i pandemins kölvatten. "Hemestrände" verkade nämligen ha blivit en grej som höll i sig. Det enda som turismen led av var brist på arbetskraft, särskilt till restauranger, även det en följd av pandemin då många inom restaurangvärlden bytte bransch.

I Ingå tog en ny aktör över gästhamnen och hoppades på utvidgning 2023. Dessutom öppnade den lilla stugbyn Hilltop Forest med tre stugor. Tanken är att erbjuda lugn i en liten enkel stuga med en säng och skogen som granne. Därtill lanserades under slutet av året privata planer på stuginkvartering i centrum, något som länge efterfrågats av kommunen.

På Jussarö utanför Ekenäs var det dags för en första sommar för den nya gästhamnsoperatören. Planer för framtiden finns och redan 2022 blev ett bra år, bland annat för den nya restaurangen som öppnade 2021.

Kommunerna försökte också gynna turismen genom kollektivtrafiken. Raseborg startade exempelvis lördagsbussar som tog resenärerna till viktiga resmål såsom Fiskars. Därtill fortsatte cykelturismen att växa i regionen.

Fiskars och Billnäs levde också upp efter pandemins begränsningar och i Billnäs slog även en chokladfabrik upp sina dörrar. Dystrare var det för upplevelsegruvan

Tytyri i Lojo som under slutet av året hotades med stängning eftersom politikerna inte ser de investeringsbehov som krävs i gruvan som realistiska.

Under hösten riktades blickarna mot en planerad storsatsning i Ingå. Bolaget Archipelago Experience vill nämligen bygga ett närmare 50 meter högt utsiktstorn på Björkudden söder om Ingå centrum och marknadsföra trakten internationellt.

Under slutet av året slog en undersökning fast att turismen i Västnyland ökat kraftigt de senaste tre åren. Intäkterna från turismen har ökat i samtliga kommuner. År 2021 hade Hangö haft direkta intäkter från turismen på drygt 14 miljoner euro, Lojo på 56 miljoner euro och Raseborg på 35 miljoner euro.

Regionala evenemang

Ett av de största samtalsämnena bland sommarevenemangen under året var den nya festivalen Hanko Sommarfest som med sin premiumnivå och både inhemska och utländska storartister försökte lansera ett nytt koncept i Sommarhangö. Efter att man tvingats banta ner festivalen från tre till två dagar blev de övriga två framgångsrika med totalt 4 000 besökare och festivalen lovade återkomma. Under hösten fick festivalen ett femårigt markanvändningsavtal med staden.

Kort därefter blev det återkomst för Raseborgsfestivalen med ny arrangör efter de stora förlusterna under 2021. I år lyckades man bättre och publiken var nöjd med både inhemska och utländska storartister. Dessutom uppmärksammades Thomas Ledins efterlängtade konsert i Ekenäs stort och blev något av en folkfest efter att ha skjutits upp sedan 2020. Över 6 000 personer deltog. Augustinatten återkom också efter småskaligare utformning under pandemin och slog i år rekord med över 2 000 i publiken. Vid Raseborgs slott återkom också den medeltida marknaden komplett med tornerspel.

För den traditionella och omtalade Faces-festivalen blev årets festival däremot den sista. Efter 25 år vid rodret ansåg eldsjälens Börje Mattsson att festivalen har gjort sitt. Eftersom den startade för att synliggöra det mångkulturella Finland, men Finland idag kommit långt på den vägen, behövs festivalen inte längre. Många trodde ändå att någon form av fortsättning skulle följa och på hösten startade mycket riktigt den nya live-krogklubben Faces in the Night i Karis.

Under sommaren samlades också spelmän och folkdansare i Ingå i för evenemanget Samstämt 2022 med drygt 230 deltagare. Som sig bör uppmärksammades

Mörka helgen i Ekenäs. Foto: Johan Ljungqvist/Multifoto.

även årets sjuosovare. Medan konkurrerande Nådendal inte slängde årets sjuosovare där, presidentfrun Jenny Haukio i vattnet på grund av alger, fanns det inga hinder för att slänga Hangös sjuosovare, krögaren och musikern Peter “Stena” Stenström i Casinos fontän. Många andra evenemang blev också av som vanligt, bland dem olika marknader, idrottsevenemang och konserter.

I Hangö fortsatte ännu efterverkningarna av dödsolyckan under motorbåts-evenemanget Poker Run år 2020. I början av året åtalades sex personer för olyckan och evenemanget försöker nuförtiden profilera sig annorlunda än tidigare.

Då höstmörkret började lägga sig var det dags för en ny festival i Svartå. Under tio dagar i september arrangerade föreningen Raaseporin tapahtumat, Rata, ljuskonst- och musikfestivalen Metronom i Svartå slottspark. Mörka helgen i Hangö och Raaseborg återkom också och under hösten fick Hangö besök av det turnerande evenemanget Mummodisko som trots sitt namn bjöd in alla danssugna oberoende av ålder.

Västnyland blickade också fram emot evenemang 2023 och 2024, bland annat då det stod klart att legendariska Gyllene tider ska spela på Raseborgsfestivalen som sommaren 2023 ordnas i Stallörsparken i Ekenäs. Hangöföreningen Hejdi arrangerar å sin sida Finlands svenska gymnastikförbunds stora festival år 2024.

5. Kultur

Efter några svår levde kultursektorn på många sätt upp under 2022. Konserter och utställningar ordnades, pjäser sattes upp och en mängd uppvisningar tog igen plats på de västnyländska kulturscenerna. Dessutom öppnade ett flertal nya gallerier och utställningsplatser. Västnyländska musiker och författare var återigen produktiva och regionen intresserade också kreativa människor utanför regionen. Under våren visade Sjundeå också att den lokala kulturen och föreningslivet inte alls behöver vara på tillbakagång då en grupp lokala eldsjälur träffades och grundade den nya kulturföreningen Pro Cultura. I augusti stod också det nya kulturhuset Fokus klart i Karis. Därtill lyftes kulturinfostället Luckans 30 årsjubileum upp. Det som började som en infolucka i Svenska Teatern har på tre decennier blivit ett landsomspännande nätverk med stark förankring bland annat i Västnyland.

Konst och design

Årets stora konstprojekt i regionen var bygget av det nya konstmuseet i Ekenäs som under våren fick namnet Chappe efter donatorn Albert de la Chapelle. Invigningen skulle ursprungligen ske hösten 2022 men sköts under året upp till våren 2023. Då museet sökte sin första museiassistent sökte 64 personer jobbet, den mest ansökta positionen någonsin vid Raseborgs stad.

Raseborgs stad fortsatte också vara synligt i sina strävanden att utöka konsten i stadsbilden, även konst som köps av lokala konstnärer. Under året investerade staden exempelvis i ett glaskonstverk av Ekenäskonstnären Camilla Moberg till det nya kulturhuset Fokus i Karis. Politikernas fokus på konst syntes också i Ingå där politikerna vill att kommunen kartlägger sin konstsamling och skapar en plan för hur den ska förvaltas och utvidgas.

Det främsta arbetet för konsten görs ändå av privata aktörer. Genom 2022 kunde regionen njuta av otaliga utställningar och konstprojekt. Då snön började smälta på vårvintern uppmärksammades exempelvis fågelforskaren Aleksii Lehtikoinens snöskulpturer. Lehtikoinen hade nämligen skapat skulpturerna för att genom snöns förgänglighet symbolisera såväl klimatförändring som artdöd. Även om skulpturerna främst var ett roligt projekt gav de många en tankeställare. Även i Hangö

Ondskans blomma ur utställningen Nested Realities akt I i Pro Artibus. Foto: Ahmed Alalousi.

hann stadens bildkonstnärer visa upp en utställning med temat vinter innan snön han smälta.

I Hangö uppmärksammades också Jori Kalliolas utställning som präglades av återanvända material, samhällskritik och lekfullhet. Kalliola som är en självlärd konstnär och musiker bosatt i Hangö blev också årets kulturpristagare i staden. Det nya priset, årets unga kulturaktör, gick till Adrian Sundberg.

I Ekenäs pågick å sin sida ett annorlunda konstprojekt i Villa Schildt. Där målade medlemmar från Ekenäs Konstförening nämligen tillsammans en stor tavla som sedan såldes för att stödja krigsoffer i Ukraina. Inom fotokonsten uppmärksammades bland annat utställningen ”Kerrostumia” på Fotocentrum Raseborg, skapad av konstnärer från föreningen Valmed. Den visade upp nutid och dåtid i lager och gjorde historiska fotografier till nutidskonst. På Fotocentrum visades senare under året också Sade Kahras utställning ”Staden utan blåmärken” där livets effekter på kroppen, närvaro och frånvaro, sammanfattades.

Under året landade konst av Ekenäskopplade Helene Schjerfbeck och andra finländska kvinnliga konstnärer i Ateneum. Utställningen hade innan det väckt stort

Enprocentsprincipen, att en procent av budgeten för kommunens nybyggen ska gå till konst, användes i Raseborg för första gången i samband med nya Fokus-bygget. Camilla Mobergs konstverk Doremi finns på bibliotekets balkong. Foto: Mona Salama.

på surrealistiska underströmmar och drömmar i konsten. En stor krypande blomma på museets tak, inspirerad av de surrealistiska parallella verkligheterna i datorspel, var det största konstverket i utställningen. Under hösten fick utställningen en fortsättning med nya och ”ljusare” verk.

I Ingå ordnade bland annat Nina Hackman en intressant utställning där natur och hus vävdes ihop i utställningen ”Those were the days” i Huone ett rum. I Billnäs bruk var det också dags för en unik utställning där ”brukspatronen” Olli Muurainen själv stod för konsten. Muurainen har nämligen även en konstnärlig sida och ställde under våren ut sin egen konst som han skapat bland annat under pandemin och nu sålde för välgörenhet.

intresse i New York. I Ekenäs firades också Helene Schjerfbeckes 160-årsdag under sommaren.

Karin Widnäs och keramikmuseet Kwum höll också fannan högt för keramiken, bland annat med en ny sommarutställning där verk av samtida konstnärer samsades med föremål gjorda av betydelsefulla keramikere under 1900-talet. I Fiskars var det under sommaren också dags för andelslaget Onomas utställning ”Hidden – Sinnenas former”, där besökaren fick röra, höra och se konstverken. I den deltog över 50 konstnärer, designers och andra kreativa.

Pro Artibus sommarutställning ”Nested Realities” på Elverket i Ekenäs satsade i sin tur

Under sommaren återvände också evenemanget Skapande vecka för barn i Hangö. Med temat "En öde ö" skapade ett femtiotal barn olika verk på Casinos-tranden. Senare under året donerades material från tidigare skapande veckor till Hangö museum. I stadshushusgalleriet i Hangö blev det en utställning med ett tema som alltför Hangökonstnärer tagit till sig, nämligen konst av upphittade föremål längs stränderna. Den här gången var det Marjatta Kalliala som visade upp konst som skapats utifrån föremål hon funnit under de fyrtio år hon tillbringt sina somrar i staden. Senare under året visade Larson Österberg upp färgglada abstrakta målningar och landskap på utställningen "Gömda juveler".

Även om Västnyland redan har många unika gallerier valde en grupp konstnärer under sommaren ytterligare en unik plats för en utställning, nämligen vattentornet i Karis, dessutom med målet att göra en serie utställningar i västnyländska vattentorn. I Svartå öppnade också det gamla lokstallet som konstutställning och under slutet av sommaren fick även Gamla Bastun i Ekenäs nytt liv då Janne Kaarlehto visade upp sin konst i byggnaden. Dessutom var det dags för utställning i nya Fokus. Samutställningen "Transparent World" med Helmi Remes träskulpturer och Panu Ruosalos abstrakta verk var först ut. I augusti gjordes också Kungsgatan i Ekenäs om till en konstgata då skyltfönstren smyckades med konstverk.

En av årets mest gripande utställningar var "Existens" vid Knipnäs. Utställningen ordnades av Clarissa Sivén-Kangas och Reijo Kangas som ställde

Första utställningen i nya Galleri Centrum, "Transparent world" av Helmi Remes och Panu Ruotsalo. I huset finns två gallerier, Galleri Promenade finns i övre våningen. Foto: Pamela Andersson.

ut dottern Ella Kangas konstverk två år efter hennes bortgång i en sjukdom som 16-åring.

Under hösten var det också dags för Hangö fotofestival som nu ordnades för nionde gången, nu med temat ”Från djupen till stjärnorna”. Kyrkslätt och biblioteket Fyri visade under året bland annat upp Kaj Ard Söderholms utställning ”Fragment” som samlar just fragment och material av olika slag från den västnyländska kusten. Skådespelaren och regissören Sven Sid visade under hösten också upp en annan sida av sig då han i Ingå ordnade en fotoutställning med sina egna bilder från 1960-talet.

Under hösten fortsatte också nyöppningarna. I Billnäs öppnade det nya galleriet Koskenhaltija i den gamla expeditionsbyggnaden Lähettämö. Först ut var en utställning med temat sagolika djur. Konståret avslutades av bland annat den årliga Decembersalongen som ordnas av Ekenäs konstförening och ställde ut en mängd olika verk på Galleri Perspektivet i Karis.

Teater

I Karis var Tryckeriteaterns flytt till nya Fokus ett stort samtalsämne. Då flytten och därefter rivningen av den gamla teaterbyggnaden närmade sig väcktes de

nostalgiska känslorna för den gamla byggnaden där man verkat sedan mitten av 90-talet. Samtidigt såg man fram emot det nya. Innan flytten hann ”Tryckis” ändå gästas av Åbo Svenska teater och de båda pjäserna *Den unge Werthers* li-danden samt *Ken Ludvigs Baskerville - ett fall för Sherlock Holmes*. Snart slogs också den första egna produktionen på nya Fokus fast, och under hösten blev det premiär för Agatha

Råttfällan på nya Tryckeriteatern. Foto: Chris Senn.

Raseborgs sommarteater bjöd i år på Elvisfansens *All shook up* och hade publikrekord på över 15 500 personer sedan *Sound of Music* år 2016. Foto: Chris Senn.

Christies mordmysterium *Råttfällan*. Den visades 16 gånger och sågs slutligen av 2 100 personer.

I Sjundeå var det under våren igen dags för barnteater efter en lång paus. I april antrade pjäsen *Pytteliten* scenen i Borgvik med Södra Sjundeå ungdomsförening som arrangör. På Raseborgs sommarteater var det dags för musikalen *All Shook Up* med Jennifer Karlsson och Christer Romberg i huvudrollerna. Musikalen blev en framgång med nästan 15 500 i publiken. År 2023 blir det musikalkomedi i form av *Monty Python's Spamalot* på scenen.

Därtill gjorde Hangö Teaterträff comeback efter pandemins nedstängningar och firade dessutom sitt trettionde jubileumsår. Jubileet till ära skapade också medgrundaren och träffens primus motor Antonia Ringbom ett seriealbum om det trettio åren av teater. I Tenala bjöd sommarteatern på pjäsen *Den fantastiska Dummerjöns*, baserad på H.C. Andersens *Dummerjöns* och bröderna Grimms *Guldgåsen*. På Svartå slotts sommarteater var det dags för musical, då den finska klassikern *Kaunis Veera* sattes upp i ny tappning.

Teaterbesök i regionen gjordes av bland annat Teater Taimine som visade dagisbarnen i Raseborg pjäsen *Kalas på riktigt*. Därtill gästade Finlands Svenska Ungdomsförbund FSU med sin nya ungdomssatsning *Fullmakt* medan Skärgårds-teatern visade upp *Den Lyckliga Ön*. Även Åbo Svenska Teater turnerade som vanligt i Västnyland.

Till vintern kunde teaterpubliken i regionen också se framemot fantasyförfattaren Maria Turtschaninoffs nyskrivna och första teaterpjäs *Månskensprinsen* på Karelia. Familjepjäsen skulle ursprungligen visas i Vasa men sköts upp och lades där senare ner på grund av pandemin.

Västnyländska namn syntes som vanligt också på scener utanför regionen. Ett av de nya namnen var Ingåbon Annette ”Clarissa” Lundell som under hösten spelade i musikalen *Anastasia på* Tammerfors teater. Under hösten kom också beskedet att Tenalabördige Matti Raita blir ny teaterchef *på* Unga Teatern. Därtill avslöjade Tenala uf att de under vintern återigen ordnar teater på Bygdegården, en ny deckargåta, Hovijärvimordet, som utspelar sig under andra världskriget.

Musik, dans och film

Även under 2022 syntes Västnyland i olika musikaliska sammanhang, både nära och fjärran. I början av året utmanade Ekenäsgruppen The Old på Vegatoppen medan Ekenäsbördige Niklas Rosström deltog som låtskrivare i norska Eurovision och nådde final.

Dessutom blev det en hel del ny musik från artister med kopplingar till regionen. Artisten Jannike släppte ny skiva och en musikedokumentär gjord i Beatles legendariska studio Abbey Road i London. Ingåbon Staffan Wassholm gav ut låten ”End of Days”, sin första singel, under artistnamnet Stiv Sialia. Debut blev det också för duon Le:mat och singeln ”Swan”. Duon är baserad på Åland och i Ekenäs, där medlemmen Julia Ingo verkar. Därtill gjorde den Ingåbördiga artisten Clarissa och Ekenäsbon Alan Parry en gemensam sommarlåt. Parry gav också ut låten ”Help me through the storm” som under hösten landade på Vegatoppen.

Den nya duon Dom2 bestående av Ekenäsbördiga Nizar Ben Othman och Joachim Jalava gav också ut sin första singel ”Drop in it”. Med den ville de visa att Västnyland också kan leverera klubbmusik. Ekenäsbon Nicke Björkqvist debuterade därtill som soloartist med låten ”Bensinstationen”. På Vegatoppen blev låten en hit och landade under hösten på första plats flera veckor i sträck.

Lilian Young från Hangö satsade på ett helt album vid namn *Mindgames*, dessutom med ett viktigt tema eftersom låtarna bygger på hennes egna erfarenheter av psykisk hälsa och ohälsa. Till jul blev det slutligen nytolkningar av kända julsånger

Under 2022 fick Bio Forum två priser (s. 143). Dessutom blev det generationsskifte då Jukka Halonen tagit över. Foto: Niclas Erlin.

då sångaren och kompositören Emma Raunio, uppvuxen i Ekenäs, gav ut skivan *No Stars Without Darkness* tillsammans med orkestern Wegelius kammarstråkar.

Förutom de olika sommarfestivalerna som både gjorde comeback och lanserades för första gången under året, fick Västnyland ett tillskott bland de mer klassiskt inriktade musikfestivalerna. Under året presenterades nämligen den nya kulturfestivalen Musik är medicin. Den ska ordnas i Sjundeå.

I april drog också en till stora delar västnyländsk musiksatsning ut på turné. År 2020 hyllades Leonard Cohens minne med två fullsatta konserter i kulturhuset Karelia i Ekenäs. Under 2022 var man tillbaka med en serie konserter i södra Finland. För västnyländska dansbandsälskare innebar 2022 däremot slutet på en era då Kimitobandet Showdown tackade för sig efter fyra decennier på scen.

Under våren blev det också stor musikfest i Bollhallen i Ekenäs då 300 sångare och instrumentalister mellan 7 och 17 år, stod för musikinstitutets stora våravslutningskonsert Raseproms. Tryckeriteatern blev i sin tur scenen för en stödkonsert för Ukraina som ordnades i mars och bland annat lockade artisten Arja Saijonmaa till Karis.

Hurja Piruettis vårshow var en av de sista på gamla Tryckeriteatern i maj 2022. Foto: Chris Senn.

De många västnyländska körerna var också synliga. I Kyrkslätt ordnade kammarkören under våren efterlängtat konsert efter två år av övningar och arbete på distans. Hangö manskör satsade i sin tur under hösten på en lite annorlunda repertoar då man började öva på nyskriven musik till fyra dikter av den kända Hangöförfattaren Irmelin Sandman Lilius. Mer körmusik i Hangö blev det då Västnylands enda gospelkör South Point Gospel ordnade 10-årsjubileumskonsert.

Innan det levde den västnyländska musiken givetvis upp under sommaren. Den lokala legendaren Uffe Enberg drog i juni i gång sommaren med sitt band och en speciell spelning på en bogserbåt förtöjd i Norra hamnen. En annan start på sommaren erbjöds av radiokanalen South FM i Hangö, som gjorde comeback efter nästan 10 år av tystnad. Uffe Enberg syntes också i en annan konstellation då originalmedlemmarna i det legendariska bandet Paul Oxley's Unit med sångaren Paul Oxley i spetsen först återförnades i den världsberömda Rockfieldstudion i Wales och senare under sommaren uppträdde i Ekenäs, där de dessutom förlänades Raseborgsmedaljen. Dessutom återkom festivaler som Hanko soul jazz weekend och Ekenäs sommarkonserter.

Mer sommarkänsla blev det i välkända musikern Teddy Granroths första musikvideo "Såmar i mitt Karis ijenn", skriven på "äkta kariska". Snart var låten etta på Vegatoppen. Ekenäsbördiga trummisen Vicky O'Neon fortsatte också sina internationella framgångar då hon under hela hösten fick turnera med popstjärnan Anastacia genom Europa.

Under hösten återkom Sjundeåfestivalen Lux Musicae, nu med temat "Jag lever", utropet som lär ha varit Aleksis Kivis sista ord. Hangö kyrka var därtill för första

gången värd för en metallmusiksmässa. Därtill återkom talangshowen Grand Beat på hösten och så fick Västnyland besök av Elvis Presley-imitatören Henrik Åberg.

Inom körsammanhang riktades blickarna under hösten mot Västra Nylands sång- och musikförbunds stora Queenprojekt som redan under sensommaren hade lockat nästan 150 sångare i blandad ålder. Inför jul var det som vanligt fokus på en mängd körkonserter, bland annat manskören Raseborg som bjöd på tredubbel julkonsert.

Dessutom lanserade Hangömusikern Stig Udd under året en Youtube-baserad intervjuiserie med västnyländska musiker. Serien blev både omfattande och omtyckt och innebar en nostalgiresa för många västnyländska musiker. Hangö satsade överlag stort på rock. Den musiktidning som utkom i staden 2021 blev i början av året årets kulturgärning. Under våren gjorde även dansinstitutet Hurja Piruetti storstilad comeback efter pandemins begränsningar då institutet med sina 600 elever bjöd på vårshow. Senare under året fick institutet också ett unikt hållbarhetscertifikat.

I musiksammanhang på tv syntes under året bland annat Hangöbon Emil Heikinen som deltog i sångtävlingen The Voice of Finland. Under året lanserades också ännu ett västnyländskt ansikte i tv-rutorna då musikern Tika Sevón Liljegren blev ny programledare i barnprogrammet BUU-klubben. Dessutom syntes återigen Raseborgspoliserna Johanna Lindroos och Rikard Lindroos i den nya säsongen av tv-serien Poliisit. Västnyland var också i övrigt i kameralinsen på flera håll. Bland annat spelades skräckdramaserien *Hallonbacken* in i Svidja slott i Sjundeå, baserad på en ungdomsbok av Eva Frantz.

Årets kulturpris i Raseborg gick till biograferna Bio Forum och Bio Pallas, bland annat eftersom de trots pandemin satsat på att hålla öppet så mycket som möjligt. Bio Forum fick också priset Årets kulturgärning som delas ut av Kungsgårdsstiftelsen, tidigare Aktiastiftelsen i Ekenäs. Senare under året beviljades Bio Pallas ett stort understöd på 132 000 euro för en renovering av biosalongen.

Efter pandemin blev det i slutet av mars också återkomst för Ekenäs Filmfest i traditionellt format. På hösten var det också dags för filmfest i Hangö, det här året med temat kvinnor. 20 filmer från 12 länder fanns på programmet. Hangöfödda Mimmo Hildén fick också synlighet som första kameraassistent för Klaus Härös internationella film *Min älskade sjökaptan* som rönt stora publikframgångar på de finländska biograferna under hösten.

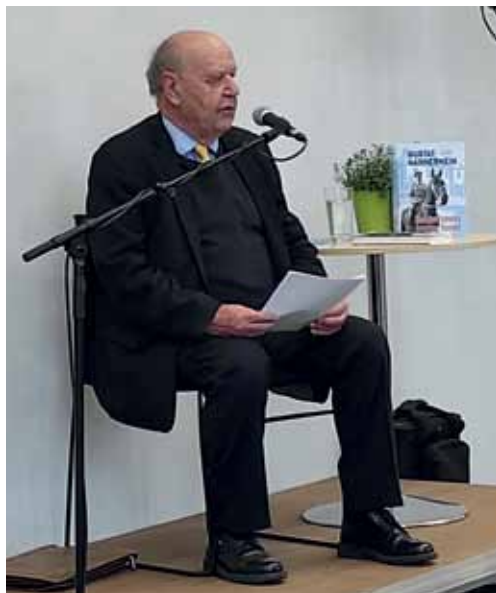
Litteratur

Literaturåret drog i gång med besked då det nya evenemanget Hangös litteraturdag ordnades i slutet av mars. Samma månad var det också dags för traditionella Kirjakekkerit i Pojo. Samtidigt inleddes en lång rad boklanseringar. Under året gavs exempelvis Ekenäsförfattaren Larry Silvåns texter ut i en ny bok på svenskt förlag. Silvan dog på 70-talet endast drygt 20 år gammal men har trots det lämnat en stor mängd dikter till eftervärlden. Under året utkom också Maria Turtschaninoffs första vuxenroman *Arvejord* som dessutom fick Svenska Yles litteraturpris.

Inom barnlitteraturen uppmärksammades Margareta Gripenbergs första barnbok *Katten Esmeralda och Maggi på äventyr i Hangö* samt Eja Arnkils debut som författare genom boken *Musen Hummus*, en kärleksförklaring till både rimkonsten och Ingå. Dessutom fick Hangöförfattaren Irmelin Sandman Lilius Svenska Akademiens pris till framstående författare av ungdoms- och barnlitteratur, på totalt 75 000 kronor. Västnyländsk prosa och poesi vann också andra priser. Bland annat

vann Ingåbon Ricky Lindén andra pris i årets Solveig von Schoultz-tävling för en diktsvit om harmonin i en mormorsstuga i Ingå.

Den produktiva Hangöförfattaren Karin Collins publicerade också sin fjärde bok *Snart har sommarn blommat ut*. Miljön var igen Hangö, den här gången med en högaktuell tematik om åren 1938–1940, framför allt sommaren innan vinterkriget bröt ut. Fotografen Christoffer Relander gav under året ut foto- och guideboken *Dubbelexponerat* och besökte Ekenäs både för att

Henrik Ekbergs bok om Mannerheim utkom våren 2022. Foto: Annette Ström.

berätta om den samt visa upp sina verk.

Bland fackböckerna som utgavs under 2022 kan exempelvis del två om butikslivet i Hangö genom åren nämnas. Bakom böckerna står sällskapet för släkt- och hembygdsforskning i Hangö. Del två handlar om åren från första världskriget till 1924. Mer historia blev det då Henrik Ekbergs bok *Gustaf Mannerheim: bolsjevismens svurne fiende*, på hela 640 sidor, utkom under våren. Dessutom fortsatte historikern och historieläraren Sture Lindholm sin forskning och berättelse om Dragsvik under och efter inbördeskriget, nu med boken *“Ekenäs universitet” Där inbördeskriget inte slutade 1918*. I Hangö var det därtill dags för den hela femtonde volymen av Tomy Karlssons bokserie *Hangö i tiden* med återgivna nyheter från den gamla lokalpressen.

Karisbon och historikern Matias Kaihovirta gav tillsammans med journalisten Annyi Gardberg också ut biografien *Brandtal om världsrevolutionen* om finlandssvensken Allan Wallenius som under sin tid propagerade för kommunismen i Finland. Det ganska osynliga temat finlandssvensk arbetarrörelse och socialism fick synlighet även via den nya antologin *Klasskamp på Svenska* där ett flertal västnylänningar medverkat och dessutom skrivit om både livsöden och miljöer kända för Västnyland. Boken har redigerats av Matias Kaihovirta och Christoffer Holm.

En annan historia som under året sammanfattades inom pärmar var den om radiokanalen Yle Extrems första 25 år av verksamhet samt den finlandssvenska

*Christoffer Relanders fotobok Dubbelexponerat.
Foto: Annette Ström.*

ungdomsradions historia. Historiken *Från UGT till X3M – Finlandssvenska popradions historia* skrevs av Ekenäsbon Kjell Ekholm som själv jobbat som kanalens huvudproducent. På hösten publicerade också den i Ekenäs bosatta arkeologen och historikern Minna Silver boken *Tutankhamonin salaisuudet – arkeologinen matka muinaiseen Egyptiin*. Boken berättar om den kända egyptiska faraon Tutankhamon och utgavs exakt 100 år efter att hans grav upptäcktes år 1922.

En lite annorlunda bok blev det då Ekenäsbon Henry Ericsson gav ut en frågesportsbok om Västnyland, *Rase-Quiz*, där personer, platser, årtal och händelser sammanfattas i totalt 480 frågor. Ann-Marie Lindqvist publicerade i sin tur en hembygdsbok som fokuserade på det ultralokala, *Dönsby – Bondesamhället möter nutid*.

Även Karisbon Torsten Bergman tog sig an ett annorlunda tema då han under året gav ut boken *Men ... vad var frågan?*. I den tog han sig an kommunismen i Albanien, efter att det som egentligen skulle bli en nöjesresa till värmen blev en trilogi om det sargade Albanien, fakta blandat med fiktion. Västnyland fick också

Historikern och läraren Sture Lindholm gav på hösten ut två böcker; en lärobok i historia för gymnasiet, med namnet Gränsland, samt boken "Ekenäs universitet" – där inbördeskriget inte slutade 1918. Här signerar han ett exemplar åt Ingmar Asplund under boksläppet i Ekenäs gymnasium den 25 oktober. Foto: Niclas Erlin.

Stockholmsmästaren i schack Michael Wiander besökte Bokkalaset. Foto: Annette Ström.

en ny kokbok då Manne Stenros, fritidsboende i Hangö, gav ut boken *Hanko – Hangö à la carte*.

Peter Bange och Bo Wessman gav därtill ut boken *Båtfolk* som berättar om träbåtar från en svunnen tid medan Fiskarsbon och professorn i miljöpolitik, Rauno Sairinen, var aktuell med boken *Fiskars on aina Fiskars: Työläiselämää ruukkiyh-teisössä*. Pojobon Kåre Pihlström berättade i sin tur om vårt förhållande till träd och trä i boken *Träden och Vi*, en något omarbetad version av den finskspråkiga motsvarigheten *Suomalaisten puut – arjessa ja ajatuksissa* från 2020. Föreningen Livsgnistan uppmärksammade därtill världsdagen för psykisk hälsa med att ge ut Karisbon Pamela Kinnunens bok *Gnistor av hopp*. I boken berättar åtta erfarenhetsexperter om hur de vänt livets motgångar till en resurs.

På hösten blev det litteraturfest både i Ekenäs och Kyrkslätt. I Kyrkslätt lockade de så kallade Bokslätt-veckorna bland annat Merete Mazzarella till biblioteket Fyyri. Mazzarella deltog även på Bokkalaset i Ekenäs tillsammans med bland annat Maria Turtschaninoff, Kjell Ekholm, Karin Collins och en uppsjö andra lokala författare. Årets tema var ”Förväntan”. Under Barnens och de unga Bokkalas, som i år firade 10 årsjubileum, vann bland annat Freja Svensson från Ekenäs första pris i en ny novelltävling för åttondeklassare.

6. Sport och idrott

Sportåret började med en stor och positiv nyhet då Finland tog hem ett flertal guldmedaljer i vinter-OS i Peking. Särskilt stort blev ishockeyherrarnas guld, det första någonsin i Lejonens historia. Några månader senare fortsatte ishockeyfebern då Lejonen tog hem guldets även i ishockey-VM, dessutom för första gången på hemmaplan då VM spelades i Tammerfors. Dessutom kämpade damerna hem ett OS-brons.

I Västnyland riktades många blickar som vanligt mot handbollen och fotbollen, men även mot friidrott och motorsport. En av årets stora händelser var BK-46:s handbollsguld. EIF kvalade för ligan i fotboll, men föll på slutrakan. I Hangö var uppstarten av det nya tennisgymnasiet en stor nyhet medan Ingåborna var stolta över flertalet framgångar för sina rallyförare, särskilt Emil Lindholms världsmästerskap i WRC2-klassen. Under slutet av året riktades många blickar å sin sida mot det omtalade och kritiserade fotbolls-VM i Qatar.

Fotboll

FC HIK inledde under året egen taxiverksamhet då det understödande bolaget FC HIK Oy Ab köpte en taxi. Samtidig vinst från bolaget går till att stöda idrottsklubben. I övrigt kämpade laget vidare i division 4, men blickade också mot en satsning på en fullstor konstgräsplan som nu såg ut att kunna bli verklighet redan till Hickens 120-årsjubileum år 2023. Under sommaren gjorde också Östersjö Cup comeback i Hangö med 30 lag på plats.

EIF stod i början av mars inför semifinal i Ettans cup, men var ända in i det sista osäkra på om matchen skulle kunna spelas på den egna planen eftersom den var full av is. Med omfattande talkokrafter lyckades man till slut få bort isen och välkomna TPS från Åbo för semifinalen. Tyvärr slutade matchen med förlust. Is- och snömängderna ledde hursomhelst till debatt om när staden ska se till att planen är spelbar. Till slut bestämde man sig för att den oberoende av väder ska vara det i mars, och staden fick därmed även ersätta EIF för problemen i mars 2022.

Under våren fick EIF ny ordförande i Niklas Busk och snart inleddes säsongen. Där gick det trögt och i juli hade laget fallit till en sjunde plats i tabellen. Under året

blev Mika Niemi ny vd för aktiebolaget bakom EIF. Tidigare vd:n Niclas Lindgren blev i stället styrelseordförande. Som svar på säsongens dåliga resultat blev det kort därefter ännu dags för en ny tränare och portugisen Filipe Pedro från storklubben Sporting Lissabons U23-lag tog över. Snart började det gå bättre och i augusti hade EIF säkrat platsen i övre slutserien. Till slut blev det till och med ligakval, men där tyvärr förlust.

Under året kom också beskedet att Bollförbundet förnyar seriesystemet år 2024 så att lagantalet i division 1 och division 2 krymper och en helt ny serienivå introduceras. Det ska minska omsättningen på lag i division 1. I början av året lyftes Ekenäs IF:s fotbollsdamer också upp till damtrean via ett kabinettbeslut. Även hos juniorerna gick det bra, bland annat då EIF:s B-juniorer för första gången på 35 år steg till ligan.

En annan trevlig fotbollsnyhet var besöket av tidigare landslagskaptenen Tim Sparvs bokklubb i Västnyland. Med sin skolturné ville Sparv sprida läsglädje. Positivt var också Ekenäsbördige Benjamin Källmans comeback i landslaget och hans flytt från Åbolaget Inter till Cracovia i polska ligan. Ytterligare en positiv nyhet var Ekenäsbördiga Rebecka Mannströms uppflyttning till KIF Örebros representationslag i Allsvenskan. Under slutet av året lämnade hon ändå laget för att få mer speltid. BK-fostrade Karisbon Tobias Fagerström blev därtill klar för FC Inter i fotbollsligan efter att ha spelat sex år i Tyskland. I slutet av året väntade dock beväringstjänst i Dragsvik och därmed valde han spel i EIF år 2023, en positiv nyhet för Ekenäslaget.

Handboll

Efter en långvarig dominans på prispallen som årets handbollsspelare petades Nico Rönnerberg under början av året ner av Sjundeåfostrade Ellen Voutilainen, den andra kvinnan någonsin att få priset i Finland. Voutilainen som spelar i Sverige lyckades dessutom bli svensk cupmästare i början av året. I ligan blev det en andra plats. I januari valdes också Ekenäsbon Mikael Källman in i den finländska idrottens Hall of fame, som första handbollsspelare någonsin.

I början av februari lyckades BK-46 med bragden att vinna handsbollscupen för tredje året i rad. Formen höll dessutom i sig, Karisklubben dominerade och vann därefter den övre slutserien av herrarnas handbollsliga. Slutspelet blev kämpigare

Det blev stor fest då BK-46 vann guld i handbollsligan. Foto: Ronja Kemi.

på grund av skador, men vinsterna fortsatte trots det hagla. Semifinalerna mot Cocks blev tuffa men BK vann tre matcher i följd och ställdes därefter mot Dicken i finalen. Även där blev det tufft men till slut tog BK hem vinsten överlägset. I Karis blev det handbollsfest utan like då BK tog hem guldet för första gången på 16 år. Följaktligen var det även BK som tog hem de flesta priserna då säsongens bästa i handbollsligorna därefter premierades. Ligaguldet återupplivade också diskussionen om en ny allaktivitetshall som skulle ha plats för 2 000 åskådare och bättre träningsmöjligheter. I mars ordnades också den klassiska Karis Cup i juniorhandboll. I slutet av året blev det ännu spel i Europacupen för herrarna med klara vinster mot turkiska Spor Toto, men därefter en avgörande förlust mot norska Nærbø IL i Norge. Mot hösten såg det sämre ut för BK på grund av skadeproblem men då serien kom i gång visade laget igen sin nivå, trots en inledande förlust. I tabellen befann sig herrarna vid årsskiftet på en andra plats.

Även damerna började under början av året snegla mot en comeback i ligaspelet. Snart vann de division 1 och fattade beslutet att göra comeback i ligan till hösten. Sä-

songen började relativt bra men i slutet av året befann sig laget på en nästsista plats. I Sjundea gick det knaggligt redan under början av året då damerna förlorade match på match. I februari lyckades de ändå ta en skrällseger över tabelltvåan HIFK, och därefter såg det lite bättre ut. Till slut lyckades damerna nå semifinal men förlorade slutligen bronsmatchen. Då den nya säsongen började till hösten fortsatte motgångarna. Tillsammans med BK och Kyrkslätt befann sig Sjundea vid årsskiftet bland de tre sämsta lagen, men hade av dem ändå bäst chans att nå slutspel.

För Sjundeåherrarna gick det också dåligt under våren, och chanserna till slutspel försvann snart. Till slut landade laget på jumboplats och tränaren Marcus Sjöstedt valde att avgå. I stället tog Jan Hagman från damlaget över. Hans plats togs i sin tur senare över av Nils-Erik Heerman som lett BK-46:s damer till seger i division 1 våren 2022. Under hösten fortsatte motgångarna för herrarna och vid årsskiftet låg man på nästsista plats. Under hösten kämpade Sjundea IF också med att få ihop en styrelse då både ordförande och ett stort antal styrelsemedlemmar lämnade sina uppdrag. Herrarna försökte öka intresset för sporten genom att bjuda publiken på en gratis match. Det resulterade i en publik på drygt 500 personer.

Västnyländska spelare syntes också utomlands, bland annat då den långvariga BK-spelaren Erin Fagerström lyckades ro i land ett kontrakt med handbollsklubben Kristianstad i Sverige. Tidigare BK-spelaren Benjamin Helander lämnade i sin tur tyska Bundesliga för spel i Sverige och Alingsås.

Friddrott

Spjutkastaren Oliver Helander fick vänta till sommaren på besked om han skulle bli uttagen till friidrotts-VM i USA. Finland hade nämligen ett positivt problem då så många kastare klarat kvalgränsen. På grund av en sjuk axel sköt han upp säsongstarten något men kom därefter igång med besked under sommaren. På Paavo Nurmi games i Åbo slog han nämligen sitt personbästa, landade på 89,83 meter och kom därmed snubblande nära 90 metersgränsen. Kort därefter blev han uttagen till VM, även om hans gamla skador fortsatte att bråka med flera inahiberade tävlingar under sommaren som följd. I friidrotts-VM blev det därefter en åttondeplats för Helander, efter ett kast på drygt 82 meter. Skadorna fortsatte bråka och snart måste även friidrotts-EM i München slopas.

Senare under sommaren lyckades IF Raseborgs Teo Takala för första gången nå över 80 meter genom ett kast på 80,85 meter vid Janakkala games. I både FM och friidrottslandskampen mot Sverige blev han fjärde. Västnyländska spjutkastare syntes också på annat håll. I juni kastade nämligen Sjundeå IF:s Malin Karell världsbästa för åldersklassen under 17-åringar under en tävling i Helsingfors. Resultatet 55,20 meter förbättrade hennes personbästa med nästan fyra meter. Dessutom kvalade hon in i 17-åringarnas EM-tävlingar som ordnades i Jerusalem i juli och deltog därefter även i U20-VM i Colombia. I dem blev hon fjärde respektive åttonde, och kort därefter sjunde i FM. I Kalevaspelen tävlade 16-åringen därefter med de vuxna, blev sju och kastade nytt personligt rekord på 49,12 med seniorspjut. Till slut vann hon ännu JVM med ytterligare ett personbästa för säsongen. Även Malins storasyster Emilia lyckades bra under sommaren då hon placerade sig på åttonde plats i U20-VM. Dessutom vann hon FM-guld med nytt personbästa i klassen U19.

I junior-FM vann Sjundeå IF:s Johan Grönroos också silver i höjdhopp i U19-klassen och Saimi Lupala från IF Raseborg blev fyra på 400 meter i samma klass. Senare under året tog Lupala hem ett FM-silver även på 800 meter i mångkamp i klassen D19. Fler framgångar för västnyländska friidrottare blev det då IF Raseborgs öppna klubbmästerskap i friidrott arrangerades i Karis. Mästerskapen resulterade nämligen i över 60 personliga rekord. Även SFI-mästerskapen senare under sommaren gav framgångar. I september var det också dags för B-finalen i föreningscupen, arrangerad av IF Raseborg i Karis, med runt 500 deltagande friidrottare.

Även på veteransidan tog västnylänningarna hem medaljer. Under året lyckades Ekenäsbon Conny Karlsson ta brons i kulstötning i klassen herrar 45 år i veteran-VM i friidrott. Även Ekenäsbon Jaakko Kero tog hem ett brons i terränglöpning i klassen herrar 45 år. Dessutom var han med om att vinna lagtävlingen, och lyckades ännu därefter med två individuella guld samt ett i lag.

Motorsport

Ingåföraren Emil Lindholm inledde året med besked då han vann den första deltävlingen i FM-serien i rally, trots att han hade krockat med en ren. Dessutom var han redo att fortsätta framgångarna och försvara sin FM-titel från föregående säsong. Snart var han uppe i en betryggande ledning efter flera vinster men till slut landade han på en andraplats då tiondelssekunder avgjorde.

Även utomlands följde fler goda placeringar. I kroatiska VM-rallyt blev han nia i den allmänna klassen, vilket då var hans bästa placering i ett VM-rally någonsin. I den egna tävlingsklassen WRC2 blev det en tredje plats. På hemmaplan vann han senare sin klass och upprepade bedriften i Grekland, då med en sjunde plats totalt i VM-deltävlingen, och förbättrade därmed rekordet från Kroatien. Under hösten vann han världsmästerskapet i VM-seriens juniormästerskap WRC2 junior, hans mål för säsongen, men hade dessutom chans att ta hem hela WRC2-titeln. Vägen mot mästerskapet kantades av en farlig situation i Japan då en civil personbil hade kommit in på banan, men kort därefter kunde Lindholm och kartläsaren Reeta Hämmäläinen fira den något oväntade vinsten. En tredjeplats i Japan räckte för världsmästerskapet WRC2-klassen, bara en dryg månad efter att en annan finländare, Kalle Rovannerä blivit världsmästare i rally.

Ingås andra rallyframgång, Niclas Grönholm, bytte under året stall till det nystartade CE Dealer Team i VM-serien i rallycross. Som stallkamrat fick han svenskan Klara Andersson vilket gjorde teamet till det första jämställda i serien. Dessutom inleddes säsongen med enbart eldrivna fordon. Kort därefter fick han rycka ut med kort varsel för att tävla i den nya Nitro RX-serien i rallycross med en elbil i England. Det resulterade i en tredje plats. Hemma i Norden fortsatte framgångarna och under sommaren blev han nordisk mästare i sommarserien RallyX. Dessutom vann han deltävlingen i rallycross i Portugal. Under hösten hade han ännu chans att nå en VM-medalj, men drömmen om guld var till slut utom räckhåll. Till slut förlorade han även VM-bronset med en poäng.

Under året debuterade även ett nytt västnyländskt namn i motorsporten. I januari deltog nämligen 16-årige Pojobon Raoul Dahlqvist i sitt första FM-rally i Rovaniemi. Dessutom riktades blickarna mot Lojo och ett nytt formellöfte. Under året valdes nämligen 16-årige Lojobon Tuukka Taponen till Ferraris juniorakademi FDA och kort därefter skrev han kontrakt med stallet Prema i formel 4-serien för 2023.

Övrig sport och idrott

Sportåret tog fart särskilt med vinteridrott då traditionella Österbyloppet ordnades i januari. I februari samlade därefter Långloppet över 250 åkare i Västerby skidcenter. Skidsporten fick överhuvudtaget mer synlighet än vanligt under vintern och

intresset tog ett rejält kliv uppåt efter Iivo och Kerttu Niskanens stora framgångar i vinter-OS. Senare under vintern nådde Österby sportklubb flera framgångar i FSSM på skidor i Närpes.

Tack vare OS-medaljerna i ishockey fick även hockeyn ett ytterligare uppsving i landet. I Västnyland premierade Lojo stad dessutom ishockeyspelaren Nelli Laitinen för OS-bronset. Laitinen liksom lagkamraten Anni Keisala är båda Lojobor. Under året blev också Karistjejen Iona Palin den första landslagsspelaren i ishockey från Ice Team Raseborg.

En stor och positiv nyhet i Hangö var beskedet att stadens två gymnasier skulle starta en tennislinje. Idén hade kläckts ett drygt år innan av Hangö tennisklubb och redan 2022 blev den verklighet i form av målinriktad proffsträning i tennis kombinerat med gymnasiestudier. Samtidigt kämpade tennisföreningen för att nå ett avancemang från herrarnas division 1 till ligan, men föll på målrakan. Trots motgången kunde man se fram emot en ny träningshall för 1,5 miljoner euro till hösten. De planerna hade tagit form under 2021. Under 2022 fick man behövliga stöd och kunde dessutom ta andra steg framåt tack vare en fullspäckad tävlings-sommar. Därtill fortsatte framgångarna för juniorerna, bland annat då 17-åriga Clarissa Blomqvist blev färsk FM-guldmedaljör i 21-åringarnas klass och senare vann FM i singelspel på seniornivå.

Tennisen i Hangö fick ännu mer uppmärksamhet i juli då tennislegendaren Björn Borg besökte staden för att visa sitt stöd för stadens satsning på tennisgymnasier och hjälpa de tennisspelande barnen. Samma vecka besöktes Hangö också av de tidigare storspelarna Magnus Larsson från Sverige och Jarkko Nieminen från Finland. Under juli lockade tennisveckan också hela 600 spelare till staden. Dessutom beviljades Hangö tennisklubb ett så kallat kvalitetsföreningsmärke för sin barn- och ungdomsverksamhet av Finlands tennisförbund.

I februari löpte Lojobon Noora Honkala hem nytt nordiskt rekord i 12-timmars löpning vid en tävling i Sparta i Grekland. Honkala har sedan tidigare ett flertal finländska rekord. I oktober förbättrade hon dessutom sitt eget finländska rekord i 24-timmarslöpning med 11,5 kilometer då hon sprang 246,496 kilometer under ett dygn i grekiska Loutraki.

Under året kom också positiva besked för krisande innebandylaget FBC Raseborg Knights herrar som hade fått ny tränare. Trots det fortsatte det motigt och snart

Med ytterligare en planerad golfbana på kommande kan Pickala bli Kontinentaleuropas största golfcentrum (s. 126). Skiss: Rock Course Oy.

degraderades laget från division 2. För damerna gick det bättre då Ekenäs IF:s innebandydamer under året valde att både flytta sitt lag och ge sin plats i division 3 till FBC Raseborg Knights. För herrarna blev det lättare i division 3. Där låg de båda Raseborgslagen RF Crew och Knights på andra respektive fjärde plats i slutet av året.

Västnylänningarna fortsatte ta hem olika medaljer genom året. Bland annat blev Johan Henriksson bronsmedaljör i klassiskt styrkelyft på FM-nivå. Fritidsboende Täkterbon Assi Koivisto-Allonen vann under hösten också VM-guld i tyngdlyftning i USA i åldersklassen över 65 år och viktklassen under 55 kilo. År 2023 kan dessutom Ekenäsföreningen KK Eken se fram emot att arrangera FM i klassisk bänkpress.

Därtill tog Ekenäsbon Jaakko Kero FM-guld i 50-årsklassen i halvmaraton, och var samtidigt nära att slå finländskt rekord. Hilding Wikner, välkänd idrottsprofil i Kyrkslätt, hedrades å sin sida av kommunen då han erhöll Olli Mäkis vandringspris för sitt mångåriga arbete för idrotten och 60 år av aktivt arbete. En stor händelse för skolor runtom i Västnyland och resten av Svenskfinland var också Stafettkarnevalens återkomst efter pandemin. Karnevalens mångåriga speaker Börje Broberg från Tenala meddelade samtidigt att karnevalen 2022 kunde bli hans sista.

Ett mer udda mästerskap som avgjorde i Västnyland under året var FM för narkotikahundar. Polisnärningen i Västra Nyland stod värd och samlade polishundar

från Åland till Rovaniemi i Kyrkslätt och Esbo i mitten av maj. Paddlingstävlingen Gullö runt paddlades under 2022 för fyrtiofemte gången samtidigt som Kanotklubben Wågen firade sitt 75-årsjubileum. Under sommaren var det givetvis också dags för Finlands största seglingsevenemang, Hangöregattan, som i år dock lockade ett femtiotal färre båtlag än innan coronapandemin, en utveckling som syns även i andra tävlingar.

I Seahorse Week kort därefter lyckades de västnyländska ryttarna väl. Jessica Aminoff från Billnäs ryttare, Janina Kvarnström och Peppiina Pesonen från Siuntion ratstastajat och Pinja Varsanpää och Ida Repo från Hangö Udds ryttare lyckades samtliga bra. Stiglöpningsevenemanget Western village trail run i augusti lockade runt 300 deltagare och ungefär lika många deltog senare under hösten i Östersjö maraton i Hangö. Under hösten samlades också över 200 orienterare från flera länder i Västerby i Ekenäs, då OK Raseborg stod värd för en internationell juniortävling.

Lojoklubben United Newland Crusaders herrlag skrev under året också ett kontrakt med den amerikanske speluppbyggaren Cornelius Kinchen, medan damlaget Lionesses gjorde sig redo för sin första ligasäsong. Laget satsade hårt men nådde tyvärr inte slutspel.

Österby Sportklubb och Raseborgs stads nya rullskid- och skjutbana i Österby, ett stort bygge på runt 400 000 euro, stod klar under hösten och glädde många ivriga utövare. Förutom planerna på nya golfplaner i Pickala (s. 126) syntes Sjundeå som golfcentrum redan i förhandsmarknadsföringen för den internationella golftävling som landar i kommunen sommaren 2023. Då spelas nämligen en deltävling i Ladies European Tour (LET) på Pickala Golf i Störsvik.

Tyvärr var det inte enbart positiva och framåtblickande stämningar inom sporten under 2022. Energikrisen påverkade även sport och idrott och bland annat ishallen i Karis kämpade och ansökte om pengar av Raseborgs stad, utan framgång.

Även en hel del priser delades som vanligt ut i de västnyländska kommunerna. Raseborgs idrottspris delades av orienteraren Sara Lindholm och fotbollsspelaren Benjamin Källman. I Hangö kunde man däremot inte heller i år premiера någon ”årets idrottare”, men Lucas Rosvall blev årets unga idrottare. I Sjundeå mottog idrottarna Anne Laurila och Sisu Kymäläinen årets priser för sina prestationer i bågskytte respektive cykeltrial, Kymäläinen som årets unga drottare. I Ingå blev Philip Ekblad årets unga idrottare. Han tävlar i fitness.

7. Väder och klimat

Vädret under 2022 bjöd igen på kraftiga kast mellan snö och slask vintertid, liksom värme och kyligare perioder sommartid. Klimatdebatten fortsatte enligt liknande mönster och trender som tidigare år, men nu även påverkad av höga bränslekostnader, behovet av att spara el och målet att göra sig oberoende av rysk energi på grund av Ukrainakriget.

Vädret

Efter en vit jul år 2021 vände vädret snabbt och bjöd på regn och slask efter nyår. Under så gott som hela januari och februari var vädret därefter mycket ombyttligt, med slask och ishalka men även en hel del snö. För gatu- och vägunderhållet innebar vintern en hel del arbete och rekordmycket sandning av hala gator. I slutet av januari drog också stormen Valtteri in över södra Finland med snöoväder som följde. Några veckor senare följde nästa snöoväder samtidigt som Finlands hockeyherrarnas anlände till Finland för att fira OS-guldet från Peking.

I början av mars började våren göra sig tillkänna. Sommaren fick dock vänta på sig då våren blev lång. Sommaren blev stundvis mycket varm och särskilt Europa pinades igen av värmeböljor och torka. I Västnyland fick man uppleva några kortare värmeböljor.

Hösten började mildt och verkade dra ut på tiden, med enbart några köldknäppar i oktober. Höststormarna blev få men i mitten av oktober överraskades regionen av ett plötsligt kraftigt åskväder som drog in från väster under natten. Hårdast blåste det på Hangö udd, nästan 40 m/s. Tidigt under hösten var det låga vattenståndet också anmärkningsvärt.

I november blev det kallare men också några dagar med ovanligt höga temperaturer och varmere rekord för årstiden på sina håll. I december blev det däremot vinter med besked. Västnyland fick njuta av både snöiga och lämpligt kyliga vinterdagar men plötsligt också ett rejält snökaos. Kring luciadagen hade Sjundeå snörekorde i Finland, med nästan 50 centimeter snö. Trots varmare väder därefter höll sig en del snö kvar fram till jul, och därmed fick Västnyland återigen en vit jul. Till nyår blev det varmare och blåsig.

Klimat och hållbar utveckling

Efter en viss tillbakagång under pandemin blev klimatarbetet igen i ropet under 2022. En orsak var restriktionerna och bojkotten av Ryssland, vilket ledde till att både Finland och resten av väst både ville och måste ställa om mot grön energi ännu snabbare än tidigare. För Finlands del blickade man mot vindkraft men också den tidigare kritiserade torven. Dessutom hoppades man på en start för den nya reaktorn vid kärnkraftverket Olkiluoto, efter år och år av förseningar som dessutom fortsatte då läget började bli som mest kritiskt inför vintern. Solpaneler fortsatte likaså intressera husägare.

På lokalplanet klubbade Raseborg tidigt under året igenom en handlingsplan för sitt energi- och klimatprogram. År 2035 ska staden vara klimatneutral. Under året fick Raseborgs stad också sin första hållbarhetskoordinator, Salli Ojala. Dessutom ökade antalet elbilar i Västnyland med runt 70 och regionen fick också flera nya laddningsstationer. I samband med att avtalet för Sjundeås kommundirektör uppdaterades under året gick kommunen också in för att härifrån framåt erbjuda kommundirektören en elbil som en del av den beskattningsbara löneinkomsten.

Även Lojo satsade under året på klimatet, bland annat genom att skolor ska spara energi och sedan få använda hälften av den summa pengar som på köpet sparas. Lojo har förbundit sig till att år 2030 ha 80 procent lägre klimatutsläpp än år 2007. Klimatgärningar syntes också då den finska församlingens satsning på återvinning fick Sjundeås kulturpris.

Under året uppdaterades också anvisningarna för sophantering, bland annat för slamtömning och kompostering. Rosk>n Rolls insamling av avlagda textilier som hade börjat i Ekenäs året innan kom också i gång väl och utvidgades under 2022 till alla stationer i Västnyland. Rosk>n Roll kunde dessutom visa upp en bra ekonomi vilket bådär gott för framtida satsningar på återvinning. Under hösten började Rosk>n Roll hantera begagnade kläder avgiftsfritt på samtliga avfallsstationer.

I samband med att Raseborgs stad under året hade flera nybyggen på gång dit nya möbler ska skaffas, lyfte Yle Västnyland upp möjligheten att av hållbarhetsskäl köpa begagnade möbler till nybyggen. Det har inte diskuterats i Raseborg men fungerar däremot exempelvis i Lahtis, visade Yles granskning. I övrigt var sommarens värmeböljor i Europa igen ett samtalsämne och något som oroade alltfler

och togs som ett tecken på klimatomförändringar.

Trots att orsakerna till flera energibesparande åtgärder under året handlat om den energikris som följde på Ukrainakriget, var även miljön en vinnare. Lägre inomhustemperaturer var ett sätt som sällan skadade. Däremot väckte senarelagd gatubelysning i kommunerna mycket debatt. Även den sparade el och minskade miljöbelastningen, men ökade också otryggheten.

Under slutet av året slog en rapport fast vilka kommuner som kommit längst i klimatarbetet. Enligt den går utvecklingen långsamt på de flesta håll, men i Västnyland har Hangö lyckats minska utsläppen mest, medan Sjundeå haltar efter. Utsläppen i Hangö har minskat med 42 procent jämfört med 2005, då Finlands miljöcentral Syke började samla in utsläppsdata.

Då året närmade sig sitt slut stod Västnyland och Finland inför ännu ett intressant nytt år, men också flera osäkerhetsmoment. Sämre ekonomiska tider och säkerhetspolitiska frågetecken liksom energikris och klimatfrågor var stora samtalsämnen. Samtidigt fortsatte många vara positiva och såg fram emot ett återuppväckt kulturliv, turism och en normalare vardag efter coronaåren. Med 2022 i backspejeln blickade Västnyland framför allt positivt framåt.

Naturen står västnylänningarna nära. Därför berör även klimatfrågor många. Foto: Christoffer Holm.

**FÖRENINGENS
MEDLEMMAR -20%**

Från UGT till X3M

– Finlandssvenska popprogrammets historia

Författare: Kjell Ekholm. Pris 35 €

Mycket har gjorts för att få ungdomar att lyssna på radio sedan 1965. Radio X3M:s start 1997 var vändpunkten. Boken är en djupdykning i den finlandssvenska radions värld med intressanta synvinklar på hur popradion utvecklades.

Ny bok om marskalk Mannerheims livsgärning!

GUSTAF MANNERHEIM

– Bolsjevismens svurne fiende

Författare: Henrik Ekberg. Pris: 39 €

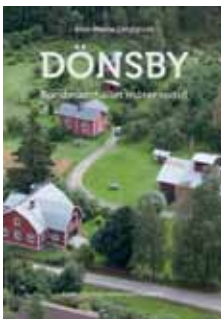
Mannerheim hade vikt sitt liv åt kampen mot den ryska bolsjevismen, som han insåg vara en dödlig fara för västerlandet. Han ville åren 1918–1919 ingripa mot Lenins regim i S:t Petersburg, men fick inget stöd av västmakterna. Boken handlar om Mannerheims fängslande liv från vaggan till graven.

DUBBELEXPONERAT – med Christoffer Relander

Författare: Christoffer Relander. Pris: 35 €

En felexponering ledde fotografen in i det internationella rampljuset. I sin första fotobok delar han med sig av äldre och nya dubbelexponeringar och tar också med läsarna bakom kulisserna.

DÖNSBY - Bondesamhället möter nutid

Författare: Ann-Marie Lindqvist. Pris 25 €

Självägande bönder var i ett drygt halvsekel herrar över åkrar, ängar och skog i Dönsby, trakten nordväst om Karis kyrka.

Författaren skildrar Dönsby ur ett mikro-historiskt perspektiv, berättar om människor och händelser under drygt tvåhundra år.

Köp i bokhandeln, Luckan Raseborg eller vår webshop
<https://holvi.com/shop/LuckanRaseborg/>

LUCKAN
RASEBORG

WWW.VASTNYLANDSKAKULTURSAMFUNDET.FI